

Kriminalističke teme

Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije

Godište XVI Sarajevo, 2016

Broj 1-2

ISSN 1512-5505

Kriminalističke teme

časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije

Razlozi za pokretanje časopisa su naučni, edukativni i društveni. Naučne potrebe i opravdanost izlaženja časopisa su u funkciji prezentacije naučnih dostignuća na polju kriminalistike, kriminologije i sigurnosnih studija kao i drugih disciplina koje se prožimaju sa navedenim oblastima. Edukativna funkcija časopisa je od šireg značaja sa aspekta permanentnog praćenja i usvajanja novih saznanja iz domena kriminalistike, kriminologije i sigurnosnih studija. Društvena opravdanost za pokretanje časopisa je imperativ vremena budući da je po svojoj strukturi jedinstven u Bosni i Hercegovini. Društvo se mora uspješno organizirati i suprostaviti rapidno rastućim i sve složenijim antisocijalnim devijantnim i kriminalnim pojavama. Ciljevi časopisa su prezentacija naučne i stručne misli. (Izvod iz koncepcije časopisa *Kriminalističke teme*)

IZDAVAČ

Univerzitet u Sarajevu
Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i
sigurnosne studije
Sarajevo

ZA IZDAVAČA

Dr. sc. Nedžad Korajlić, dekan

ADRESA

Zmaja od Bosne 8, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
e-mail: krimteme@fkn.unsa.ba

UDC 434.9 ISSN 1512-5505

Časopis je upisan u Evidenciji javnih glasila FBiH
pod rednim brojem 773 od 13.03.1998. godine.

UREĐUJE - Redakcija časopisa:

Dr. sc. Eldan Mujanović, glavni i odgovorni urednik
Dr. sc. Elmedin Muratbegović
Dr. sc. Edina Bećirević
Dr. sc. Jasmin Ahić
Dr. sc. Irma Deljkić
Dr. sc. Darko Datzler
Dr. sc. Goran Kovačević

LEKTOR

Nizama Hodžić

DTP

Eldin Hodžić

ŠTAMPA

Printer, Sarajevo

ZA ŠTAMPARIJU

Jasmin Babić, direktor

*Svi radovi objavljeni u časopisu su recenzirani u skladu sa odredbama Pravilnika o uređivanju i izdavanju časopisa *Kriminalističke teme*.*

Prilozi objavljeni u časopisu referiraju se u / Journal of Criminal Justice Issues (Kriminalisticke teme) is indexed/abstracted in:

CSA Sociological Abstract

EBSCO SocINDEX

EBSCO SocINDEX Full Text

EBSCO Criminal Justice Abstracts

EBSCO Criminal Justice Abstracts with Full-text

ProQuest

EBSCO

Kriminalističke teme

RIJEČ UREDNIKA

Eldan MUJANOVIĆ

Poštovani čitaoci,

u ovom dvobroju časopisa *Kriminalističke teme* objavljujemo sedam radova koji su sadržajno usmjereni na uvijek aktuelne teme iz domena kriminalistike, kriminologije, penologije, upravnog prava, krivičnog procesnog prava i sigurnosnih studija. Sa stanovišta kvaliteta, odnosno, naučne i stručne relevantnosti, pristigli radovi u potpunosti zadovoljavaju kriterije neophodne za publikovanje u našem časopisu, te shodno tome vjerujemo da će koristiti kako razvoju naučne misli, tako i praktičarima u svakodnevnom radu. Radovi iz ovog izdanja obuhvataju jedan izvorni naučni rad, jedan pregledni naučni rad, dva stručna rada i tri prikaza knjige. Izvorni naučni rad tematski pripada domenu kriminalističke nauke, pregledni rad oslovljava temu iz domena kriminologije, dok stručni radovi i prikazi knjiga tematski pripadaju područjima penologije, upravnog prava, krivičnog procesnog prava, sigurnosnih studija i kriminologije.

Prvi radu u ovom izdanju nosi naslov *Specifični tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje, na čahurama ispaljenim iz pištolja „Tokarev TT33“ cal. 7,62 x 25 mm i pištolja koji su proizvedeni na bazi navedenog pištolja cal. 7,62 x 25 mm i cal. 9 x 19 mm*, i kategoriziran je kao izvorni naučni rad. Autori pomenutog rada ukazuju na neophodnost unaprjeđenja identifikacije vatrenog oružja na temelju tragova na čahurama ispaljenim iz vatrenog oružja, te na detaljan način predstavljaju rezultate provedenog istraživanja koji mogu biti od koristi vještacima balističarima u budućim procesima zaključivanja o identifikaciji vatrenog oružja u slučajevima kada neki od pomenutih tragova nemaju izražene individualne karakteristike. Nadalje, u ovom izdanju objavljujemo iznimno kvalitetan pregledni naučni rad pod naslovom *Značaj kriminoloških istraživanja za savremenu politiku suprotstavljanja kriminalitetu* čiji autor na naučno utemeljen i sveobuhvatan način ukazuje na komplementarnost kriminologije i politike suprotstavljanja kriminalitetu, te naglašava da „politika suprotstavljanja kriminalitetu bez kriminologije i spoznaja koje ona pruža reskira biti neutemeljena, a kriminologija se bez kriminalnopolitičkih perspektiva nalazi u opasnosti reduciranja na puko prikupljanje činjenica“. Stručni rad pod naslovom *Položaj zavisnika u neformalnom sistemu penalnih ustanova u Republici Srpskoj* na inovativan način pristupa naslovnoj problematici i otvara niz zanimljivih pitanja za buduća naučna izučavanja uslova izdržavanja kazne, administracije, nepovjerenja, rehabilitacije i ukupnog stava društva prema zavisničkoj populaciji. Drugi stručni rad nosi naslov *Upravno-pravni oblici kontrole i nadzora zatvorskih ustanova u Bosni i Hercegovini* i isti u pomenutom kontekstu oslovljava problematiku ocjenjivanja zakonitosti i cjelishodnosti postupanja upravnih organa zaduženih za kontrolu i nadzor zatvorskih ustanova u Bosni i Hercegovini.

Osim navedenog, u ovom izdanju nastavljamo sa praksom omogućavanja studentima magistrarskih i doktorskih studija da objave svoja opažanja i utiske o relevantnim naučnim publikacijama koje koriste tokom studija i koje dodatno žele približiti zainteresovanoj publici. Shodno prethodno navedenom, objavljujemo prikaze sljedeće tri knjige: Posebni dio kaznenog prava (prvo izdanje); Bliska zaštita VIP ličnosti i Krivično pravosuđe - borba protiv kriminaliteta i prevencija kriminaliteta.

U konačnici, želim iskazati zahvalnost svim članovima Redakcije i recenzentima koji su predanim i kompetentnim radom doprinijeli pripremi i objavljivanju ovog izdanja Kriminalističkih tema.

Glavni i odgovorni urednik,
Prof. dr sc. Eldan Mujanović

SPECIFIČNI TRAGOVİ KRAKA TIJELA MEHANIZMA ZA OKIDANJE, NA ČAHURAMA ISPALJENIM IZ PIŠTOLJA „TOKAREV TT33“ CAL. 7,62 X 25 mm I PIŠTOLJA KOJI SU PROIZVEDENI NA BAZI NAVEDENOG PIŠTOLJA CAL. 7,62 X 25 mm I CAL. 9 X 19 mm

SPECIFIC MARKS OF THE PRONGS OF THE TRIGGER MECHANISM BODY, ON THE CARTRIDGE CASES FIRED FROM THE PISTOL, “TOKAREV TT33” CAL. 7.62 X 25 mm AND THE PISTOLS THAT ARE MADE ON THE BASIS OF THE ABOVE MENTIONED PISTOL CAL. 7.62 X 25 mm AND CAL. 9 X 19 mm

1

*BRUNO FRANJIĆ
ALIJA KOTAREVIĆ*

ZNAČAJ KRIMINOLOGIJSKIH ISTRAŽIVANJA ZA SAVREMENU POLITIKU SUPROTSTAVLJANJA KRIMINALITETU

15

THE RELEVANCE OF CRIMINOLOGICAL RESEARCH FOR CONTEMPORARY CRIMINAL POLICY

DARKO DATZER

POLOŽAJ ZAVISNIKA U NEFORMALNOM SISTEMU PENALNIH USTANOVA U REPUBLICI SRPSKOJ

33

ROLE OF ADDICTS IN INFORMAL SYSTEM OF PENAL INSTITUTIONS IN REPUBLIC OF SRPSKA

*NEBOJŠA MACANOVIĆ
JELENA KUPREŠANIN*

UPRAVNO-PRAVNI OBLICI KONTROLE I NADZORA ZATVORSKIH USTANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

43

ADMINISTRATIVE AND LEGAL FORMS OF CONTROL AND SUPERVISION OF DETENTION FACILITIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

KENAN KAPO

**„POSEBNI DIO KAZNENOG PRAVA“, PRVO IZDANJE - DAVOR DERENČINOVIĆ
„SPECIAL PART OF CRIMINAL LAW“, FIRST EDITION – DAVOR DERENCINOVIC
IVAN PAKŠIĆ**

65

**„BLISKA ZAŠTITA VIP LIČNOSTI“ – ZLATKO MORATIĆ I JASMIN AHİĆ
„VIP CLOSE PROTECTION“ – ZLATKO MORATIC I JASMIN AHIC
NERMA HALILOVIĆ-KIBRIĆ**

69

“KRIVIČNO PRAVOSUĐE - BORBA PROTIV KRIMINALITETA I PREVENCIJA KRIMINALITETA” – MICHAEL NEWTON

73

“CRIMINAL JUSTICE - CRIME FIGHTING AND CRIME PREVENTION” – MICHAEL NEWTON

SEDIN LAKAČA

SPECIFIČNI TRAGOVİ KRAKA TIJELA MEHANIZMA ZA OKIDANJE, NA ČAHURAMA ISPALJENIM IZ PIŠTOLJA "TOKAREV" CAL. 7,62 x 25 mm I PIŠTOLJA KOJI SU PROIZVEDENI NA BAZI NAVEDENOG PIŠTOLJA CAL. 7,62 x 25 mm I CAL. 9 x 19 mm

Izvorni naučni rad

Bruno FRANJIĆ
Alija KOTAREVIĆ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Neophodnost unaprjeđenja identifikacije vatrenog oružja na temelju tragova na čahurama ispaljenim iz vatrenog oružja.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Cilj rada je da se vještacima balističarima prezentiraju podaci i iskustva o tragovima, koji nastaju prilikom izvlačenja-izbacivanja čahura nakon ispaljenja iz pištolja „Tokarev TT33“ cal. 7,62 x 25 mm i pištolja koji su proizvedeni na bazi navedenog pištolja, kao što su pištolji marke „Zastava“ modeli M57 cal. 7,62 x 25 mm, marke „Norinco“ model M54, M54-1, marke „Zastava“ modeli: M70, M70A, M88, M88A cal. 9 x 19 mm. Ove tragove smo nazvali „Tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje“. Pomenuti tragovi će (pored ostalih tragova na čahurama: tragovi udarne igle, čela zatvarača, izbacivača, izvlakača na dancetu čahura i dr.), pomoći vještacima balističarima za donošenje konačnog zaključka o identifikaciji čahura, odnosno vatrenog oružja iz kojeg su iste ispaljene, pogotovu u slučajevima kada neki od ovih nabrojanih tragova nemaju izražene individualne karakteristike.

Metodologija/Dizajn: U ovom radu izvršena je analiza nastanka navedenog traga, njegova jedinstvenost, ponavljanje, položaj istog u odnosu na ostale tragove i mogućnosti vezane za identifikaciju navedenog traga, odnosno dijela oružja od koga isti nastaje, kako zasebno, tako i identifikacije vatrenog oružja u cijelosti.

Ograničenja istraživanja/rada: Ograničenja ovog istraživanja, eventualno, mogu proisticati iz nedostupnosti svih modela pištolja cal. 7,62 x 25 mm i cal. 9 x 19 mm koji su proizvedeni na bazi pištolja „Tokarev TT33“ cal. 7,62 x 25 mm.

Rezultati/Nalazi: Tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje nisu slučajno nastali, koji se ponavljaju na svim čahurama, koje su ispaljene iz pištolja i modela koji su proizvedeni na bazi pištolja „Tokarev TT33“ cal. 7,62 x 25 i 9 x 19 mm. Tragovi ne zavise

od proizvođača streljiva, sadrže i opće i individualne karakteristike, koji se reproduciraju na svim čahurama ispaljenim iz ispitivanih pištolja i modela.

Generalni zaključak: Tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje, sadrže izražene individualne karakteristike, na temelju kojih se može izvršiti pozitivna identifikacija vatrenog oružja. Pomenuti tragovi će pored ostalih tragova na čahurama: tragovi udarne igle, čela zatvarača, izbacivača, izvlakača na dancetu čahura i dr., pomoći vještacima balističarima za donošenje konačnog zaključka o identifikaciji čahura, odnosno vatrenog oružja iz kojeg su iste ispaljene, pogotovu u slučajevima kada neki od navedenih tragova nemaju izražene individualne karakteristike.

Opravljanost istraživanja rada: Opravljanost rada leži u činjenici, da on predstavlja originalni naučni rad, koji predstavlja koristan izvor informacija za vještake-eksperte koji se bave balističkim vještačenjima.

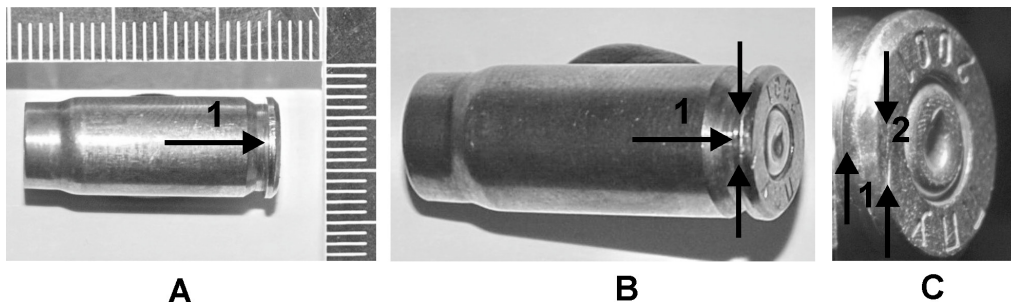
Ključne riječi

čahure, identifikacija, individualne karakteristike, mehanizam za okidanje, Tokarev

Uvod

Pored uobičajenih tragova koji se koriste za identifikaciju vatrenog oružja, na temelju tragova na čahurama (tragovi udarne igle, čela zatvarača, izbacivača, izvlakača na dancetu čahura, kao i drugih tragova na tijelu čahura: tragovi od ležišta metka, ili tragova od okvira pištolja i/ili drugih nespecifičnih tragova za neka vatrena oružja) (Franjić i Milosavljević, 2009), uočeno je da se na dancetu čahura ispaljenih iz pištolja „Tokarev TT33“ cal. 7,62 x 25 mm (Mayer i Chris, 1999) i pištolja koji su proizvedeni na bazi navedenog pištolja, kao što su pištolji marke „Zastava“ model M57 cal. 7,62 x 25 mm, marke „Norinco“ model M54, M54-1 (Krylo, 2000), marke „Zastava“ modeli: M70, M70A, M88, M88A cal. 9 x 19 mm, pojavljuje i jedan, uvjetno rečeno novi trag, koji do sada nije zapažen ili bar po našim saznanjima, nije bio tretiran u praksi, kako u domaćoj, tako i stranoj literaturi. Naime, uočeno je da se na čahurama ispaljenim iz navedenih pištolja, i to s bočne strane danceta na rubu u neposrednoj blizini traga koji ostavlja izbacivač, pojavljuju „brazdasti tragovi“, tragovi u vidu brazdi ili tragovi klizanja, koje smo nazvali „Tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje“, za koje je utvrđeno da nastaju nakon opaljenja metka, prilikom izvlačenja čahure iz ležišta metka i njenog izbacivanja, kontaktom čahure s dužim (lijevim) krakom tijela mehanizma za okidanje. Oni sadrže izražene individualne karakteristike, na temelju kojih se može izvršiti identifikacija istih. Ovi tragovi će (pored ostalih tragova na čahurama: tragovi udarne igle, čela zatvarača, izbacivača, izvlakača na dancetu čahura i dr.), pomoći vještacima balističarima za donošenje konačnog zaključka o identifikaciji čahura odnosno vatrenog oružja iz kojeg su iste ispaljene, pogotovu u slučajevima kada neki od nabrojanih tragova nemaju izražene individualne karakteristike (Jovanović, Bošković i Lakčević, 1987).

Slika 1 pokazuje navedeni trag na rubu danceta čahure (1), koji se nalazi u neposrednoj blizini traga izbacivača na dancetu (2).

Slika 1: Predmetni trag na rubu danceta čahure i trag izbacivača na dancetu čahure cal. 7,62 x 25 mm

Kroz istraživanje željelo se doći do konkretnih saznanja koja bi omogućila utvrđivanje sljedećih činjenica:

- Da li su tragovi nastali slučajno?
- Utvrditi porijeklo tragova, tj. utvrditi izvor od koga su nastali tragovi?
- Da li se tragovi ponavljaju na svim čahurama koji su ispaljeni iz različitih pištolja „Tokarev TT33“ cal. 7,62 x 25 mm i pištolja koji su proizvedeni na bazi navedenog pištolja, kao što su pištolji marke „Zastava“ modeli M57 cal. 7,62 x 25 mm, marke „Norinco“ modeli: M54, M54-1, marke „Zastava“ modeli: M70, M70A, M88 i M88A cal. 9 x 19 mm?
- Jedinstvenost tragova, tj. šta je posebnost ili individualnost ovih tragova? (Finklestein, Kaofman i Siso, 2005)

Cilj rada

Cilj ovog rada je da vještacima balističarima prezentira podatke i iskustva o tragovima, koji nastaju prilikom izvlačenja-izbacivanja čahura nakon ispaljenja iz pištolja ruske proizvodnje „Tokarev TT33“ cal. 7,62 x 25 mm i pištolja koji su proizvedeni na bazi navedenog pištolja, kao što su pištolji marke „Zastava“ modeli M57 cal. 7,62 x 25 mm, marke „Norinco“ model M54, M54-1, marke „Zastava“ modeli: M70, M70A, M88, M88A cal. 9 x 19 mm. Ovi tragovi nazvani “Tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje”, koji sadrže izražene individualne karakteristike, će (pored ostalih tragova na čahurama: tragovi udarne igle, čela zatvarača, izbacivača, izvlakača na dancetu čahura i dr.), pomoći vještacima balističarima za donošenje konačnog zaključka o identifikaciji čahura, odnosno vatrenog oružja iz kojeg su iste ispaljene, pogotovu u slučajevima kada neki od ovih navedenih tragova nemaju izražene individualne karakteristike. Ovaj rad opisuje tragove i njihov nastanak, jedinstvenost, ponavljanje i njihovu korist vještacima balističarima prilikom identifikacije čahura ispaljenih iz navedenih pištolja.

Materijal i metode

- Pištolji „Zastava“ cal. 7,62 x 25 mm i 9 x 19 mm; „Tokarev TT33“ i „Norinco“ cal. 7,62 x 25 mm;
- Čahure cal. 7,62 x 25 i 9 x 19 mm;

- Komparativni mikroskop marke "LEICA FS C" s digitalnom kamerom „LEICA DFC320“;
- Komparativni mikroskop marke "ZRAK MK-1";
- Digitalni fotoaparat „NIKON D80“.

Analiza i diskusija (Eksperimenti i rezultati)

U redosljedu karakteriziranja pomenutih predmeta ispitivanja (tragova, njihovog porijekla, ponavljanja, jedinstvenosti i svih relevantnih informacija koje su korisne za vještake balističare), izvršeno je više eksperimenata. Kroz testove korišteni su pištolji „Tokarev TT33“ cal. 7,62 x 25 mm, „Norinco“ cal. 7,62 x 25 mm i „Zastava“ cal. 7,62 x 25 i 9 x 19 mm. Sljedeće dvije tabele (**Tabele 1 i 2**) opisuju eksperimente, predmete, rezultate i pištolje, koji su testirani.

Tabela 1: Eksperimenti i dobiveni rezultati koji su izvedeni po redosljedu ispitivanja karakteristika tragova kraka tijela mehanizma za okidanje

Predmet eksperimenta	Postavljenje eksperimenta	Rezultati eksperimenta
Da li su tragovi slučajno nastali ?	Devet metaka (oznake na dancetu „ППУ 2001“) ispaljeni iz istog pištolja „Zastava“ M57 cal. 7,62 x 25 mm	Tragovi su nastali na svih deset čahura
Ponavljanje tragova na čahurama ispaljenim iz istog pištolja	Isto kao gore	Tragovi se ponavljaju na svih deset čahura
Ponavljanje tragova na čahurama ispaljenim iz pištolja „Zastava“ M57, cal. 7,62 x 25 mm.	Šezdeset čahura su ispaljeni iz 20 pištolja „Zastava“ M57 cal. 7,62 x 25 mm	Tragovi su nastali na svim čahurama, koje su ispaljene iz istog modela pištolja M57
Ponavljanje tragova na pištoljima „Tokarev TT-33“, cal. 7,62 x 25 mm.	Osamnaest čahura su ispaljeni iz 6 pištolja „Tokarev TT-33“ cal. 7,62 x 25 mm	Tragovi su nastali na svim čahurama, koji su ispaljeni iz modela TT-33.
Ponavljanje tragova na pištoljima „Norinco“ M54 cal. 7,62 x 25 mm	Šesnaest čahura su ispaljeni iz 4 pištolja „Norinco“ M54 cal. 7,62 x 25 mm	Tragovi su nastali na svim čahurama, koji su ispaljeni iz modela M54.
Ponavljanje tragova na pištoljima „Zastava“ M70 cal. 9 x 19 mm	Trideset čahura su ispaljeni iz 10 pištolja „Zastava“ model M70 cal. 9 x 19 mm	Tragovi su nastali na svim čahurama, koji su ispaljeni iz modela M70
Tip tragova (opće karakteristike i/ili individualne karakteristike)	Čahure koje su ispaljene iz istog pištolja su komparirane na komparativnom mikroskopu	Tragovi sadrže opće i individualne karakteristike. Napomena: Rezultati komparacije su pozitivni
Tragovi u odnosu na proizvođača streljiva	Osam metaka od četiri proizvođača (Prvi Partizan Užice, Sellier&Bellot, Pobjeda Goražde, Tula) su ispaljeni iz istog pištolja	Tragovi na čahurama sadrže iste opće karakteristike

Ponavljanje tragova na čahurama iz zbirke nespornih čahura Odsjeka za balistička i mehanoskopska vještačenja	Čahure iz zbirke su manualno provjerene (ispitivano je oko petstotina čahura, ispaljenih iz 234 pištolja).	Tragovi se pojavljuju i <u>ponavljaju</u> na svim čahurama.
Fizička orijentacija tragova kraka tijela mehanizma za okidanje	Orijentacija tragova kraka tijela mehanizma za okidanje je izmjerena u odnosu na druge referentne tragove (npr. udarne igle-jezička-„drag mark“, čela zatvarača, izbacivača, izvlačka)	Lokacija tragova je ista na svim čahurama – koji su na devet sati. Fot. #2. i #3. Pokazuju orijentaciju ispitivanih tragova u odnosu na druge referentne tragove (izbacivača, udarne igle, izvakača).

Tabela 2: Različite marke i modeli pištolja koji su testirani

R/b	Marka i Model	Br. testiranih pištolja	Kalibar
1.	Pištolj „Zastava“ M57	20	7,62 x 25 mm
2.	Pištolj „Tokarev“ TT-33	6	7,62 x 25 mm
3.	Pištolj „Norinco“ M54	4	7,62 x 25 mm
4.	Pištolji „Zastava“ M70, M88, M88A	10	9 x 19 mm

Da bi se potvrdile činjenice o navedenim tragovima, dobivene testiranjem predmetnih pištolja (**Tabela 2**), izvršen je također, kako pregled, tako i uspoređivanje više stotina čahura koje se nalaze u Zbirci nespornih čahura dobivenih probnim ispaljivanjima iz 234 pištolja ove vrste, marki i modela prilikom balističkih vještačenja u proteklih osam (8) godina i to:

- pištolji cal. 7,62 x 25 mm: „Tokarev“ (T-33) – 16 kom, „Norinco“ (M 54; 54-1) – 3 kom i „Crvena Zastava“ M57 – 164 kom;
- pištolji cal. 9 x 19 mm: „Crvena Zastava“ M70, TT, M88, M88A, 9 mm PARA – 51 kom,

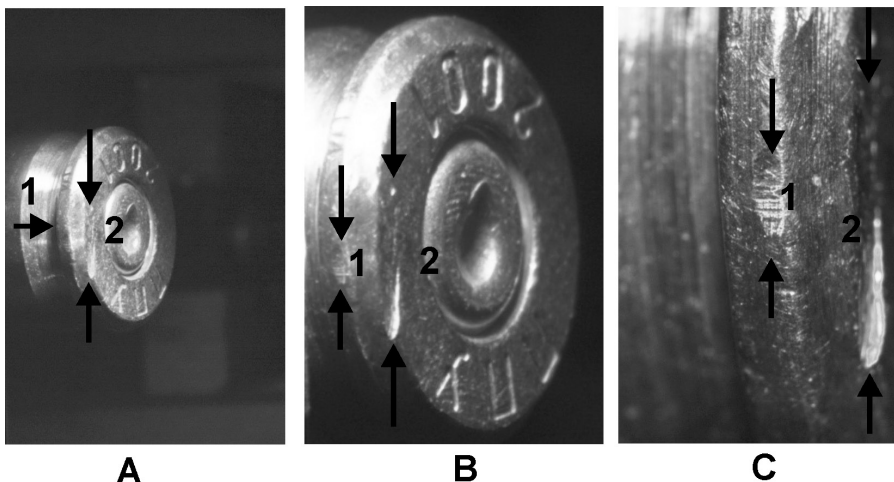
Tom prilikom je utvrđeno da se navedeni tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje, pojavljuju na svim čahurama, da isti sadrže opće i individualne karakteristike (Franjić i Milosavljević, 2009), da je njihov položaj na rubu danceta čahura, isti kao i na čahurama kod testiranih pištolja, te da su rezultati međusobnih poređenja tragova ispaljenih iz konkretnog pištolja u cilju identifikacije, pozitivni.

Tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje – uzrok nastanka

Rezultati iz **Tabele 1**, direktno su usmjerili prema sljedećim zaključcima:

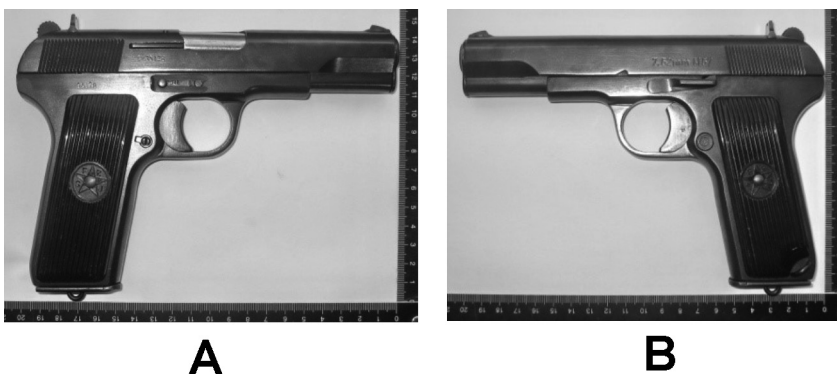
- Tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje nisu slučajno nastali. Oni se ponavljaju na svim čahurama, koje su ispaljene iz pištolja i modela cal. 7,62 x 25 i 9 x 19 mm;
- Tragovi ne zavise od proizvođača streljiva;
- Tragovi sadrže i opće i individualne karakteristike;
- Oblik se može reproducirati na svim čahurama, koje su ispaljene iz ispitivanih pištolja i modela cal. 7,62 x 25 i 9 x 19 mm (**Slika 2** pokazuju orijentaciju, poziciju i oblik tragova

kraka tijela mehanizma za okidanje na dancetu čahure (1), u odnosu na trag izbacivača (2), koji je na „9 sati“).

Slika 2: Orijentacija i pozicija tragova (oko „9“ sati)

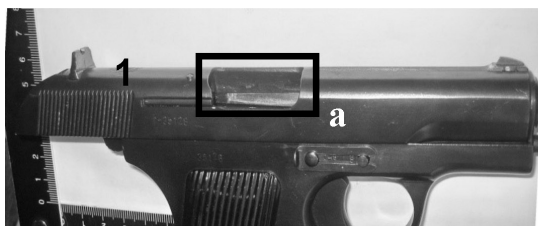
Sljedeća faza bila je da se nađe razlog nastajanja tragova kraka tijela mehanizma za okidanje. Pregledom više pištolja koji su dolazili na vještačenje u Odsjek (jedan od njih marke „Zastava“ model M57, prikazan je na **Slici 3**), na krakovima mehanizama za okidanje ispitivanih pištolja, vizualnim i mikroskopskim pregledom, utvrđena je prisutnost tragova u vidu obrisa mesingano žute boje (**Slike 4, 5 i 6**), što je upućivalo na zaključak da su isti nastali kontaktom ruba danceta čahure (uzimajući u obzir i kompletnu dinamiku radnji od ubacivanja metka u cijev, opaljenja, do izbacivanja čahure nakon ispaljenja i kontakta danceta čahure s izbacivačem).

Slika 3: Pištolj „Zastava“ M57, serijskog broja C-35128, cal. 7,62x25 mm

A

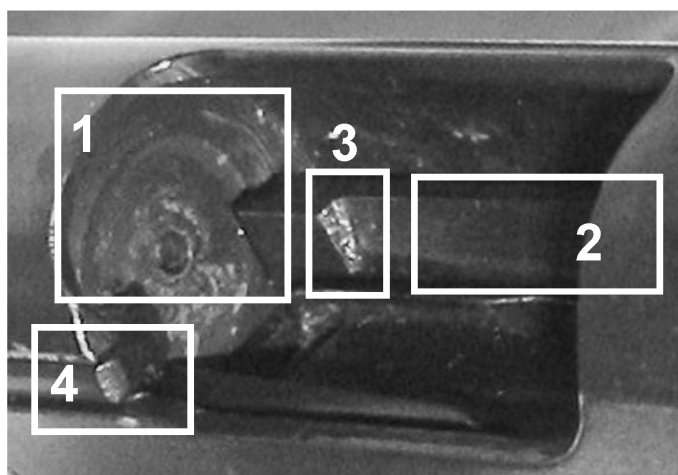
B

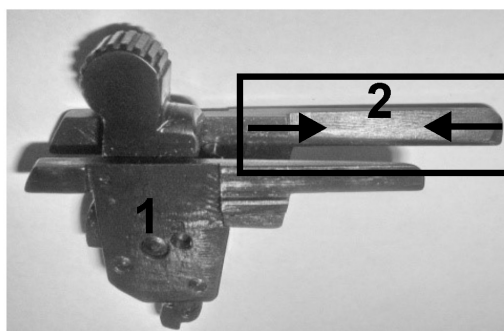
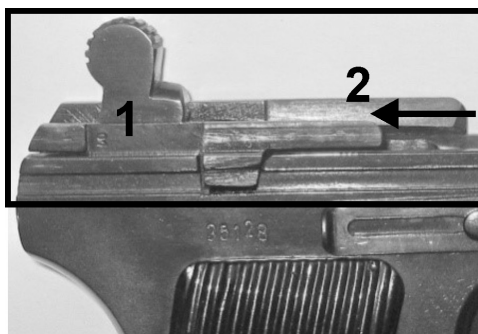
A

B

Slika 4: Pištolj marke „Zastava“ M57, serijskog broja C-35128, cal. 7,62x25 mm, navlaka pištolja (1), lijevi krak tijela mehanizma za okidanje (2) koji u zadnjem kraju ima zasjek koji služi kao izbacivač čahura (3) i vidljivim tragovima žute boje na kraku

Slika 5: Krak mehanizma za okidanje (2) s vidljivim tragovima žute boje na površini kraka, izbacivač (3), čelo zatvarača i udarna igla (1) i izvlakač (4), na pištolju marke „Zastava“ M57, serijskog broja C-35128, cal. 7,62x25 mm

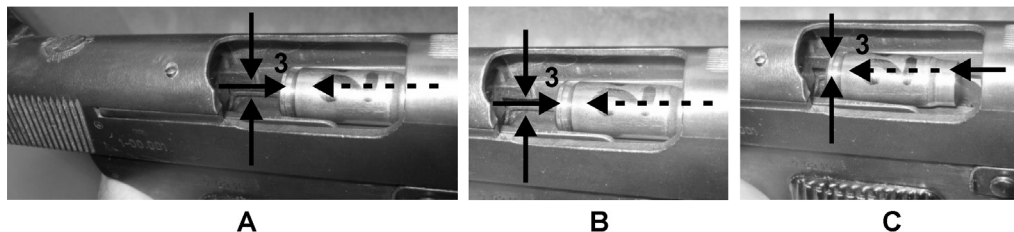

A

B

Slika 6: Mehanizam za okidanje pištolja (1) s vidljivim tragovima žute boje na kraku mehanizma za okidanje (2) pištolja marke „Zastava“ M57, serijskog broja C-35128, cal. 7,62x25 mm

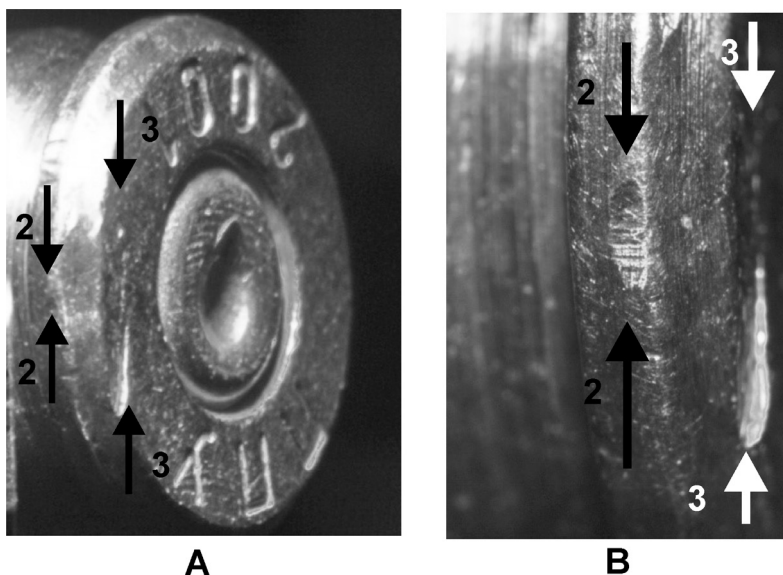
Lokacija čahure u momentu njenog izvlačenja iz ležišta i izbacivanja nakon ispaljivanja, kao i položaj površine i mjesta kontakta istih s krakom označena strelicama, i kontakta s izbacivačem (3), prikazana je na slici 7.

Slika 7: Položaj čahure metka prilikom izbacivanja iz pištolja marke „Zastava“ M57 cal. 7,62 x 25 mm i mehanizam nastanka traga kraka tijela mehanizma za okidanje

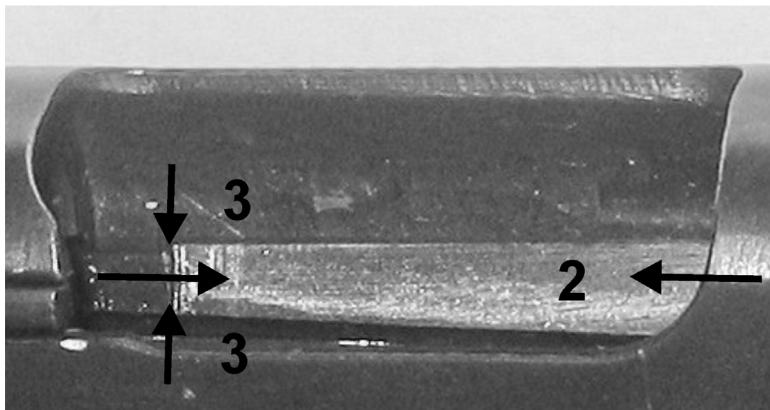
Da bi se potvrdila navedena pretpostavka, da je trag na rubu danceta čahure, nastao kontaktom čahure i kraka, izvršeno je čišćenje obrisa mesingano žute boje na kraku, nakon čega je utvrđeno da se nakon pucanja i izbacivanja čahure, ponovo pojavljuju isti obrisi mesingano žute boje na kraku tijela mehanizama za okidanje ispitivanog pištolja.

Provjerom orijentacije tragova na dancetu čahura u odnosu prema drugim karakteristikama (udarna igla, čelo zatvarača, izbacivač i izvlakač), utvrđeno je da su lokacija i oblik tragova na čahurama: konzistentni, ponavljaju se i nalaze se na rubu danceta na „devet sati“ (Slika 8). Navedeni trag „kraka“ (2) se nalazi u neposrednoj blizini traga izbacivača (3), što se u potpunosti slaže i s činjenicom da se na površini koja pravi kontakt s rubom danceta čahure, na njenom kraju na kraku nalazi i izbacivač (Slika 8).

Slika 8: Orijentacija i pozicija traga kraka i izbacivača („9“ sati), i njihov međusobni položaj

Na dijelu kraka tijela mehanizma za okidanje (gdje se nalazi izbacivač (3)), vidljivi su tragovi žuto-mesingane boje (2) nastali od ruba danceta čahure (Slika 9).

Slika 9: Tragovi žuto-mesingane boje (2) nastali od ruba danceta čahure

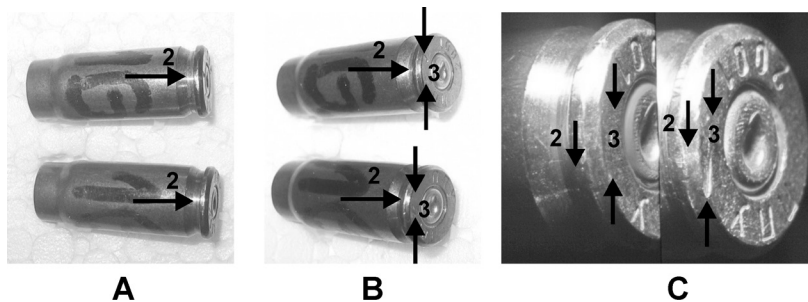
Sam proces opaljenja metaka i izbacivanja čahura iz pištolja, međusobni raspored tragova udarne igle, izbacivača i izvlakača na inicijalnoj kapisli i dancetu čahure, a posebno trag izbacivača (početak i kraj traga izbacivača), u odnosu na trag na rubu danceta čahure, prisutnost tragova žute boje na „kraku tijela mehanizma za okidanje“, nas je uvjerilo da je jedini mogući uzrok ovih tragova doista „krak tijela mehanizma za okidanje“ (Schecter i sar., 2011).

Identifikacija i potvrda da navedeni tragovi zaista potječu od kraka tijela mehanizma za okidanje

Iz pištolja marke „Zastava“ M57, serijskog broja C-35128, cal. 7,62 x 25 mm (Slika 10), izvršena su probna ispaljivanja (neupotrebljivanom novom municijom, bez ikakvih oštećenja ili tragova), radi dobivanja nespornih čahura s tragovima „Kraka tijela mehanizma za okidanje“.

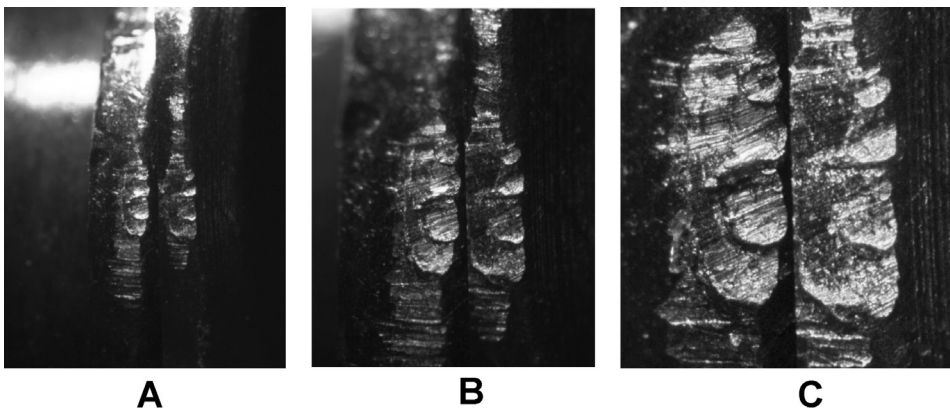

Slika 10: Pištolj marke „Crvena Zastava“ M57, broja C-35128, cal. 7,62 x 25 mm

Slika 11: Dvije čahure ispaljene iz pištolja marke „Zastava“ M57, serijskog broja C-35128, cal. 7,62 x 25 mm, sa specifičnim tragovima na rubu danceta čahure (2), nastalih kontaktom ruba danceta i „kraka tijela mehanizma za okidanje“, kao i njihova pozicija u odnosu na trag izbacivača (3)

Međusobnim uspoređivanjem tragova na 2 od 8 čahura metaka ispaljenih iz pištolja marke „Zastava“ M57, serijskog broja C-35128, cal. 7,62 x 25 mm (tragovi (2) - **Slika 11**), nađene su zajedničke individualne karakteristike koje se manifestiraju u vidu zajedničkog mikroreljefa (Association of Firearm and Tool mark Examiners [AFTE], 2013) unutar tragova (**Slika 12**).

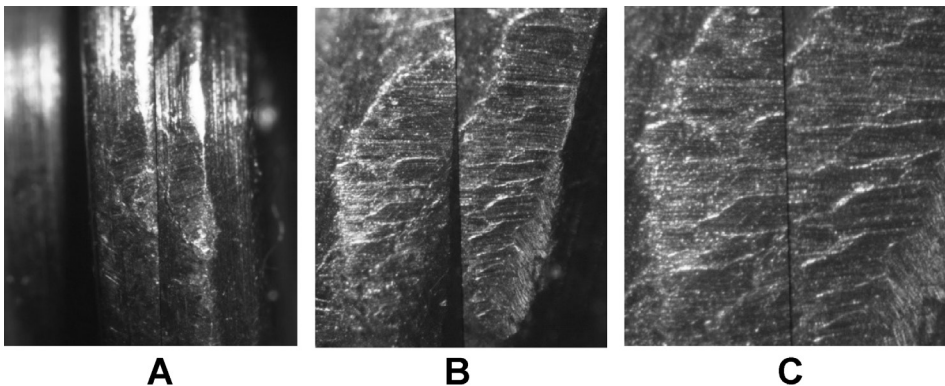

Slike 12: Usporedne slike tragova na 2 čahure metaka ispaljenih iz pištolja marke „Zastava“ M57, serijskog broja C-35128, cal. 7,62x25 mm (tragovi (2) - Slike 11)

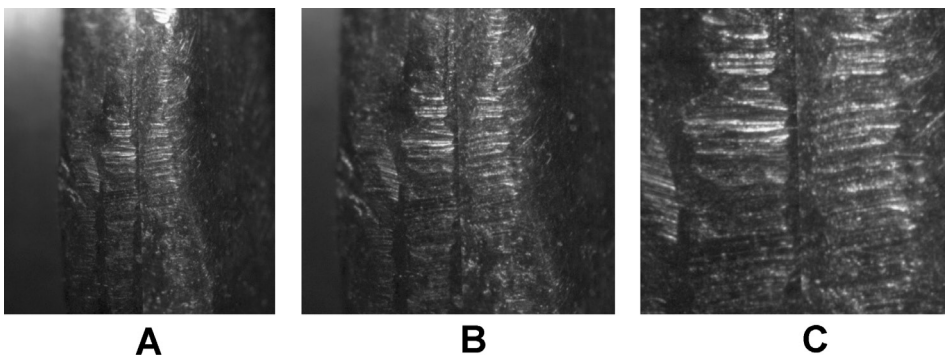
Uspoređivanjem tragova na 8 čahura ispaljenih iz pištolja marke „Crvena Zastava“ M57, serijskog broja C-35128, cal. 7,62x25 mm, uočeno je da tragovi „kraka tijela mehanizma za okidanje“, mogu neznatno varirati, kako po svojoj veličini tako i po položaju u odnosu na izbacivač, tako da se mogu pojaviti razlike u individualnim karakteristikama unutar tragova u zavisnosti od mjesta na kraku koji dolazi u kontakt s rubom čahure (mjerenjima je utvrđeno da se širina kontaktne površine na kraku-odnosno širina traga na rubu čahure iznosi od 0,94 do 1,7 mm). Ovo se dešava zbog same dinamike procesa opaljenja metka i mogućeg neznatnog zakretanja ili pomijeranja čahure po vertikalnoj ravni, nakon ispaljenja svakog metka (kao i zbog drugih razloga, rubovi danceta municije i sl.). Iz navedenih razloga može doći i do neznatnog variranja položaja tragova „kraka“ u odnosu na izbacivač, tako da se tragovi mogu pojaviti u središnjoj

zoni ili neznatno pomjereni prema gornjoj ili donjoj zoni površine koja se nalazi između gornje i donje ivice izbacivača.

Na donjim fotografijama (vidjeti **Slike 13 i 14**) prikazane su usporedne slike tragova na čahurama metaka ispaljenih iz pištolja marke "Tokarev" TT33 i pištolja marke "Norinco" Mod. 54 cal. 7,62x25 mm (Butler i sar., 1990), sa zajedničkim individualnim karakteristikama koje se manifestiraju u vidu zajedničkog mikroreljefa unutar tragova kraka tijela mehanizma za okidanje.

Slika 13: Usporedne slike tragova na 2 čahure metaka ispaljenih iz pištolja marke "Tokarev" TT33, cal. 7,62x25 mm, s vidljivim zajedničkim individualnim karakteristikama koje se manifestiraju u vidu zajedničkog mikroreljefa unutar tragova

Slika 14: Usporedne slike tragova na 2 čahure metaka ispaljenih iz pištolja marke "Norinco" Mod. 54, cal. 7,62x25 mm, s vidljivim zajedničkim individualnim karakteristikama koje se manifestiraju u vidu zajedničkog mikroreljefa unutar tragova

Zaključak

U Odsjeku za balistička i mehanoskopska vještačenja, Centra za forenzička ispitivanja, vještačenja i istraživanja, Federalne uprave policije, prilikom rada na identifikaciji čahura ispaljenih iz vatrenog oružja, pored tragova udarne igle, čela zatvarača, izbacivača i izvlakača koji ostaju na dancetu čahure, zapaženi su tragovi koji se nalaze na rubu danceta čahura ispaljenih iz pištolja „Tokarev TT33“ cal. 7,62 x 25 mm i „Zastava“ cal. 7,62 x 25 i 9 x 19 mm (kao i pištolja drugih

proizvođača, proizvedenih na temelju pištolja „Tokarev TT33“). U dostupnoj literaturi vezano za balistička vještačenja, nigdje nisu navedeni podaci za postojanje ovih tragova na čahurama ispaljenih iz navedenih pištolja, koje smo nazvali „tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje“, koji sadrže izražene individualne karakteristike, te se i samo na temelju istih može izvršiti pozitivna identifikacija vatrenog oružja. Pomenuti tragovi će pored ostalih tragova na čahurama: tragovi udarne igle, čela zatvarača, izbacivača, izvlačača na dancetu čahura i dr., pomoći vještacima balističarima za donošenje konačnog zaključka o identifikaciji čahura, odnosno vatrenog oružja iz kojeg su iste ispaljene, pogotovu u slučajevima kada neki od navedenih tragova nemaju izražene individualne karakteristike.

U toku ispitivanja ovih tragova, željelo se ispitati: da li su ovi tragovi slučajno nastali, šta je izvor/uzrok nastanka tragova, da li se reproduciraju na svim čahurama metaka koji su ispaljeni iz različitih modela pištolja „Tokarev“ i „Zastava“ cal. 7,62x25 i cal. 9 x 19 mm, šta je posebnost ili individualnost oko ovih tragova, kao i sve relevantne informacije koje su korisne za vještake balističare.

U redoslijedu karakteriziranja tragova, njihovog porijekla, ponavljanja, jedinstvenosti i svih relevantnih informacija koje su korisne za vještake balističare, izvršeno je više eksperimenata, kroz koje smo koristili različite modele ovih pištolja, pri čemu je utvrđeno da tragovi kraka tijela mehanizma za okidanje: nisu slučajno nastali, da se ponavljaju na svim čahurama ispaljenih iz pištolja „Tokarev“ i „Zastava“ cal. 7,62x25 i cal. 9 x 19 mm, da ne zavise od proizvođača municije, da sadrže i opće i individualne karakteristike, te da se oblik može reproducirati na svim čahurama metaka koje su ispaljene iz navedenih pištolja.

Tragovi „kraka tijela mehanizma za okidanje“, mogu neznatno varirati, kako po svojoj veličini tako i po položaju u odnosu na izbacivač, tako da se mogu pojaviti razlike u individualnim karakteristikama unutar tragova u zavisnosti od mjesta na kraku koji dolazi u kontakt s rubom čahure. Ovo se dešava zbog same dinamike procesa opaljenja metka i mogućeg neznatnog zakretanja ili pomijeranja čahure po vertikalnoj ravni, nakon ispaljenja svakog metka (kao i zbog drugih razloga, rubovi danceta municije i sl.). Iz navedenih razloga može doći i do neznatnog variranja položaja tragova „kraka“ u odnosu na izbacivač, tako da se tragovi mogu pojaviti u središnjoj zoni ili neznatno pomjereni prema gornjoj ili donjoj zoni površine koja se nalazi između gornje i donje ivice izbacivača.

Literatura

- Association of Firearm and Tool mark Examiners, (2013). *AFTE Glossary* (6th ed.).
- Butler, David J, Sachs, Starr, (1990). The Type 54 Tokarev Pistol. *AFTE Journal*, 22(2), 160-162.
- Finklestein, N., Kaofman, A., i Siso, R. (2005). Ejection Port Marks on Cartridge Cases Discharged from Glock Pistols. *AFTE Journal*, 37(4), 346-351.
- Franjić, B., i Milosavljević, M. (2009). *Forenzička balistika*. Banja Luka: Internacionalna asocijacija kriminalista.
- Jovanović, Z. B., Bošković, M. V., i Lakčević, D. S. (1987). *Kriminalistička balistika*. Beograd: Savremena administracija.

- Krylo, J. (2000). Norinco Pistol. *AFTE Journal*, 32(3), 299.
- Mayer, C. (1999). The TT-33 Tokarev's Russian Browning. *The Small Arms Review*, 2(10), 43-48.
- Schecter, B., Siso, R. Giverts, P., i Hocherman, G. (2011). Underside Ejector Marks From Glock Pistols. *AFTE Journal*, 43(1), 79-82.

SPECIFIC MARKS OF THE PRONGS OF THE TRIGGER MECHANISM BODY, ON THE CARTRIDGE CASES FIRED FROM THE PISTOL "TOKAREV" CAL. 7,62 x 25 mm AND THE PISTOLS THAT ARE MADE ON THE BASIS OF THE ABOVE MENTIONED PISTOL CAL. 7,62 x 25 mm I CAL. 9 x 19 mm

Original Scientific Paper

Abstract

The inspiration for the paper and the problem(s) that the paper addresses: The necessity of improving the identification of firearms on the bases of the traces on the cartridge cases fired from firearms.

The goals of the paper (scientific and/or social): The goal of the paper is to present to ballistics experts information and experiences on the traces that occur during the drawing-ejection of the cartridge cases after the firing from the pistol, "Tokarev TT33" cal. 7.62 x 25 mm and the pistols that are made on the basis of the mentioned pistol, such as the pistols of the "Zastava" brand models M57 cal. 7.62 x 25 mm, of the "Norinco" brand Model M54, M54-1, of the "Zastava" brand models: M70, M70A, M88, M88A cal. 9 x 19 mm. We called these traces "Traces of the prongs of the trigger mechanism body".

The above mentioned marks (among other marks on the cartridge cases: Firing pin marks, breechface marks, ejector marks, extractor marks on the head of the cartridge cases, etc.) will help ballistics experts to draw the final conclusion on the identification of shells, i.e. firearms from which they were fired, especially in cases where some of these listed marks do not have prominent individual characteristics.

Methodology/Design: In this paper, an analysis of the occurrence of the mentioned mark, its uniqueness, the repetition, the position of the mark in relation to other marks and possibilities related to the identification of the mentioned mark, i.e. of a part of the gun from which the mark arises, both individually and identification of firearms wholly.

Research/the paper limitations: Limitations of this study, possibly, may result from the unavailability of all pistol models cal. 7.62 x 25 mm and cal. 9 x 19 mm, which are made on the basis of the pistol, "Tokarev TT33" cal. 7.62 x 25 mm.

Results/findings: Traces of prongs of the trigger mechanism body have not accidentally occurred, which are repeated on all cartridge cases, which are fired from pistols and models that are made based on the pistol "Tokarev TT33" cal. 7.62 x 25 and 9 x 19 mm. Marks do not depend on the manufacturers of ammunition, they contain both general and individual characteristics, which are reproduced on all cartridge cases fired from the tested pistols and models.

General conclusion: Traces of prongs of the trigger mechanism body contain prominent individual characteristics, on the basis of which a positive identification of firearms can be made. The aforementioned marks, among other marks on the cartridge cases: firing pin marks, breechface marks, ejector marks, extractor marks on the head of the cartridge cases, etc.) will help ballistics experts to draw the final conclusion on the identification of cartridge cases, i.e. firearms from which they were fired, especially in cases where some of these listed marks do not have prominent individual characteristics.

Research/the paper justifiability: The justification of the paper lies in the fact that it represents an original scientific work, which is a useful source of information for experts dealing with ballistic expertise.

Keywords: cartridge cases, identification, individual characteristics, trigger mechanism, Tokarev

Podaci o autorima

Bruno Franjić, magistar kriminalističkih nauka, dipl. ing. maš., šef Odsjeka za balistička i mehanoskopska vještačenja, Federalna uprava policije, Centar za forenzička ispitivanja, vještačenja i istraživanja, stalni sudski vještak kriminalističke struke – podoblast balistika i mehanoskopija, na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije od 1999. godine angažiran kao stručnjak iz prakse, stalni član AFTE (Association of Firearm and Toolmark Examiners).
E-mail: afte2285@gmail.com

Alija Kotarević, diplomirani inženjer, kriminalistički vještak za balistička i mehanoskopska vještačenja, Federalna uprava policije, Centar za forenzička ispitivanja, vještačenja i istraživanja, Odsjek za balistička i mehanoskopska vještačenja, stalni sudski vještak kriminalističke struke – podoblast balistika i mehanoskopija.
E-mail: alijakotarevic@hotmail.com

ZNAČAJ KRIMINOLOGIJSKIH ISTRAŽIVANJA ZA SAVREMENU POLITIKU SUPROTSTAVLJANJA KRIMINALITETU

Pregledni naučni rad

Darko DATZER

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Kriminologija, kao izrazito empirijska disciplina, uspijeva samo u manjoj mjeri pružiti činjeničnu osnovu za donošenje krimi-nalnopolitičkih i srodnih odluka. Iako iznimno interesantna tema, postoji malo radova, posebice na BHS govornome području, koji izlažu ulogu kriminologije u spomenutim procesima, kakav je njihov domet i koji su razlozi ograničena utjecaja.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Radom se namjeravaju opisati i objasniti načini utjecaja kriminologijskih spoznaja na procese donošenja (kriminalnopolitičkih) odluka i uzroke slabe prihvaćenosti takvih spoznaja u svakodnevnom, pragmatičnom djelovanju donositelja odluka.

Metodologija/Dizajn: Budući da se radom diskutiraju načini djelovanja kriminologijskih spoznaja na politiku suprotstavljanja kriminalitetu, i to pregledom dostupne literature, neće se koristiti posebne metode prikupljanja podataka. U razmatranju konsultirane literature korištene su tipične analitičko-sintetičke i općeznanstvene metode.

Ograničenja istraživanja/rada: Rad tendira cjelovito pregledati literaturu iz odnosnoga područja. Kao i svaki drugi pregled, međutim, temelji se na dostupnoj literaturi i opisuje ono o čemu autori izvještavaju, a ne ulazi u evaluaciju konsultiranoga materijala.

Rezultati/Nalazi: Pregledom relevantne literature može se zaključiti da su tipični načini djelovanja kriminologijskih spoznaja na donošenje (kriminalnopolitičkih) odluka instrumentalni, simbolički i konceptualni, a da je potonji najčešći. Najčešći razlozi ograničena utjecaja rezultata kriminologijskih istraživanja na kreiranje politikâ i do-

nošenje odluka leži u slaboj promociji rezultata, ograničenom kredibilitetu tih istraživanja, pristranosti u pristupu istraživačkom problemu i ograničenim sredstvima za istraživanja.

Generalni zaključak: Kriminologija i politika suprotstavljanja kriminalitetu su komplementarne. Politika suprotstavljanja kriminalitetu bez kriminologije i spoznaja koje ona pruža riskira biti neutemeljena, a kriminologija se bez kriminalnopolitičkih perspektiva nalazi u opasnosti reduciranja na puko prikupljanje činjenica. Potrebno je učiniti veće napore na promicanju kriminoloških spoznaja u donošenju kriminalnopolitičkih i drugih odluka.

Opravljanost istraživanja/rada: Radom se nastoje provjeriti teze o ograničenom utjecaju spoznaja iz kriminoloških istraživanja na procese donošenja odluka. Utvrđivanje razloga ograničena utjecaja može pomoći unaprjeđenju stanja i većoj uporabi kriminoloških spoznaja u donošenju odluka koje se izravno ili neizravno tiču suprotstavljanja kriminalitetu.

Ključne riječi

kriminološko istraživanje, proces kreiranja javnih politika, praksa zasnovana na činjenicama

Uloga kriminologije u procesu kreiranja politika

Kriminologija je prešla golem put od njezina poimanja kao skupine spoznaja o zločinu i zločincima do etablirane znanstvene discipline. U početku se razvijajući u okrilju drugih znanstvenih disciplina, poglavito sociologije, prava i psihologije, zadnjih je decenija doživjela pravi procvat. Tomu, primjerice, svjedoče i podaci o tek desecima aktivnih istraživača i po-kojem studijskom programu iz kriminologije početkom osamdesetih godina, dok su danas te brojke neusporedivo veće. Te se činjenice imaju pripisati kako povećanoj svijesti o krimino-logijskim problemima i emotivnom mjestu kojeg zločin i njegova kontrola imaju u suvremenoj političkoj kulturi, tako i institucionalnim i akademskim aranžmanima i kretanjima (Loader i Sparks, 2012). U središtu pažnje kriminologije kao zasebne discipline nedvojbeno je zločin (crimen), no unatoč načelnoj jasnoći predmeta interesiranja, prisutna su različita tumačenja što zapravo kriminologija izučava. Većina bi se istraživača i autora složila da kriminologiju manje zanimaju pravni aspekti kriminaliteta, a više njegove realne značajke, uzroci i u izvjesnoj mjeri što društvo čini na planu učinkovitog suprotstavljanja kriminalitetu.

Politika je termin koji ima mnogo značenja. U (široko rasprostranjenom) sociološkom značenju pod njom se podrazumijeva uporaba moći u svrhu utjecanja na sadržaj državnih aktivnosti (Giddens, 2009), odnosno težnju za sudjelovanjem u takvoj moći ili za utjecajem na raspodjelu takve moći, bilo između država bilo između grupa ljudi unutar jedne države (Weber, [1921]1999). Iako se može govoriti o politici i izvan državnih aktivnosti, ključno za pojam politike jest upravo uporaba (ili djelovanje u pravcu stvaranja mogućnosti uporabe) državnog aparata, tj. vlasti kako bi se nametnula volja drugima.

Sfera politike ima mnogo. Neke od njih se posredno, a neke izravnije bave kriminalitetom. Sfera državne politike koja nastoji oblikovati i usmjeriti državne aktivnosti na kontrolu kriminaliteta

naziva se politika suprotstavljanja kriminalitetu. To je ukupnost preventivnih i represivnih aktivnosti koje inicira, provodi i/ili podržava država i njezine institucije s ciljem najsvrhovitijeg postupanja protiv delinkvencije. Politika suprotstavljanja kriminalitetu shvaća se kao praktična djelatnost, ali ima i svoju znanstvenu stranu, koja treba osigurati politici suprotstavljanja kriminalitetu kao praksi pouzdanu i objektivnu osnovu za donošenje odluka (Horvatić i Cvitanović, 1999).

Kako se kriminologija razvijala kao disciplina, tako je rasla i njezina publika i značaj u kreiranju politika i uopće donošenju odluka (Uggen i Inderbitzin, 2010). Budući da se i kriminologija i politika suprotstavljanja kriminalitetu bave kriminalitetom, postavlja se pitanje na koji način kriminološke spoznaje mogu pomoći politici suprotstavljanja kriminalitetu, ponajprije kao praktičnoj djelatnosti. Knepper (2007) navodi da se načelno mogu identificirati barem četiri uloge koje kriminolozi i njihova istraživanja mogu imati u kriminalnopolitičkim procesima.

Prva vidi istraživačke centre pri obrazovnim institucijama, uglavnom sveučilištima, kao mjesta dolaska do novih kriminoloških spoznaja. Ova tradicija u kriminologiji inzistira na znanstvenim spoznajama kao najboljim, ili barem kao najpouzdanijim načinom planiranja kvalitetnih kriminalnopolitičkih aktivnosti i u tu svrhu zagovara uporabu eksperimenta kao najprikladnijeg istraživačkog koncepta za utvrđivanje povezanosti između pojava i učinkovitosti poduzetih programa. Ona promovira jasnu podjelu rada na način da kriminolozi pružaju činjenice prikupljene znanstvenim istraživanjima, a donositelji odluka odlučuju o aktivnostima i prioritetima. Prema ovoj perspektivi, istraživače ne bi trebala interesirati sadržina politika, nego samo pružanje preporuka „što funkcionira“ ili na temelju postojećih činjenica obećava da bi moglo funkcionirati.

Druga uloga je uloga znanstvenog proučavanja fenomena kriminaliteta, uglavnom sa stanovišta načina počinjenja kaznenih djela, a manje ili nikako razloga zašto se ista počinjaju. Ovakav, fenomenološki pristup istraživanju kriminaliteta, više je zainteresiran za praktičnu i izravnu upotrebljivost znanstvenoistraživačkih rezultata nego za neizravne korelate kriminaliteta. Takva je orijentacija utjecala naročito na razvitak situacijskoga pristupa prevenciji kriminaliteta, te su je prihvatili, možda i u većoj mjeri nego organi vlasti, privatni subjekti, poput vlasnika dućana, nekretnina, tvornice, i sl.

Kritička kriminologija se ne slaže sa ideološkom indiferentnošću eksperimentalne kriminologije i smatra da provedbom istraživanja koje financira država, a koje mahom provode eksperimentalni kriminolozi, strukturalni problemi ostaju neoslovljeni i „politički bezopasni“. Retoričkom virtuožnošću kritički kriminolozi skreću pozornost na teme koje nisu tradicionalne, poput zločina bijelog ovratnika i nezakonitih aktivnosti multinacionalnih kompanija, te se radije smatraju „ukazivateljima na probleme“ nego „rješavateljima problema“.

Lijevo orijentirani kriminolozi su neka vrsta kompromisa između eksperimentalnih i kritičkih kriminologa. S jedne se strane oslanjaju na financiranje od strane državnih organa i ističu značaj empirijskih istraživanja (poput eksperimentalne kriminologije), a s druge drže da kriminolozi trebaju biti vrijednosno angažirani (kao i kritički kriminolozi) i participirati u društvenim pokretima kako bi se postigla veća socijalna pravda. U tu svrhu preporučaju zajedničko djelovanje sa radnicima, imigrantima, mladima, itd., a kriminološka istraživanja kao sredstvom političkog zagovaranja.

U ostatku rada bit će izloženi načini i mehanizmi utjecaja kriminologije i rezultata njezinih istraživanja na donošenje kriminalnopolitičkih i drugih odluka, koliko je u tomu bila uspješna i što je smisljeno učiniti da se ograničenja u spomenutom utjecaju reduciraju.

Tipični načini djelovanja kriminoloških spoznaja na donošenje (kriminalnopolitičkih) odluka

Kako kriminološka istraživanja mogu djelovati na donošenje kriminalnopolitičkih i drugih odluka? Nekoliko je načina. Na temelju dugogodišnjeg iskustva u polju evaluacijskih istraživanja, Weiss, Murphy-Graham i Birkeland (2005) navode da se u osnovi može govoriti o tri tipična: instrumentalni, simbolički i konceptualni. Mnogo drugih autora usvaja istu ili u osnovi vrlo sličnu kategorizaciju.

Instrumentalni način uporabe istraživanja u svrhu donošenja odluka je nešto što istraživači očekuju u idealnom odnosu stvari. Donositelji odluka prate istraživanja i čine ono što se u njima sugerira. Instrumentalnost se odnosi na činjenicu da rezultati istraživanja služe kao alatka za donošenje odluka, što dalje implicira neposrednost utjecaja. Da bi, naime, rezultati mogli biti iskorišteni, potrebno ih je konzultirati čim prije, sve dok su nalazi o pojavama i odnosima još aktualni i validni. Instrumentalna uporaba, iako možda najpoželjniji oblik uporabe, nije naročito uobičajena u praksi. Način na koji instrumentalni način dobiva na značaju jest tzv. nametnuta uporaba, u kom slučaju donositelj odluka (npr. vlada) zahtijeva da se rezultati istraživanja (koje oni najčešće u takvim konstelacijama odnosa i financiraju) uzmu u obzir prilikom donošenja odluka.

Simbolička uporaba rezultata istraživanja označava situaciju kada se oni koriste da opravdaju ono što je svakako naum donositelja odluka. Odluke se mogu donositi pod utjecajem mnoštva faktora, poput intuicije, stručnog iskustva, vlastitih ili organizacijskih interesa, itd., a rezultati istraživanja služe kao „pokriće“, legitimitet već donesenim odlukama ili onima koje se namjeravaju donijeti. Jedino ukoliko se rezultati krivo prikazuju ovakva je uporaba problematična, ali se u protivnom smatra prihvaćenom.

Konceptualna uporaba rezultata istraživanja ne odnosi se na neposredan i kratkoročan utjecaj rezultata na donošenje odluka, nego na duge staze. Utjecaj je „suptilan“ u smislu njegova etabliranja kao uvriježenog, općeprihvaćenog sistema spoznaja, i obično se radi o akumuliranom utjecaju sličnih rezultata više istraživanja. Zapravo se konceptualnom uporabom rezultata istraživanja saznaju i uče nove stvari, koje spoznaje se ne koriste odmah. Ovakav način utjecaja Weiss i sur. smatraju dominantnim.

Henry i Mark (2003) drže da proces utjecaja istraživanja na donošenje odluka može imati više razina i mehanizama. Promjene koje se razmatraju odnose se na one pojave i događaje koji su na prihvatljiv način povezane sa svrhom istraživanja i sastoje se u promjenama u individualnim stavovima o pojavi koja je istraživana, aktualiziranjem istraživane teme na agendi donošenja odluka, ili jednostavno uvrštavanjem rezultata u obrazlaganja budućih aktivnosti. Neke druge, koje se nalaze izvan tog okvira, su npr. prestiž koji istraživač ostvari provedbom istraživanja, ili materijalni probici koje je ostvario istraživačkim angažmanom, i sl., ne doprinose korištenju rezultata istraživanja u praksi i ne smatraju se relevantnim promjenama uzrokovanim rezultatima istraživanja. Ako rezultati istraživanja uzrokuju promjenu u mišljenjima ili aktivnostima jednog ili više pojedinaca, govori se o utjecaju na individualnoj razini. On se može ostvariti na više načina, pa je rezultatima istraživanja moguće djelovati na smjer nećijih stavova (od negativnih ka pozitivnim, i obrnuto), osviještenost o nekim problemima, shvaćanje (uopće ili dijela) neke tematike, razvijanje novih vještina ili promjene u ponašanju. Većina ih je spoznajne naravi, a tek se zadnja dva vežu za aktivnosti i ponašanje. Rezultati istraživanja mogu djelovati i na odnose između pojedinaca, kao kada se, npr., pojedinac oslanja na autoritativni izvor (poput rezultata

istraživanja) da utječe na stavove i uvjerenja drugih. Takav se, interpersonalni, utjecaj na donošenje odluka može desiti putem korištenja rezultata istraživanja kao potpore za ranije zauzete stavove, uvjeravanja u izravnoj komunikaciji, pridobivanja utjecajnog pojedinca koji zagovara promjene utemeljene u rezultatima, mijenjanjem društvenih normi i pravila u ponašanju i kao instrument za zagovaranje određenih stavova koje ne dijeli dominantna kultura. Ukoliko se rezultatima istraživanja utječe na stavove i aktivnosti unutar neke skupine, radi se o trećoj, kolektivnoj razini utjecaja. Ta se razina utjecaja može ostvariti bilo aktualiziranjem tematike kojom se bavi istraživanje na medijskoj, političkoj ili uopće javnoj agendi, promjenama u politikama i praksama, ali i širenjem određenih shvaćanja ili praksi na druga područja na koja se istraživanje nije odnosilo. Potonje dvije se smatraju instrumentalnim načinom djelovanja rezultata istraživanja na donošenje odluka, a obično im prethodi utjecaj i promjena na individualnoj i kolektivnoj razini. Rezultati pojedinog istraživanja mogu djelovati putem više mehanizama i više razina, što će ovisiti o mnoštvu faktora. Henry i Mark navode niz ilustrativnih primjera za svaki od izloženih razina i mehanizama djelovanja rezultata istraživanja.

Dometi kriminologije na donošenje kriminalnopolitičkih odluka

Kriminologija namjerava makar uzgredno utjecati na donošenje (kriminalnopolitičkih) odluka (Bachman i Schutt, 2007). Neki kriminolozi (Petersilia, 2008), pak, smatraju da je kriminologijsko istraživanje vrijedno samo ako u konačnici utječe na politiku i prakse. Koliko je kriminologija uspješna u utjecanju na donošenje kriminalnopolitičkih i drugih odluka postoje različita razmišljanja. Prije razmatranja toga koliko kriminologija danas znači za kreiranje i provedbu politika i praksi, ima smisla kratko razmotriti što je kriminologija značila za kriminalnopolitičku i drugu misao tijekom povijesti.

Sherman (2005) navodi da su dometi kriminološke teorije mnogo veći od rezultata njenih istraživanja. On navodi da Cesare Beccaria, kojega se često naziva ocem kriminologije kao zasebne znanstvene discipline, nije imao naročitoga dodira sa stvarnim problemima kriminaliteta i da je njegov znameniti esej o zločinima i kaznama nastao kao rezultat „salonskih diskusija“, a ne terenskog istraživanja, kakvog je, primjerice, na neki način provodio Jeremy Bentham. Teorijski je pristup problemu kriminaliteta ostao prilično prisutan do šezdesetih godina prošlog stoljeća. No, i prije toga bilo je pokušaja (instrumentalnoga) korištenja rezultata kriminoloških istraživanja. Tako je dvadesetih godina prošlog stoljeća skupina američkih znanstvenika razvila u Chicagu program koji se zasnivao na unaprjeđenju okoliša, koji je prema njihovom mišljenju trebao djelovati na nastanak i razvitak kriminaliteta, a nešto kasnije u Cambridgeu (SAD) je koncipirana prva eksperimentalna kriminološka studija koja je participantima (mladim delinkventima) pružala usmjerenje, potporu, zdrave aktivnosti nakon škole, a po potrebi i medicinsku pomoć i tutorenje. Pedesetih godina koncipirani su eksperimenti u Provo i Silverlakeu (SAD), koji su pokazali da alternative (uključivanje zajednice) zavodskom tretmanu maloljetnika imaju jednak ili bolji učinak nego zavodski i bili su jedan od glavnih argumenata za deinstitutionaliziranje tretmana mladih delinkvenata. Narednih decenija desila se ekspanzija i popularizacija kriminoloških istraživanja, naročito eksperimentalnih, a period interakcije kriminoloških istraživanja i kreiranja odnosnih politika u zadnje četiri decenije prošlog stoljeća Blumstein (1996) dijeli u nekoliko faza. Od šezdesetih do polovice sedamdesetih godina razvijao se rehabilitacijski pristup, te je fokus bio na osuđenim licima. Eksperimentalnom istraživačkom metodologijom pokušavao se ustanoviti najbolji pristup u rehabilitaciji i sa žaljenjem

se konstatiralo da „ništa ne funkcioniра“. Zatim su istodobno uslijedile dvije faze: retributivna i utilitativna. Retributivna je polazila od stanovišta da bi se, ako se već ne zna što funkcioniра, odgovarajućima i drugim radnicima u zavodima za izvršenje kaznenih sankcija trebala dati mogućnost da odluče o kaznama i otpustu, u koju svrhu su razvijane smjernice za sankcije. Niti retributivna nije polučila previše uspjeha, te su narasli zahtjevi javnosti da se makar odstrani opasnost koju predstavljaju počinitelji kaznenih djela, tako da se logičnim činilo zatvorski i zavodski tretirati delinkvente, tj. sklanjati ih sa ulica da nikome ne štete. Od sredine osamdesetih prisutna je, po Blumsteinu, era pretjerane politizacije, u kojoj se rezultati istraživanja konzultiraju samo ako se njima podržavaju široko rasprostranjeni stavovi o oštrom pristupu u suprotstavljanju kriminalitetu, oličenom ponajprije u masovnom zavodskom tretmanu delinkvenata.

Danas su sve više glasnjivi zahtjevi i razmišljanja da se kriminologija vrati počecima i da putem objektivnih i pouzdanih istraživanja dolazi do novih činjenica i da bude daleko primjetnija u oblikovanju javnih politika. Odsustvo istraživanja o temama koje su značajne ili njihovo postojanje, ali slaba promocija i dopuštanje da se kreiraju loše politike, iako postoje podaci koje bi trebalo iskoristiti za diskreditiranje loših odluka, razlog su za mnogo veći angažman kriminologa i njihovih istraživanja u donošenju odluka i oblikovanju praksi (Uggen i Inderbitzin, 2010).

Primjera primjene rezultata kriminoloških istraživanja (pored onih koje navodi Sherman) u kreiranju politika ima jako mnogo. Američka udruga Majke protiv pijanih vozača (MADD) često se navodi kao ilustracija uspješnog korištenja statističkih podataka prikupljenih istraživanjima u zagovaranju promjene politika. Nezadovoljne reakcijom društva na vožnju u pijanom stanju i nesrećama i štetama koje često uzrokuju, aktivistice su uz pomoć rezultata kriminoloških i drugih istraživanja mišljenje manjine uspjeli proširiti na mnoge druge (Henry i Mark, 2003), postaviti problem na medijsku (Adler, Mueller, Laufer, i Grekul, 2008), a onda i na političku agendu i izdejsstvovati, između ostaloga, donošenje federalnog zakona u Sjedinjenim Državama koji osobama do dobne granice od 21 godine zabranjuje prodaju i posjedovanje alkohola. Sherman i Weisburd (1995) su u suradnji sa policijskim snagama u Minneapolisu proveli eksperiment u kojemu su identificirali više od stotinu vrućih točaka (mjesto sa visokim brojem poziva za angažman policije), te je tijekom eksperimenta u polovici identificiranih točaka osigurano prisustvo policijskih patrola u značajno većoj mjeri nego u drugim (prve su predstavljale eksperimentalne subjekte, a druge kontrolne). Prisutnost je bila mjerena zvaničnim podacima iz službenih izvješća i promatranjima istraživača, a ovisna varijabla- kriminalitet- pozivima za angažman policije i opservacijama istraživača o prisutnosti nereda na vrućoj točki. Dvostruko veće prisustvo policijskih patrola u eksperimentalnim područjima doprinijelo je smanjenju poziva za policijski angažman za 50 % i za četvrtinu manje opserviranih nereda. Ne samo da je istraživanje izravno utjecalo na distribuciju policijskih patrola, dakle, praksu u Minneapolisu, nego se logika veće pažnje vrućim točkama nastavila koristiti nakon okončanja projekta, te je, skupa sa rezultatima drugih sličnih projekata, stvorila empirijsku osnovu za fokusirani pristup policije u suprotstavljanju kriminalitetu u Sjedinjenim Državama (Skogan i Frydl, 2004). Rezultati istraživanja korišteni su instrumentalno, a razina utjecaja je bila kolektivna. Liebl (2008) je na temelju pregleda 16 studija koje su se bavile nastankom zakona koji su imali veze sa suzbijanjem kriminaliteta u Saveznoj Republici Njemačkoj zaključio da je u tek nekoliko moguće zaključivati da li su i u kojoj mjeri kriminologija i kriminološka istraživanja doprinijeli rješenjima u tim zakonima. Tako je u jednom istraživanju zaključeno da su rezultati kriminologije o opasnosti počinitelja krvnih delikata, posebice ako su povratnici, doprinijela ustanovljavanju posebnog zakonskoga tretmana

takvih počinitelja, a u drugoj su stavovi kriminologa uvažavani prilikom odlučivanja o formiranju posebnih odjela za gospodarski kriminalitet u tužiteljskim organima. Petersilia (2008) je, suočena sa krupnim problemima u penitencijarnom sistemu u Kaliforniji gdje je imenovana za savjetnika za planiranje i istraživanje sredinom prvog desetljeća novog milenija, uspjela na osnovi ranije poduzetih istraživanja uvjeriti visoko rangirane zvaničnike da je potrebna promjena u organizaciji sistema i zakona. To se naročito odnosilo na izmjene u probacijskom sistemu, koji je prijedlozima Petersilia rasterećen i uspio je donijeti uštede u proračunu. Petersilia je uspješno zagovarala promjene ne samo među donositeljima odluka, nego i u javnosti (vrlo je često gostovala na televizijskim i radio emisijama, prisustvovala konferencijama, itd.), tako da se može reći da je utjecaj ostvarivala na interpersonalnoj i kolektivnoj ravni, najčešće simbolički i konceptualno.

Nešto pregledniji uvid u domete kriminoloških istraživanja pruža Petersilia (1987). U opsežnom istraživanju ustanovila je da su brojne kriminološke studije pomogle u kreiranju lokalnih politika na polju suprotstavljanja kriminalitetu, naročito u oblasti proaktivnih i reaktivnih načina reagiranja na zahtjeve javnosti. Istraživanja su ukazala na značaj suradnje sa građanima u otkrivanju i prijavljivanju kaznenih djela, što su također uzimalo u obzir prilikom donošenja odluka i u praktičnom postupanju. Istraživanja su također ukazala koji su faktori rizika za recidivizam, a koji su kasnije korišteni kao klasifikacijski sistemi za odlučivanje o jamčevini, uvjetnom otpustu, i sl. Masovna zatvaranja nisu donijela previše, a fizičko okruženje moguće je uspješno koristiti za prevenciju kriminaliteta, koji nalazi su široko korišteni u koncipiranju preventivnih i represivnih kriminalnopolitičkih programa.

Pored navedenih primjera uspjeha (a kojih, dakako, ima mnogo više) u korištenju rezultata kriminoloških istraživanja u koncipiranju društvenog odgovora na kriminalitet, ima i drugačijih mišljenja. Za kriminologiju se inače veže sintagma da je više u stanju ukazati na probleme, a manje ponuditi rješenja (Cullen i Gendreau, 2001; Knepper, 2007; Petersilia, 1991). Austin (2003) iznosi prilično pesimističnu ocjenu koliko se od kriminoloških istraživanja koristi u donošenju odluka i koliko su rezultati takvih istraživanja značajni za kriminalnopolitičke i druge procese. On je stanovišta da se rijetko koja druga disciplina toliko ignorirala i drži da „usprkos stotinama recenziranih članaka i knjiga...donositelji odluka obraćaju malo, ako ikako, pozornosti na nas [kriminologe]“ (s. 557). I znameniti američki kriminolog Francis Cullen (2005) je stanovišta da se rezultate mnogih njegovih istraživanja, kao i brojnih drugih znanstvenika, ignorira, a Brown, Esbensen i Geis (2013) navode da se „gotovo svi kriminolozi slažu da njihovo znanje i stručnost nisu doprinijeli kreiranju i provedbi politika kao što su trebali“ (s. 23). Sherman (2005) drži da kriminologija doprinosi sa tek „par kapi“ u oceanu donošenja odluka, ali i da se taj broj konstantno povećava.

Iako je Austinovo pesimistično mišljenje vjerojatno pretjerano, čini se da stoji ocjena da se, unatoč uspjesima, od onoga što kriminologija ima za ponuditi ne koristi sve. Autori spomenuti u prethodnom ulomku drže da je to zapravo vrlo malo. Izuzetno je teško govoriti o ukupnom utjecaju kriminologije na kriminalnopolitičko i drugo odlučivanje, jer jednostavno nema puno istraživanja koja bi omogućila ozbiljnije zaključke (Liebl, 2008). Na temelju naprijed izloženog stječe se dojam da se kriminološke spoznaje još uvijek više koriste u simboličkom i konceptualnom smislu, a da su to manje rezultati pojedinačnih istraživanja koji se izravno, instrumentalno ili na drugi način, koriste za donošenje kriminalnopolitičkih odluka (Clear i Frost, 2007; Zipf, 1980). Korisnost nalaza ne znači da će se isti zaista i koristiti. Postojanje dokaza da neki program

funkcionira neće odmah uzrokovati promjene u politikama, ali je svakako bolja opcija od nekih drugih rješenja (Sherman, 2005), no to je mala utjeha za istraživače koji bi svakako željeli da se rezultate njihovih istraživanja više konzultira i izravno implementira.

Razlozi ograničena utjecaja rezultata kriminoloških istraživanja na donošenje kriminalnopolitičkih odluka i preporuke za povećanje utjecaja

Da bi se utjecaj pojedinih kriminoloških istraživanja, ali i spoznaja do kojih je kriminologija došla kao znanstvena disciplina, unaprijedio, potrebno je kratko pregledati razloge ograničena utjecaja kriminoloških spoznaja na donošenje odluka, te iznijeti neke preporuke za poboljšanje stanja.

Donositelji odluka, pa i javnost uopće, slabo razumiju fenomen kriminaliteta. Nigdje jaz između percepcija i argumenata nije veći nego u istraživanju kriminaliteta (Uggen i Inderbitzin, 2010). To nerazumijevanje stvara prostor za cinizam i simplicitičke slogane i politike koji zadovoljavaju emotivne potrebe javnosti, ali ne doprinose značajnije smislenim aktivnostima. Nepoznavanje obilježja delinkvencije i nerazumijevanje povezanosti između delinkvencije i drugih pojava vodi do pojednostavljenih shvaćanja o samom fenomenu, te pojednostavljenih i pogrešnih rješenja (Pratt, 2008). Djelomice se ovo imati pripisati odsustvu prilike za istinsku komunikaciju između znanstvenika i javnosti (Blumstein, 1996). Nedostatak koji se veže na prethodni jest upoznatost sa rezultatima istraživanja. Uobičajeno je da se renome znanstvenika mjeri u broju i kvaliteti objavljenih radova, no postavlja se pitanje kakav značaj i mogućnost utjecaja imaju rezultati istraživanja objavljeni u tim časopisima ako nisu dostupni široj javnosti. Jasno je da nema naročite koristi od istraživanja ako ne dopijeva-ju do onih kojima mogu koristiti i ako praktičari i donositelji odluka rijetko, ako ikada, čitaju specijalizirane časopise (Petersilia, 1987; Cullen, 2005). Nekada se čitanje i na drugi način konzumiranje rezultata istraživanja smatra aktivnošću koja nije „pravi rad“, pa praktičari oklijevaju izdvojiti vrijeme (kojega je ionako premalo) za konzultiranje takvih rezultata, čak i ako su dostupni (Hine, 2008).

Jezik kriminologije je jezik znanosti i struke. Kao takav, on je djelomice nerazumljiv osobama koje kriminologija ne interesira previše. Kriminolozi, jednako kao i drugi znanstvenici i istraživači, koriste koncepte koji za druge mogu djelovati komplicirano, nerazumljivo i dezorijentirajuće (Hagan, 1993), što predstavljanje rezultata istraživanja i njihovo korištenje za promjenu stavova, mišljenja i politika prilično usložnjava (Tonry, 2010). Pratt (2008) je stanovišta da se vremenom i znanstvenim radom nauči „drugi“ jezik, jezik istraživanja i teorija, kojeg istraživači i ne primjećuju da koriste u komunikaciji sa drugim ljudima, dapače, da on dominira njihovom komunikacijom. Petersilia (2008) navodi primjer u kojem su znanstvenici kriminolozi pozvani da izlože nove modele procjene rizika za zatvorenike. Nisu ih uspjeli predstaviti slušateljima na prihvatljiv i razumljiv način, što je djelomice doprinijelo činjenici da model nije prihvaćen. Nije iznenađujuće da onda komentari kriminoloških istraživanja imaju problema u potpunosti shvatiti, a još manje prihvatiti i implementirati ono što se istraživanjima sugerira kao poželjno. U nešto ranijem istraživanju, Petersilia (1987) je na temelju intervjua sa praktičarima ustanovila da praktičari pišući duge članke i izvješća propuštaju izvući zaključke ili ih napišu uz tolike rezerve da se stječe dojam o želji znanstvenika da pišu kako bi impresionirali druge znanstvenike, a ne da informiraju donositelje odluka. Petersilia izvještava o tomu da su neke organizacije koje financiraju istraživanja, zbog brige o previše kompliciranom načinu izlaganja u izvješćima o istraživanjima, sklone ugovornim klauzulama obvezati istraživače na jasno i razumljivo prezentiranje nalaza.

Financijeri istraživanja također imaju utjecaja na domet rezultata. Ranije je naznačeno da su eksperimentalni kriminolozi povezani sa državnim i sličnim institucijama i ovise o njihovim fondovima. Stipenditori istraživanja imaju veliki utjecaj na to što se istražuje, koje će se metode koristiti, pa i na zaključke istraživačkih studija (Hine, 2008). Tako Austin (2003) navodi da je u Sjedinjenim Američkim Državama mala skupina istraživača ostvarivala disproportionalno učešće u istraživačkim grantovima, te da su čelni ljudi saveznih agencija koje odlučuju o sredstvima bili politički imenovani, što umanjuje šanse za kontinuirano financiranje istraživačkih projekata, naročito longitudinalnih eksperimenata. S druge strane, problem postoji i kada se kriminolozi bave temama koje samo njih interesiraju, jer se time ne jamči relevantnost istraživanja za dosritelje odluka i praktičare.

Iako znanstvenici uopće, pa i kriminolozi, pokušavaju biti vrijednosno i ideološki neutralni prilikom istraživanja, itekako je moguća namjerna pristranost, netransparentnost, pa i prijevara, već prilikom dizajniranja istraživanja, a naročito prilikom prezentiranja rezultata. Bachman i Schutt (2007) ukazuju na primjere dvojice znanstvenika, Burta i Ehrlicha. Naime, engleski je biolog Cyrill Burt krivotvorio nalaze o povezanosti inteligencije i herediteta, utječući na teoriju i istraživanja narednih desetljeća, a Isaac Ehrlich odbio je staviti na raspolaganje podatke iz svojega istraživanja o generalnopreventivnom učinku smrtne kazne, koje je, pak, imalo izvjestan utjecaj na praksu izricanja najteže kaznene sankcije. Austin (2003) navodi da je istim kriminološkim problemima moguće prići sa mnogo različitih istraživačkih perspektiva, što onda otvara mogućnost dolaska do bitno drugačijih nalaza, a već samo korištenje različitih statističkih tehnika također može utjecati na rezultate (Moody i Marvell, 2008). To, po Austinu, samo naglašava potrebu rigoroznijega pregleda objavljenih rezultata i sankcioniranje onih koji su u interesu potvrđivanja svojih polaznih pretpostavki ili podliježući pritiscima izvana, naročito stipenditora istraživanja, spremni zaboraviti na objektivnost i etičnost u istraživanju. Zato je jako bitno omogućiti ponovnu analizu nad prikupljenim podacima ili pružiti dovoljno informacija kako bi bila moguća replikacija istraživanja. U protivnom je za očekivati ograničen kredibilitet istraživačkih rezultata.

Jedan od razloga ograničena utjecaja kriminoloških istraživanja na kreiranje politika svakako je i istraživački dizajn. Često se koriste deskriptivni istraživački dizajni (kojima se namjeravaju opisati obilježja nekih pojava), vrlo malo eksperimentalni dizajni (Farrington, Ohlin, i Wilson, 1986), a ukupno stanje u oblasti istraživanja kriminaliteta je „metodološki slabo“ (Austin, 2003; Petersilia, 2008). Sherman (2005) navodi da je odnos deskriptivnih i eksperimentalnih dizajna u kriminologiji 100: 1 u korist deskriptivnih. Deskriptivni dizajni imaju svoju vrijednost, no za ocjenu što funkcionira manje su uvjerljivi nego eksperimentalni (Shadish, Cook, i Campbell, 2002). Eksperimentalni dizajn, naime, i to uglavnom zbog mogućnosti izoliranja djelovanja eksperimentalnog faktora i s njime povezane visoke unutarnje valjanosti, smatra se „zlatnim standardom“ u ocjenjivanju učinaka intervencija i programa, i općenito postupanja profesionalaca u bilo kojem području rada. Weisburd, Lum i Petrosino (2001) su sproveli analizu 308 studija u oblasti prevencije kriminaliteta, koje su nešto ranije Sherman i sur. (1997) na Sveučilištu u Marylandu koristili za sistematski pregled uspješnosti preventivnih programa. Najveći dio analiziranih studija bio je neeksperimentalni, a tek je svaka sedma bila eksperimentalna. Utvrđeno je da su neeksperimentalne studije gotovo dvostruko češće bilježile uspješnost evaluiranih programa od eksperimentalnih. Pronađena je i slaba, ali statistički značajna povezanost istraživačkog dizajna i učinka kojeg je studija ocjenjivala, koji su nalazi poslužili autorima za zaključak da što je slabiji istraživački dizajn (u smislu unutarnje valjanosti), veća je vjerojatnoća da će studija

zabilježiti uspjeh evaluiranog programa, odnosno, uvjerljiviji istraživački dizajn podrazumijeva manju vjerojatnoću izvještavanja o uspjehu. Ako je, pak, suština istraživanja da pruži uvjerljive argumente o povezanosti određenih pojava (npr. nekog načina rada, programa, i sl. sa stupnjem kriminaliteta u nekom području), onda je eksperimentalni dizajn u prilici pružiti valjaniju i uvjerljiviju sliku i preporuku kakvu odluku donijeti.

Donošenje odluka koje imaju posljedice za veći broj ljudi je zahtjevan posao. Ono što se čini logičnim pomalo je i naivno: donositelji odluka trebali bi imati u vidu najbolje interese onih koje će pogoditi takve odluke, te bi u tu svrhu trebali osigurati najbolje moguće informacije kako bi odluka bila razumna i utemeljena. No, često se oni prije ravnaju zdravim razumom, vlastitim interesima, populizmom, ideologijom, pritiscima medija i interesnih skupina, i ostaju gluhi na rezultate istraživanja (Cullen, 2005; Hine, 2008), a spoznaje koje znanost producira teško da će ikada samostalno utjecati na donošenje odluka- uvijek je tu i mnogo drugih faktora (Petersilia, 2008). i rezultati istraživanja filtriraju kroz dominantne paradigme i svjetonazore, kao i kratkoročne političke interese. Nekada je socijalna klima takva da je teško ili nemoguće implementirati u praksi ono što rezultati istraživanja ili teorija sugerira, a što je stvar u pitanju krupnija, to je teže predvidjeti društvenu reakciju: čak niti država to ne može. Javno mnijenje i uopće društvene vrijednosti igraju važnu ulogu u oblikovanju politika i praksi, u čemu poseban značaj imaju sredstva javne komunikacije (Knepper, 2007). Fenomen kriminaliteta im je osobito interesantan, najviše jer privlači publiku, ali se pored gledanosti i čitanosti često javljaju i dublji motivi kojima se želi manipulirati javnošću (npr. donošenje kakvih propisa za što se koristi aktualnost teme i vrlo često emotivna nabijenost, odnosno zanemarivanje logike). Otuda ljudi imaju snažnije stavove o kriminalitetu nego o drugim pojavama, poput nezaposlenosti, diskriminacije, i sl. (Uggen i Inderbitzin, 2010).

Iz netom izloženih razloga ograničena utjecaja kriminoloških istraživanja i kriminologije uopće na donošenje kriminalnopolitičkih odluka mogu se izvući nekoliko preporuka što učiniti da taj utjecaj bude veći.

Rezultati kriminoloških istraživanja trebali bi biti diseminirani na one kojima su od interesa. To je moguće učiniti na mnogo načina. Petersilia (1987) navodi da je praktičarima od naročite važnosti prihvatljiv format istraživačkih rezultata, kako u količini informacija koje se prezentiraju, tako i stilu pisanja. Kratki pregledi na par stranica su naročito privlačni. Ukoliko se želi utjecati na donošenje odluka, mora se biti spremno promovirati rezultate na forumima, konferencijama, medijskim gostovanjima, sastancima, radionicama, držati obuke, biti pripravan na konzultacije. Moguće je u tu svrhu ostvariti suradnju ili koristiti već postojeće veze sa drugim pojedincima i stručnim udrugama. Najbolje je diseminaciju spoznaja institucionalizirati, putem stalnih foruma koji bi uključivao predstavnike akademske i lokalne zajednice, relevantnih administrativnih organa, i sl. (Cullen, 2005; Uggen i Inderbitzin, 2010). Pratt (2008) navodi da bi kriminolozi trebali ponovno naučiti komunicirati kao obični ljudi u smislu da se treba prekinuti sa praksama korištenja terminologije i logike prihvatljive za manji broj pripadnika akademske zajednice, i naučiti prezentirati svoje rezultate „inteligentnim ljudima koji nisu kriminolozi“ (str. 47.). Neuredno radno vrijeme i spremnost da se žrtvuje malo više od uobičajenoga posla i načina rada, u kojemu su znanstvenici navikli na samostalnost i slobode, potrebno su da bi se inicijative predstavile i promovirale. Budući da se na taj način postaje vidljiviji u javnom prostoru, moguće su i ne tako prijatne reakcije oponentata vlastitom načinu razmišljanja (Petersilia, 2008), što također treba uzeti u obzir.

Naročito je bitno ukazivati na programe i politike koji daju dobre rezultate, ali i na one koji su loše koncipirani. Drugim riječima, potrebno je informirati o tomu kako je nešto loše, ali i što su dobre prakse i što funkcionira (Cullen i Gendreau, 2001). To je postala vodeća misao paradigme donošenja odluka zasnovanih na činjenicama, koja zagovara uporabu evaluacijskih istraživanja u procjeni uspješnosti određenih programa ili aktivnosti. Značaj takvih evaluacijskih istraživanja još je veći ako se podvrgavaju sistematskim pregledima, kojima se spoznaje iz pojedinačnih istraživanja akumuliraju (Hine, 2008) i dokazi o uspješnosti programa ili aktivnosti predstavljaju na još uvjerljiviji način. Budući da su pojedinačna istraživanja tek koraci do pouzdanih spoznaja, pregledi su most između svijeta istraživanja i donositelja odluka (Hammersley, 2005). U posljednje je vrijeme narastao značaj sistematskih pregleda, koji po svojoj sadržini predstavljaju posebnu vrstu studija koje identificiraju, analiziraju i sintetiziraju nalaze iz više istraživanja u nekom području znanosti ili struke. Sistematski pregledi su glavni ključ niza instrumenata koje koriste praktičari, a pregledi, primjerice, koji se objavljuju unutar Campbell kolaboracije smatraju se svjetskim vrhunskim izvorom visoko kvalitetnih pregleda (Shlonsky, Noonan, Littell, i Montgomery, 2011). Korištenje argumenata koji potječu iz istraživanja u kojima se ukazuje što funkcionira, a pogotovo ako su sumirani u meta analizama ili sistematskim pregledima, imaju veću šansu da budu uvaženi prilikom donošenja odluka nego rezultati pojedinačnih istraživanja.

Financiranje istraživačkih projekata iz područja kriminologije ne treba prepustiti slučaju. Tematika kojom se kriminolozi bave previše je bitna da bi ovisila isključivo o dobroj volji vlade. Stoga je promocijom istraživačkih rezultata i uopće važnosti kriminoloških istraživanja potrebno informirati i druge potencijalne stipenditore, poput međunarodnih organizacija, i sl. Ukoliko se radi o istraživanjima koje financijski podržavaju organi vlasti, poželjno je uspostaviti recenzentske odbore ili slična tijela koja bi objektivno i sveobuhvatno ocjenjivala mogući doprinos istraživačkih projekata koji se natječu za podršku vlasti, a značajno mjesto u tim odborima trebaju imati sami kriminolozi. Stalna konzultantska ili slična tijela bilo bi poželjno uspostaviti na najvišim razinama vlasti kako bi se zajednički dogovarali istraživački prioriteti (Clear, 2010). Kako bi se izbjegle situacije u kojima bi istraživači bili izloženi neprimjerenim pritiscima u pogledu očekivanja vezanih za rezultate istraživanja, odnos istraživača i stipenditora treba u svim važnim sastojcima detaljno ugovorno urediti.

Jako je bitno osigurati aktualnost spoznaja. Rezultati istraživanja ne znače puno ako se objave dugo nakon što problem prestane biti aktualan, ili se desi bitna promjena u propisima koja onemogućuje postupanje u pravcu sugeriranom istraživanjem, i sl. Kriminolozi često ističu značaj vremena i mjesta (konteksta) u kojem se dešava istraživanje: nekada se pruži prilika za usmjerenje politika i praksi, a nekada ne. Treba ocijeniti priliku za predstavljanje rezultata ili njihovu uporabu u svrhu oblikovanja politika, za što je potrebno poznavanje šireg konteksta u kojem se donose odluke. Treba razmisliti i o tomu komu će se rezultati predstaviti (npr. praktičarima, medijima, općoj javnosti) i što oni imaju od njih. Nezadovoljstvo činjenicom da se njihove preporuke odbacuju i donositelji odluka rukovode nekim drugim razlozima potaknulo je neke kriminologe da se u potpunosti maknu iz arene donošenja odluka (Pratt, 2008). No, umjesto potpunoga odustajanja od utjecanja na donositelje odluka, potrebno je proniknuti u njihove motive djelovanja i naći zajednički jezik, tj. ponuditi rješenja koja su u njihovom interesu (osobnom, organizacijskom, političkom, i dr.), ali kojima se unaprjeđuje postojeća praksa i ispravljaju problemi. Dobra praksa koju sugerira Petersilia (1987) jest da se konzumenti rezultata istraživa-

nja konzultiraju već prilikom formulacije istraživačkoga problema, kako bi se istraživanje zaista bavilo temama relevantnim za praksu.

Istraživački dizajni i korištene metode trebaju biti ubjedljiviji. To podrazumijeva iscrpno informiranje o istraživačkom problemu, predmetu, ciljevima i naročito načinu istraživanja, uključujući informacije o uzorku i načinu obrade podataka. Da bi rezultati bili ubjedljiviji, treba osigurati, gdje god je to moguće, rigorozne kontrole valjanosti podataka i analiza, te replikacije istraživanja. Potrebno je makar nekoliko istraživanja o istoj ili sličnoj tematici da bi se sa sigurnošću utvrdila uspješnost nekog programa ili uopće pouzdanost nekih spoznaja (Clear, 2010). Iako postoji podijeljeno mišljenje o načelno većoj ili manjoj internoj valjanosti deskriptivnih i eksperimentalnih istraživačkih dizajna, ipak se eksperiment smatra uvjerljivijim argumentom u diskusiji o uspješnosti nekih programa. Mnogi uvaženi kriminolozi, posebice američki i britanski (npr. Austin, 2003; Farrington, 2003; Petersilia, 2008; Sherman, 2005), zagovaraju široku primjenu eksperimenata u provedbi znanstvenih istraživanja, pogotovo ako se radi o evaluacijskim istraživanjima. Budući da se bave iznimno bitnom tematikom koja lako uzburka emocije, kriminolozi trebaju imati poseban legitimitet u promicanju određenih spoznaja i načina djelovanja. Taj je legitimitet moguće steći samo uvjerljivim istraživačkim dizajnima o kauzalnoj i drugoj povezanosti pojava, u kojima eksperiment prednjači.

Zaključak

Odnos istraživanja i donošenja političkih i odluka koje se odnose na praksu ima dugu povijest. Zipf (1980) je odnos kriminologije i njezinih istraživanja i politike suprotstavljanja kriminalitetu sažeto opisao još prije više od tri desetljeća. Politika suprotstavljanja kriminalitetu bez kriminologije i spoznaja koje ona pruža, prema Zipfu, lebdi u vakuumu, a kriminologija se bez kriminalnopolitičkih perspektiva nalazi u opasnosti da se svede na puko prikupljanje činjenica. Komplementarnost kriminologije i politike suprotstavljanja kriminalitetu imala je svoje uspone i padove, no čini se da se u zadnje vrijeme problemu korištenja rezultata kriminologijskih istraživanja posvećuje veća pažnja (Clear, 2010) i da kriminolozi postaju svjesni veoma važne uloge koju bi trebali igrati u unaprjeđenju života svih članova društva.

Da bi rezultati kriminologijskih istraživanja bili još relevantniji za kreiranje obećavajućih politika i programa na polju suprotstavljanja kriminalitetu, kriminologija bi trebala biti usmjerena na ono što interesira donositelje odluka, a oni bi, sa druge strane, trebali biti barem načelno voljni u istraživanjima tražiti smjernice i utemeljenje za svoje odluke. Bilo bi naivno vjerovati da će društvo ikada doći do faze da se odluke važne za suprotstavljanje kriminalitetu temelje isključivo na argumentima iz znanstvenih istraživanja. No, da bi kriminologija odigrala barem djelomice važnu ulogu u donošenju odluka, trebala bi se odmaknuti od bavljenja samom djelom, tj. temama koje samo nju interesiraju, a naći balans da njoj istraživački interesantni fenomeni budu i teme relevantne za praksu. Neke teme koje imaju jake ideologijske prizvuke (npr. pitanje smrtne kazne) teško da će biti pod utjecajem konkretnih istraživanja, a druge, poput instaliranja protuprovalnih mehanizama u svrhu prevencije krađa, vjerojatno da će biti pod značajnim utjecajem. Za veliku većinu koja se nalazi između te dvije krajnosti, postojeći dokazi mogu biti faktor koji će jezičak na vagi odlučivanja pomaknuti u jednu ili drugu stranu (Tonry, 2010). Najizvjesnije je da istraživanja utječu na donositelje odluka na način da utječu kako razmišljaju, a slabije da pruže gotova rješenja za određene probleme.

Rezultati bilo kojeg istraživanja nikada nisu definitivni u smislu da jednom za svagda utvrđuju obilježja neke pojave ili vezu sa drugim pojavama. Zato je jako bitno pokušati promicati rezultate dok su aktualni, što opet, ovisi o mnoštvu faktora. Pored relevantnosti tematike, dobra praksa promocije rezultata kriminoloških istraživanja i njihova korištenja kako bi se utjecalo i drugih na donošenje kriminalnopolitičkih odluka sastoji se i u odabiru prikladnoga načina artikulacije rezultata i preporuka i njihove diseminacije. Tada će i rezultati krimino-logijskih istraživanja biti relevantniji i konzultiraniji i neće nastati situacija koje se neki kriminolozi (npr. Clear, 2010) pribojavaju i nazivaju „propuštenom prilikom“. Budući da se cje-lokupno društvo nalazi u tranziciji ka društvu znanja u kojemu su znanja, stručnosti i sposob-nosti najvažniji razvojni resurs i pokretač gospodarskih i društvenih promjena, kriminologija mora biti relevantnija u donošenju odluka. Ona je to manje dužna učiniti radi sebe same i svo-jega etabliranja, a mnogo više radi napretka i blagostanja društva.

Literatura

- Adler, F., Mueller, G. O., Laufer, W. i Grekul, J. (2008). *Criminology*. Canadian Edition. New York: McGraw-Hill.
- Austin, J. (2003). Why Criminology Is Irrelevant. *Criminology & Public Policy*, 2(3), 557–564.
- Bachman, R., i Schutt, R. (2007). *The Practice of Research in Criminology and Criminal Justice*. Thousand Oaks; London; New Delhi; Singapore: Sage Publications, Inc.
- Blumstein, A. (1996). Interaction of Criminological Research and Public Policy. *Journal of Quantitative Criminology*, 12(4), 349-361.
- Braga, A., Papachristos, A., i Hureau, D. (2012). *Hot spots policing effects on crime (Campbell Systematic Reviews)*. Oslo: The Campbell Collaboration.
- Brown, S. E., Esbensen, F.-A., i Geis, G. (2013). *Criminology: Explaining Crime and Its Context*. Waltham: Anderson Publishing.
- Clear, T. R. (2010). Policy and evidence: The challenge of the American Society of Criminology. 2009 presidential address to the American Society of Criminology. *Criminology*, 48(1), 1-25.
- Clear, T. R., i Frost, N. A. (2007). Informing public policy. *Criminology & Public Policy*, 6(4), 633 - 640.
- Cohn, E., Farrington, D. P., i Iratzoqui, A. (2014). *Most-Cited Scholars in Criminology and Criminal Justice, 1986-2010*. Heidelberg; New York; Dordrecht; London: Springer.
- Cullen, F. T. (2005). Twelve People Who Saved Rehabilitation: How the Science of Criminology Made a Difference - The American Society of Criminology 2004 Presidential Address. *Criminology*, 43(1), 1–42.
- Cullen, F. T., i Gendreau, P. (2001). From Nothing Works to What Works: Changing Professional Ideology in the 21st Century. *The Prison Journal*, 81(3), 313-338.
- Farrington, D. P. (2003). Methodological Quality Standards for Evaluation Research. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 587(1) , 49-68.

- Farrington, D. P., Ohlin, L. E., i Wilson, J. Q. (1986). *Understanding and Controlling Crime. Toward a New Research Strategy*. New York: Springer.
- Giddens, A. (2009). *Sociology* (6th edition). Cambridge: Polity Press.
- Hagan, F. E. (1993). *Research Methods in Criminal Justice and Criminology*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Hammersley, M. (2005). Is the evidence-based practice movement doing more good than harm? Reflections on Iain Chalmers' case for research-based policy making and practice. *Evidence & Policy: A Journal of Research, Debate and Practice*, 1(1), 85-100.
- Henry, G. T., i Mark, M. M. (2003). Beyond Use: Understanding Evaluation's Influence on Attitudes and Actions. *The American Journal of Evaluation*, 24(3), 293-314.
- Hine, J. (2008). Applied Criminology: Research, Policy and Practice. U B. Stout, J. Yates, i B. Williams (ur.). *Applied Criminology* (18-33). London: Sage Publications.
- Horvatić, Ž., i Cvitanović, L. (1999). *Politika suzbijanja kriminaliteta*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- Knepper, P. (2007). *Criminology and Social Policy*. London: Sage Publications.
- Liebl, K. (2008). Kriminalpolitik und kriminologische Forschung. U H.-J. Lange (ur.). *Kriminalpolitik* (405-430). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Loader, I., i Sparks, R. (2012). Situating criminology: On the production and consumption of knowledge about crime and justice. U M. Maguire, R. Morgan, i R. Reiner (ur.). *The Oxford Handbook of Criminology* (fifth edition) (3-38). Oxford: University Press.
- Martinson, R. (1974). What works? – questions and answers about prison reform . *The Public Interest*, 35, 22-54.
- Moody, C. E., i Marvell, T. B. (2008). Can and Should Criminology Research Influence Policy? Suggestions from Time-Series Cross-Section Studies. *Criminology & Public Policy*, 7(3), 359-365.
- Petersilia, J. (1991). Policy Relevance and the Future of Criminology - The American Society of Criminology: 1990 Presidential Address. *Criminology*, 29(1), 1-15.
- Petersilia, J. (2008). Influencing public policy: an embedded criminologist reflects on California prison reform. *Journal of Experimental Criminology*, 4(4), 335-356.
- Petersilia, J. R. (1987). *The Influence of Criminal Justice Research*. Washington, D. C.: National Institute of Justice.
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., Hollis-Peel, M. E., i Lavenberg, J. G. (2013). *Scared Straight and Other Juvenile Awareness Programs for Preventing Juvenile Delinquency: A Systematic Review (Campbell Systematic Reviews)*. Oslo: The Campbell Collaboration.
- Pratt, T. (2008). Rational Choice Theory, Crime Control Policy, and Criminological Relevance. *Criminology & Public Policy*, 7(1), 43-52.
- Shadish, W. R., Cook, T. D., i Campbell, D. T. (2002). *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Generalized Causal Inference*. Boston: Houghton Mifflin.
- Sherman, L. W. (2005). The Use and Usefulness of Criminology, 1751-2005: Enlightened Justice and Its Failures. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 600(1), 115-135.

- Sherman, L. W., i Weisburd, D. (1995). General deterrent effects of police patrol in crime "hot spots": A randomized, controlled trial. *Justice Quarterly*, 12(4), 625-648.
- Sherman, L. W., Gottfredson, D., MacKenzie, D., Eck, J., Reuter, P., i Bushway, S. (1997). *Preventing crime: what works, what doesn't, what's promising: a report to the United States Congress*. Washington, D.C.: U.S. Dept. of Justice, Office of Justice Programs.
- Shlonsky, A., Noonan, E., Littell, J. H., i Montgomery, P. (2011). The Role of Systematic Reviews and the Campbell Collaboration in the Realization of Evidence-Informed Practice. *Clinical Social Work Journal*, 39(4), 362-368.
- Skogan, W., i Frydl, K. (2004). *Fairness and Effectiveness in Policing: The Evidence*. Washington, D. C.: The National Academies Press.
- Tonry, M. (2010). "Public criminology" and evidence-based policy. *Criminology & Public Policy*, 9(4), 783-797.
- Uggen, C., i Inderbitzin, M. (2010). Public criminologies. *Criminology & Public Policy*, 9(4), 725-749.
- Weber, M. ([1921]1999). *Vlast i politika*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko društvo.
- Weisburd, D., Lum, C., i Petrosino, A. (2001). Does Research Design Affect Study Outcomes in Criminal Justice? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 578(1), 50-70.
- Weiss, C. H., Murphy-Graham, E., i Birkeland, S. (2005). An Alternate Route to Policy Influence. How Evaluations Affect D.A.R.E. *American Journal of Evaluation*, 26(1), 12-30.
- Zipf, H. (1980). *Kriminalpolitik*. Heidelberg; Karlsruhe: C. F. Müller.

THE RELEVANCE OF CRIMINOLOGICAL RESEARCH FOR CONTEMPORARY CRIMINAL POLICY

Review Paper

Abstract

Reason(s) for writing and research problem(s): Criminology, widely considered as eminently empirical, desires to help decision- and policy- making to be based on facts and problem analysis, but it succeeds to do so on a modest scale. Although an intriguing matter, there are not many works, especially in BCS language, which discuss scope and manners of influence of criminological research on (criminal policy) decision-making processes and the causes of modest relevance of their results in everyday, practical decision-making process.

Aims of the paper (scientific and/or social): The paper aims to describe and discuss manners by which criminology influences criminal policy decision-making processes. Furthermore, it seeks to explore grounds for modest relevance of such knowledge on practical decision-making process.

Methodology/Design: The paper reviews typical manners of influence of criminological re-search on (criminal policy) decision-making processes. It does so by describing and discussing available literature, implying no special methods of data gathering. Review of literature implies the use of typical basic (analytic and synthetic) methods and general scientific methods.

Research/paper limitations: The paper reviews relevant literature on a comprehensive scale. As any other review, it relies, however, on available literature and tends to describe, rather than to evaluate consulted works.

Results/Findings: Literature review suggest that three typical ways of criminological research influence on policy making are instrumental, symbolic and conceptual, with the latter one most common. Typical reasons for low relevance of criminological research on decision- and policy-making process lies in its weak promotion, low credibility, researcher bias and limited research resources.

General conclusion: Criminology and crime policy are complementary. Crime policy is without the information that criminology provides in danger to be regarded as unfounded. On the other hand, criminological knowledge without perspective to be practically utilized risks to be reduced to facts gathering endeavour and without real purpose. More needs to be done in promotion of criminological knowledge in crime-policy decision making processes.

Research/paper validity: Basic assumption of this paper is that criminology influences decision-making processes only on a modest scale. Discussion of reasons for such limited impact may help to improve relevance and use of criminological knowledge in decision-making processes which directly or indirectly concern crime policy.

Key words: criminological research, public policy-making process, evidence-based practice.

Podaci o autoru

Darko Datzer je doktor kriminalističkih nauka, vanredni na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Autorski i koautorski izrađuje više znanstvenih i stručnih članaka koji se bave prevencijom i suzbijanjem korupcije, te teorijskom kriminalistikom. Autor je i učesnik više stručnih i znanstvenih istraživačkih projekata o korupciji, prevenciji kriminaliteta i alternativnim modusima reagiranja na maloljetničko prijestupništvo. Član je Europskog kriminološkog udruženja.

POLOŽAJ ZAVISNIKA U NEFORMALNOM SISTEMU PENALNIH USTANOVA U REPUBLICI SRPSKOJ

Stručni članak

Nebojša MACANOVIĆ
Jelena KUPREŠANIN

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Ova tematika je specifična i nameće niz drugih problema koji mogu biti baza za dalja proučavanja, a tiču se uslova izdržavanja kazne, administracije, nepovjerenja, rehabilitacije i ukupnog stava društva prema ovoj populaciji.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Cilj ovog rada je da se prikaže položaj zavisnika za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne, njihova uloga u neformalnom sistemu i razlozi njihove otežane resocijalizacije.

Metodologija/Dizajn: Položaj zavisnika je predstavljen kroz analizu izvještaja i iskustva profesionalaca. Deskriptivnom i statističkom metodom je prikazan njihov stvarni položaj za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne. Rad se odnosi na područje Republike Srpske.

Ograničenja istraživanja/rada: Ograničenja u ovom radu su predstavljena u samoj tematici, jer je ovo oblast koja je duštveno osjetljiva i "tabu" tema.

Rezultati/Nalazi: Problematika zavisnika je specifična jer u neformalnom zatvorskom sistemu lako postaju žrtve. Institucionalni prevaspitni tretman sve više postaje administrativno zavođenje prekršaja i praćenje kriminogenog ponašanja zavisnika.

Generalni zaključak: Lica koja su osuđena, kaznu izdržavaju u prividno pravno uređenoj sredini, izloženi brojnim negativnim uticajima deprivacija.

Opravdanost istraživanja/rada: Ovo je tema o kojoj se malo govori, a koja je neminovnost današnjice, što je čini aktuelnom.

Ključne riječi

zavisnici, penalne ustanove, neformalni sistem, zatvorenici (osuđenici), osuđenički kodeks.

Uvod

Zatvor je kompleksna tvorevina koja ima jasno definisana pravila, principe, sistem funkcionisanja, vještačku atmosferu u kojoj ljudi izdržavaju zatvorsku kaznu zbog počinjenog krivičnog djela. U takvoj sredini, kažnjeni od strane društva, izolovani od drugih, oni pokušavaju prihvatiti izrečenu kaznu, promijeniti svoje kriminogeno ponašanje i vremenom se ponovo reintegrirati u to isto društvo. Manji broj osuđenih lica prihvati kaznu, i uz pomoć vaspitača prođu kroz složen proces radnji koje obuhvata prevaspitni tretman, kako bi korigovali svoje ponašanje, stavove, odnos prema društvenim vrijednostima, stekli određene kulturne i radne navike, a sve u cilju njihove resocijalizacije i uspješne reintegracije u društvenu sredinu. Ipak, većina njih, bez obzira na nastojanja i napore osoblja, izađu nepromijenjeni, često i gori nego što su bili prije dolaska u zatvor. Razlozi za neuspjeh njihove resocijalizacije su brojni, ali ipak najindikativniji su uticaj zatvoreničkog kodeksa, tj. neformalnog sistema, etiketiranje od strane društva, stanje u društvu, kriza sistema vrijednosti, opredjeljenje da se bave kriminalom kao profesijom, i činjenica da je pojedincima bolje u zatvoru nego na slobodi. Jedna od takvih rizičnih grupa su i zavisnici od opojnih droga čija je uloga i položaj posebno specifičan kada je riječ o njihovom izdržavanju zatvorske kazne, kao i njihova rehabilitacija.

Položaj zavisnika od opojnih droga u Republici Srpskoj

Opojna droga je hemijska materija koja unošenjem u organizam mijenja psihičku strukturu - utiče na raspoloženje, mišljenje i ponašanje. Sve opojne droge ne stvaraju zavisnost, ali mogu da oštete psihičko i fizičko zdravlje. Sindrom zavisnosti predstavlja skup fizioloških, kognitivnih i bihevioralnih promjena- tolerancija na supstancu (potreba za uzimanjem sve veće količine radi postizanja efekta), jaka želja (žudnja) za uzimanjem supstance, postojanje apstinencijalnog sindroma, upotreba supstance radi ublažavanja apstinencijalnog sindroma, zanemarivanje obaveza, interesovanja, radnih i drugih aktivnosti zbog upotrebe supstance, nastavljanje uzimanja i pored saznanja o štetnim psihološkim, socijalnim i medicinskim posljedicama (Dragišić-Labaš, Milić, 2007).

Prisutnost opojnih droga je vidljiva u svim slojevima društva i uključuje sve mlađe i mlađe osobe. Njihovoj velikoj dostupnosti u našoj sredini doprinosi činjenica da se Bosna i Hercegovina nalazi na poznatoj balkanskoj ruti za krijumčarenje, pa su samim tim one prisutne u velikoj mjeri. Primjetan je i sve veći broj mladih koji prodaju opojne droge. To više nisu nepoznate osobe, već poznanici, a prva doza je obično besplatna (Udruženje za prevenciju ovisnosti i smanjenje štete LINK, 2006). Prema posljednjim procjenama Centra za monitoring droga i zavisnost o drogama (EMCDDA), najmanje 85 miliona odraslih ljudi je koristilo neku vrstu opojnih droga nekada u životu (oko četvrtine odrasle populacije u Evropi). Korišćenje opojnih droga ostaje i dalje glavni razlog velikog udjela smrtnosti i obolijevanja koji su rezultat njihove upotrebe. Glavna korišćena opojna droga u Evropi je heroin, ali i niz drugih sintetskih opojnih droga (buprenorfin, metadon i fentanil) dostupnih na ilegalnom tržištu. Većina korisnika opojnih droga istovremeno koristi više supstanci, a njihova zastupljenost je veća u urbanim sredinama, te među marginalizovanim grupama. U poređenju sa drugim korisnicima, zavisnici od opojnih droga koji ulaze u liječenje su u većem broju beskućnici i nezaposleni, sa nižim nivoom obrazovanja. Korisnici opojnih droga (prevashodno heroína) predstavljaju 48% svih korisnika koji su započeli tretman liječenja zavisnosti u Evropi u 2011. godini. Posmatrajući karakteristike liječenih heroinskih zavisnika, srednja dob prvog korišćenja heroína je 22 godi-

ne starosti, dok je prosječna dob početka liječenja 35 godina (EMCDDA, 2013).

U Institutu za javno zdravstvo Republike Srpske tokom 2010. godine je uspostavljen Registar liječenih zavisnika. Na osnovu prijave liječenih zavisnika u Republici Srpskoj zaključno sa 31.12.2013. godine, registrovano je ukupno 375 liječenih zavisnika. Najveći broj liječenih zavisnika se nalazi u starosnoj kategoriji od 30 do 34 godine i u kategorijama 25 do 29 i 35 do 39 godina starosti. Žene su najzastupljenije u kategoriji od 25 do 29 godine starosti, a muškarci od 30 do 34 godine starosti. Prosječna dob registrovanih zavisnika je 34 godine za muškarce, dok su ženski zavisnici prosječne dobi od 30 godina. Kod najvećeg broja zavisnika problem sa zavisnošću je prvi otkrio neko od članova porodice, zatim policija ili su se sami javili na liječenje. Najveći broj je samoinicijativno došao u ustanovu za liječenje/tretman, dok je manji broj upućen od strane porodice ili porodičnog doktora. Povod za eksperimentisanje se u velikoj mjeri percipira kao uticaj sredine, vršnjaka, znatiželja i sl., dok je procjena zdravstvenih profesionalaca usmjerena ne samo na mikrosocijalnu sredinu, nego i na porodičnu patologiju. Najveći broj liječenih zavisnika, prema najnovijim istraživanjima, živi u gradskim sredinama, srednjoškolskog su obrazovanja, nezaposleni, te žive sa primarnom porodicom, dok neznan procenat živi i sa drugim zavisnicima. Imajući u vidu socio-psihološke faktore razvoja zavisnosti, među vodećim etiološkim faktorima ističe se uticaj vršnjaka i partnera koji su stvorili priliku i podstakli želju za eksperimentisanjem i novim vidom iskustva. Određen broj zavisnika je već bio u sukobu sa zakonom, prije konzumiranja bilo kakve opojne supstance. Slaba porodična kontrola, prisustvo porodične patologije u vidu zavisnosti i procjena materijalnog stanja porodice kao ispodprosječnog, stvara preduslove koji uz slabu socijalnu kontrolu, nepovoljne modele ponašanja i frustrirane potrebe okreću mlade ka delinkventnoj subkulturi koja, između ostalog, determiniše i povlačenje u zavisnost (Institut za javno zdravstvo Republike Srpske, 2014).

Nažalost, potreba zavisnika da svakodnevno konzumiraju neku od droga tjera ovu marginizovanu grupu u kriminal. Većina zavisnika drogu nabavlja preprodajući ukradene stvari, bilo iz sopstvene kuće ili otuđene od drugih u krađama. Na takav način oni privremeno rješavaju svoj problem oko nabavke opojnih droga. Ipak, najveći problem zavisnika je kada oni budu uhvaćeni od strane policije i osuđeni na kaznu zatvora, zbog počinjenog krivičnog djela. Tada ulaze u novi svijet, možda za njih i brutalniji i nehumaniji od onoga koji poznaju dok su na slobodi. Upravo o njihovom životu i «opstanku» u zatvorima govorićemo u daljem dijelu rada.

Život zavisnika za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne

Osuđenici se svakodnevno nalaze u vezi sa zatvorskim osobljem, sa formalnom organizacijom, sa njenim režimom i normativnim sistemom, koji predstavljaju spoljni okvir, u kojem se stvaraju i razvijaju neformalni odnosi osuđenika. Ovi interakcijski odnosi dva sistema ispoljavaju stalnu tendenciju u pravcu međusobnog uticaja, potiskivanja i neutralizovanja. Može se reći da između zatvorskog osoblja i osuđenika postoji tradicionalno razilaženje koje se ispoljava kao izraz sukoba dva sistema stavova, vrijednosti i normi. Na jednoj strani su stavovi, vrijednosti i ciljevi osoblja formalnog sistema, sa težnjom ka prevaspitanju osuđenika. Na drugoj strani je neformalni sistem sa osuđeničkim kodeksom ponašanja, koji teži da udalji osuđenike od akcija i zahtijeva zatvorskog osoblja, od poštovanja mehanizma formalnog sistema. Taj nesklad odražava, a ponekad i produbljuje, kako sama organizacija i režim ustanove, tako i osuđenici sa svojim stavovima. Formalni sistem se zasniva na osoblju zatvora i normativnom sistemu. To je vještački

stvorena zajednica čiji su neposredni zadaci formalno regulisanje ponašanja i posredovanje u vezama sa spoljnjim svijetom. Neformalni sistem se zasniva na zatvoreniciima i njihovom međusobnom odnosu u ograničenom prostoru. Određuju ga neformalni oblici ponašanja uslovljeni lišenjem slobode i uslovima života i rada u ustanovi, ali i borbom zatvorenika za status i sticanje neformalnog identiteta (Macanović, Nadarević, 2014).

Uslovi izdržavanja zatvorske kazne u kaznenim ustanovama u Republici Srpskoj, razne deprivacije, ograničenja i teškoće, propisane norme, standardi ponašanja i slične pojave, stvaraju odbojnost prema zatvorskoj administraciji, prema konvencionalnom sistemu kontrole i njegovim službenicima. Također, poznato je da osuđenici gledaju na zatvorsko osoblje kao na predstavnike društva koji su ih osudili, odnosno odbacili, i smjestili u inferiorne uslove života. Na toj osnovi se razvija među mnogim osuđeniciima i neprijateljstvo prema penološkom (zatvorskom) osoblju, koje može dobiti i karakter negativnog grupnog raspoloženja i otvorenog sukoba, a koji imaju podlogu i u osuđeničkom sistemu vrijednosti, normi i kodeksu ponašanja (Macanović, 2011a).

Upravo iz navedenih činjenica, uviđamo da je osnovna funkcija neformalnog zatvoreničkog sistema da riješi niz problema sa kojima se suočava osuđenik, počev od zatvaranja i izolacije, raznih deprivacija, osjećaja odbačenosti, zaštite od siledžija i prevaranata, kao i da im omogući ponovno sticanje osjećaja grupne pripadnosti, povjerenja, sigurnosti, dostojanstva itd. Drugim riječima, ovakav sistem ima funkciju odbrambenog mehanizma od frustracija, zatočenja, funkciju mehanizma za pronalaženje grupnog samoidentiteta i funkciju sredstva za postizanje ličnih i grupnih ciljeva (Špadijer- Đinić, 1973).

Postojanje neformalnog sistema u kazneno- popravnim ustanovama kao ljudska potreba neminovno je i nužno, a snaga njegovog dejstva i uticaja je u direktnoj zavisnosti od načina funkcionisanja svakog formalnog sistema, kao druge strane socijalnog miljea. Formalni i neformalni sistem su dvije uslovljene pojave, gdje je u slučaju slabljenja formalnog sistema, neformalni izraženiji i obrnuto (Radovanović, 1992). Najčešći razlozi slabljenja formalnog sistema su entropija i dezorganizacija same ustanove, gdje pojedinci različito tumače i spovode zakonske propise. Ovaj problem najočigledniji je prilikom odobravanja pogodnosti ili davanja uslovnog otpusta. Također, nestručnost kadrova može dovesti do pogrešne procjene i negativne reakcije čitavog osuđeničkog kolektiva, koji se u nekim situacijama pretvara i u pobune. Korumpiranost službenih lica, također može biti povod za odavanje službenih informacija i zloupotrebe istih. Neformalni sistem pokušava da iskoristi svaku pukotinu u formalnom sistemu kako bi ga ugrozio. Dešava se da osuđenici medijima plasiraju pojedine neprovjerene i često netačne informacije o narušavanju njihovih prava i korupciji zatvorskih službenika, kako bi se oni predstavili kao žrtva formalnog sistema, stavljajući svoju kaznu i razlog zbog čega se nalaze u zatvoru u drugi plan. Sve to ukazuje da je zatvor jedan kompleksan sistem u kome se formalni i neformalni sistem isprepliću, i imaju značajne uloge u funkcionisanju takve jedne ustanove (Nikolić, 2000).

Vidljivo je da veliki broj osuđenih lica bolje funkcioniše u zatvoru nego van njega. Uglavnom se radi o povratnicima, recidivistima od kojih neki provedu znatno više vremena u zatvoru nego na slobodi za vrijeme svoga životnog vijeka. Najčešće recidivisti formiraju manje neformalne grupe unutar zavoda koje se bave reketeranjem, preprodajom nedozvoljenih stvari, prodajom opojnih sredstava, mobilnih telefona i sl. Postoji uzrečica u zatvoru da se sve može nabaviti ako poznaješ prave ljude (Macanović, 2011b).

Interesantan je način na koji se članovi neformalne grupe upoznaju sa materijalnim stanjem osuđenika koji dođu na izdržavanje zatvorske kazne, kao način na koji se takva lica iskorištavaju. Informacije o osuđeniku, njegovom materijalnom stanju prikupljaju se još u prijemnom odjeljenju preko raznih izvora (poznika, medija i sl.) da bi se takva lica odmah po prelasku na izdržavanje zatvorske kazne počela maltretirati i ucjenjivati. U slučaju prijavljivanja reketiranja i sankcionisanja lica koja su to radila, slijede fizičke prijetnje ostalih članova neformalne grupe ili prijetnje članovima porodice preko lica koja se nalaze na slobodi, sa kojima je neformalna grupa neposredno povezana. Često se radi o licima koja su izdržala svoju kaznu, ali zbog materijalne dobiti i dalje održavaju kontakte i poslove u zatvoru preko svojih posrednika. Uglavnom se dogovori i kontakti održavaju za vrijeme izlaska na pogodnosti pojedinih osuđenih lica ili preko mobilnih telefona. Glavnu riječ kada govorimo o ovim poslovima, neformalnom sistemu i grupama vode povratnici, čiji staž boravka u zatvoru utiče i na samu hijerarhiju u grupi. Iskustvo koje su stekli izdržavajući kazne u brojnim zatvorskim ustanovama pomaže im da manipulacijama i raznim spletkama izbjegavaju sankcije službenih lica ili njihovu odgovornost preuzimaju na sebe mlađi osuđenici, kako bi se dokazali i bili primljeni u neformalnu grupu. Recidivisti za mlađa osuđena lica predstavljaju uzore. Po ulasku u grupu oni postaju njihovi učenici, ali i „potrošni materijal“ koji im služi za nedozvoljene radnje unutar zatvora. Informacije o njihovim nedozvoljenim radnjama službena lica ponekad teško otkrivaju, jer nemaju pouzdane informacije. Informacije uglavnom dolaze od osuđenika protivničke grupe koja je konkurencija u zatvoru ili osuđenika koji imaju neku ličnu korist od službenog lica (npr. pomoć oko odobravanja pogodnosti, bolje radno mjesto i sl.). Cinkarenje i saradnja sa službenim licima može biti veoma opasna po osuđenike, koji se u takvim okolnostima, kada su otkriveni od strane neformalne grupe, prebacuju u druge ustanove. Međutim, informacije se brzo šire, tako da takva lica doživljavaju neprijatne situacije, maltretiranja, iznude i u drugim ustanovama. Sve to ukazuje da je zatvor zaista „država u državi“, i da je djelovanje neformalnog sistema jako teško suzbiti (Macanović, 2012).

Nemogućnost rehabilitacije zavisnika u kazneno- popravnim ustanovama

Jedan od sve izraženijih problema u zatvorima je i sve veći broj zavisnika od opojnih droga. Liječenje zavisnika veoma je teško spovoditi u uslovima kakvi su trenutno u kazneno- popravnim zavodima. Dolaskom na izdržavanje kazne zavisnici i u zatvoru dolaze do određenih vrsta opojnih droga, čija je cijena tri puta skuplja nego na ulici. Bez obzira na stepen obezbjeđenja, osuđena lica pronalaze razne načine da unose opojne droge u ustanovu. Najčešće, neformalne grupe do njih dolaze prisiljavanjem primjerenih osuđenih lica koja koriste vanzavodske pogodnosti, a na koje služba obezbjeđenja zbog njihovog vladanja i ponašanja ne obraća veliku pažnju i ne vrši rigorozni pretres stvari prilikom njihovog povratka od kuće. Takva osuđena lica su fizički primorana i uslovljena da unose određenu količinu opojnih droga koju im daju lica koja su van zatvora, a koja su povezana sa pojedincima unutar zavoda. Bez obzira na stepen obezbjeđenja, opojna droga je prisutna u svim zatvorima, što dovoljno govori o funkcionisanju neformalnog sistema, ali i nemogućnosti liječenja zavisnika u takvim uslovima. I u slučajevima kada vaspitač uspije motivisati zavisnika da prestane sa konzumiranjem iste, neformalna grupa ili prodavac opojnih droga mu to ne dozvoljavaju. Najčešće mu nude besplatnu količinu opojnih droga ili plaćanje na odgođeni vremenski period, da bi nakon uzimanja opet postao uslovljen da radi razne nedozvoljene radnje kako bi platio dobijenu drogu. Da bi došao do opojnih sredstava,

zavisnik nastavlja i u zatvoru da krade, potkrada druge ili prodaje drogu u zatvoru (Macanović, Nadarević, 2014).

Sankcionisanje nema poseban efekat za zavisnike, jer nakon kazne oni nastavljaju sa istim radnjama. Prilikom pretresa prostorija i pronalaska određene količine opojnih sredstava dešava se da zavisnici preuzimaju odgovornost na sebe, kako bi zaštitili glavnog prodavca opojnih droga, a zauzvrat dobili besplatnu količinu i naklonost grupe. Upravo ovakav kriminalni milje okružuje sve osuđenike, a oni su ti koji se moraju izboriti i prikloniti osuđenicima koji poštuju formalni sistem. To je specifičan svijet i subkultura koja ima svoja pravila ponašanja (Macanović, 2013).

Postavlja se pitanje otkud droga u zatvorima, i zašto se oni koji prodaju istu ne sankcionišu i izoluju iz osuđeničkog kolektiva?

Droga je čudna bolest, od nje ne pati samo konzument nego i svi koji su oko njega (izvan zatvora porodica, u zatvoru kolektiv). Narkomanija je razarač porodice na više načina, jer, osim što postepeno uništavaju sebe, zavisnici zbog promjene ponašanja i raznih potreba, sistematski svoje bližnje uvlače u svoj destruktivni svijet i način života. Jedan od najdestruktivnijih trenutaka razvoja zavisnosti zapravo nastupa onda kada osoba dobije etiketu zavisnika u okolini, među prijateljima i u porodici (Mijović, 2010).

Da bi se došlo do opojne droge ne postoje pravila ponašanja, norme, ograničenja. Ništa nije „sveto“. Ona se unosi u hrani ubačena špricom u sok ili ispod kore banane, u „glazuri“ torte koju sestra pripremi bratu za rođendan i pošalje po majci koja o tome ništa ne zna, stavlja se u dječiju pelenu i tata koji se zaželio sina je preuzme prilikom zagrljaja ili se prebaci iz usta supruge prilikom poljupca kada mu ista dođe u posjetu. Unosi se u upaljaču iz kojega se prethodno izbaci plin, u cigaretama koje se kasnije mašinom zatvore, natopi se šećer ili se jednostavno pomiješa sa šećerom, poštanske markice se natapaju u rastvoru LSD-a. Bizarniji su pokušaji unošenja uvlačenjem raznih paketića u sve otvore tijela. Zanimljivo je gledati narkomane kako obilaze „nosača“ poslije povratka sa vanzavodskih pogodnosti i provjeravaju da li je obavio fiziološku potrebu kako bi im dao drogu. Zamotaju paketić, pa ga končićem zavežu za zub i paketić progutaju, a kada prođu kontrolu jednostavno je izvlače iz organizma preko konca ili pak to ide bez konca, pa onda piju mlaku posoljenu vodu da ispovraćaju sadržaj. Dešava se da se opojne droge unose u satu, tako što se čitav unutrašnji mehanizam sata izvadi, i tu stavlja najčešće heroin. Neki od primjera su i dupli džepovi na odjeći ili pravljenje posebnih „štekova“ na obući. Interesantan je primjer iz KPZ Banjaluka gdje su iz obližnje šume, u neposrednoj blizini zatvora, u zatvorski krug ubacivane teniske loptice za vrijeme sportskih aktivnosti. U lopticama se nalazila marihuana, a zatvorenici su znali tačno sa koje strane i u koje vrijeme će loptice biti ubačene unutar kruga zatvora. Zbog velikog broja zatvorenika prilikom šetnje i sportskih aktivnosti stražari su teško mogli da primijete preletanje loptica. Najdojmljivi slučaj je bio struganje propisane ljekarske terapije sa jezika (terapija se drobi kako bi se spriječile zloupotrebe), njeno sušenje na radiatoru i kasnija prodaja. Ovo su samo neki primjeri pokušaja unosa koji su osujećeni. Ne možemo ni zamisliti kako je opojna droga ušla kada su pokušaji uspjeli. Kreativnosti im ne nedostaje, samo je pogrešno usmjeravaju. Ipak, sve su ovo sitni pokušaji koji se lako mogu spriječiti. Problem predstavlja razrađeni sistem koji je znatno opasniji i ruši cijelu strukturu na kojoj počiva zatvor i njegova svrha (Macanović i Nadarević, 2014).

Formalni sistem često koristi pojedince koji su fizički najjači i predstavljaju autoritet u kolektivu da kontroliše osuđenike i neformalne grupe, kako bi stanje u zatvoru bilo mirno, „vještački“ stabilno. Zauzvrat isti dobija određene privilegije, kao što su bolja soba sa TV uređajem, lakše

radno mjesto (često „izmišljeno“ kao npr. koordinator teretane, održavanje protiv- požarnih aparata ili kurir) češće i duže posjete, intimne posjete, ne tako rijetko i vanredne pogodnosti i sl. Pored toga formalni sistem „žmiri“ i na brojne druge nedozvoljene radnje koje takvo lice radi koristeći svoj položaj, kao što su trgovina mobilnim telefonima i rasturanje i prodaja opojnih i drugih nedozvoljenih sredstava. Ovakva trgovina i preprodaja zbog nemogućnosti i zabrane korišćenja iste u zatvoru, osuđeniku donosi ogromnu materijalnu korist. Kada takvo osuđeno lice počne da traži sve veće zahtjeve, i kada njegov uticaj počne da slabi na osuđenički kolektiv, služba obezbjeđenja „preko noći“ dolazi do informacija šta takvo osuđeno lice zapravo radi i isto sankcioniše, najčešće dužom izolacijom iz osuđeničkog kolektiva ili premještajem u drugu ustanovu. Njegovo mjesto zauzima drugo lice koje opet obavlja isti posao i počinje sa manjim zahtjevima, sve dok ne dođe do nivoa kao i njegov prethodnik. Ova činjenica ukazuje kako zapravo ova dva sistema funkcionišu, ali i ukazuje i objašnjava otkud droga u zatvoru (Macanović, 2014).

Upravo ove činjenice ukazuju da je rehabilitacija zavisnika gotovo nemoguća za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne. Bez izolovanih odjeljenja, posebnih programa rada i obučenog osoblja, gotovo je nemoguće zamisliti bilo kakav rad sa ovom populacijom zatvorenika. Sa druge strane, osmišljavanje programa rehabilitacije zahtijeva i određenu motivaciju kroz uključivanje u komune nakon isteka zatvorske kazne ili uslovljavanje jednog djela kazne kako bi isti bili što prije uključeni u program komuna, koji za njih predstavlja i jedan vid postpenalnog tretmana. U današnje vrijeme skoro sve zemlje moraju da razmisle kako na najbolji način da odgovore na zloupotrebu opojnih droga koje prouzrokuju probleme pojedincima, porodicama i društvu u cjelini. Ljudi koji imaju problem sa zavisnošću obično imaju niz dodatnih problema, koji uključuju i probleme u okviru krivičnog sistema. Tretman mora biti holistički i svi subjekti koji su dio ovog procesa moraju raditi kao partneri (Drug Abuse Treatment and Rehabilitation-A Practical Planning and Implementation Guide, 2003). Karakteristike i suprotnosti formalnog i neformalnog sistema dodatno otežavaju bilo kakav rad ili rehabilitaciju zavisnika. Zavisnici su uvijek priklonjeni neformalnom sistemu zbog zadovoljavanja svojih potreba za opojnim drogama, ali i zbog sigurnosti i zaštite od drugih neformalnih grupa koji im ovaj sistem nudi. Odnos formalnog i neformalnog sistema ukazuje na niz nedostataka, koje smo donekle pokušali i predočiti. Svakodnevno kažnjavanje osuđenika zbog kršenja kućnog reda, česti neredi, pobune i opstrukcije su samo neki od indikatora koji ukazuju na činjenicu da nema idealnih zatvorskih sistema, a samim tim i mirnih zatvora. Takvo stanje veoma često dovodi u sumnju i ostvarenost svrhe kažnjavanja, tj. resocijalizaciju osuđenih lica uopšte. Koliko će zapravo resocijalizacija osuđenih lica biti uspješna zavisi od njihovog odnosa prema formalnom i neformalnom sistemu. Ipak, resocijalizacija je najuspješnija kod onih osuđenih lica koja prepoznaju na vrijeme šta im neformalni sistem nudi i kakve su posljedice prihvatanja pravila takvog sistema.“ Sve veći broj zavisnika na izdržavanju zatvorske kazne, gotovo 60% od ukupnog broja osuđenih lica, zahtijeva i jedan potpuno drugačiji pristup kada je riječ o njihovoj rehabilitaciji (Godišnji izvještaj Ministarstva pravde Republike Srpske, 2013).

Međutim, iako smo govorili o odnosu dva suprostavljena sistema, činjenica je da u stvari postoji samo jedan, i to formalni, a da je neformalni sistem proizvod nedostataka i slabosti formalnog sistema.

Zaključak

Stanje u društvu uvijek oslikava i stanje u zatvorima, i obrnuto. Društvena dezorijentacija i kriza sistema vrijednosti još je indikativnija u kazneno-popravnim ustanovama, gdje u ovakvim društvenim okolnostima raditi na korekciji kriminogenih stavova osuđenih lica i prihvatanju vrijednosti koje su potpuno upitne, predstavlja prevaspitnu utopiju. Stvaranje posebnih odjeljenja, programa, odnosa i pristupa u radu sa zavisnicima je neophodno, a za to su potrebna ne samo veća finansijska ulaganja, nego i potpora svih institucija koje mogu pomoći i doprinijeti njihovoj što uspješnijoj rehabilitaciji. Ipak, trenutna situacija u penalnim ustanovama nije previše optimistična kada je riječ o ovom problemu. Institucionalni prevaspitni tretman sve više postaje administrativno zavođenje prekršaja i praćenje kriminogenog ponašanja zavisnika za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne. Neformalni sistem upotrebljava upravo ovu specifičnu populaciju da se suprotstavi formalnom sistemu, koja za to, pored zaštite neformalne grupe, često dobija i opojne droge. Ova tematika je još uvijek „tabu“ tema, jer je gotovo nemoguće spriječiti unos opojnih droga u zatvore, što dodatno otežava bilo kakav rad na resocijalizaciji i rehabilitaciji zavisnika, ali i drugih osuđenih lica. Sve ovo ukazuje da neformalni sistem na veoma efikasan način koristi sve manjkavosti društvenog, tj. formalnog sistema, te da je problem zavisnika u zatvorima samo jedan od brojnih problema sa kojima se penološko osoblje svakodnevno susreće u radu sa zatvorenicima.

Literatura:

- Dragišić- Labaš, M. i Milić, M. (2007). Bolesti zavisnosti kao bolesti društva, porodice i pojedinca: kritika nečinjenja. *Sociologija*, XLIX(1), 31-43.
- Ministarstvo pravde Republike Srpske (2013). *Godišnji izvještaj Ministarstva pravde Republike Srpske*. Banja Luka: Ministarstvo pravde Republike Srpske.
- Institut za javno zdravstvo Republike Srpske (2014). *Osobe liječene zbog zloupotrebe opojnih droga*. Banja Luka: Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction-EMCDDA (2013). *European Drug Report-Trends and Developments*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Konstantinović – Vilić, S. i Nikolić – Ristanović, V. (1992). *Osnovi kriminologije*. Niš: Sirius.
- Macanović, N. (2011a). *Resocijalizacija osuđenih lica*. Besjeda: Banja Luka.
- Macanović, N. (2011b). Zatvorenički kodeks. *Bezbjednost, policija, građani*, 2011/3-4. 479 – 492.
- Macanović, N. (2012). Funkcionisanje zatvora i resocijalizacija osuđenih lica. *Defendologija*, 31, 33–43.
- Macanović, N. (2013). Psihološka atmosfera u penalnim ustanovama. *Radovi k.2*, 15, 291 – 302.
- Macanović, N. i Nadarević, D. (2014). *Penološka andragogija*. Banja Luka: Evropski defendologija centar.

- Mijović, S. (2010). *Put zavisnika*. Podgorica: NVO 4Life
- Nikolić, Z. (2000). *Kriminologija sa socijalnom patologijom*. Beograd: Narodna knjiga.
- Radovanović, D. (1992). *Čovek i zatvor: Studija integrisanosti u zatvorenički društveni sistem*. Beograd: Prometej.
- Špadijer-Đinić, J. (1973). *Zatvoreničko društvo*. Beograd: Prosvjeta.
- Udruženje za prevenciju ovisnosti i smanjenje štete LINK (2006). *Priručnik za multi-disciplinarni pristup prevenciji zloupotrebe psihiaktivnih supstanci*. Sarajevo: Udruženje za prevenciju ovisnosti i smanjenje štete.
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2003). *Drug Abuse Treatment and Rehabilitation-A Practical Planning and Implementation Guide*. New York: United Nations.

ROLE OF ADDICTS IN INFORMAL SYSTEM OF PENAL INSTITUTIONS IN REPUBLIC OF SRPSKA

Professional Paper

Abstract

Reason(s) for writing and research problem(s): This topic is specific and imposes a number of other problems that can be the basis for further studies, concerning the conditions of imprisonment, administration, distrust, rehabilitation and overall attitude of the society towards this population.

Aims of the paper (scientific and/or social): The aim of this paper is to show the position of addicts while serving a prison sentence, their role in the informal system and the reasons of their difficult re-socialization.

Methodology/Design: The situation of drug addicts is presented through the analysis of reports and experience of professionals. Through descriptive and statistical method their true position while serving a prison sentence is shown. Study represents conditions on the territory of Republic of Srpska.

Research/paper limitations: Limitations of this study are presented in its subject, because this is an area that is sensitive and "taboo" topic.

Results/Findings: The problem of addiction is specific and in the informal prison system they easily become victims. Institutional correctional treatment is increasingly becoming a seduction administration of offenses and monitoring of criminal behavior of addicts.

General conclusion: Person who have been convicted, serve their sentence in the middle of seemingly legally regulated environment, and they are exposed to a number of negative effects of deprivation.

Research/paper validity: This is a topic that is rarely spoken about, it is necessity of today's worlds, and it is actual.

Number of characters: 4 000

Key words: addicts, penal institutions, informal system, inmates (prisoners), prison codex

Podaci o autorima

Nebojša Macanović je rođen 1. januara, 1977. godine, u Banjaluci. Osnovnu i srednju školu, kao i Filozofski fakultet završio je u Banjaluci. Diplomirao je 2001. godine, na Odsjeku za pedagogiju istog fakulteta. Na Filozofskom fakultetu u Banjaluci 2004. odbranio je magistarski rad «Prihvatanje institucionalnog prevaspitnog tretmana, zatvorske kazne, odbacivanje zatvoreničkog kodeksa i uspješnost resocijalizacije osuđenih lica», a 2012. godine i doktorsku disertaciju pod nazivom „Kriminogena inficiranost, njena obilježja i mogućnost prevencije i resocijalizacije učenika i maloljetnih delinkvenata u osnovnoj i srednjoj školi“. Zaposlen je na Fakultetu političkih nauka kao docent na predmetima pedagogija, socijalna pedagogija i pedagoška resocijalizacija. Od 2004. godine do 2010. bio je zaposlen u Kazneno – popravnom zavodu Banjaluka, kao pomoćnik direktora za tretman. Objavio je osam knjiga te više naučnih i stručnih radova iz oblasti pedagogije, specijalne pedagogije i penologije.

Jelena Kuprešanin je rođena 17. maja 1989. godine u Drvaru. Osnovnu školu i Gimnaziju je završila u Banjaluci. Diplomirala je 2011. godine na Fakultetu političkih nauka u Banjaluci, na Studijskom programu socijalnog rada. Na istoimenom Fakultetu je stekla zvanje magistra socijalnog rada. Druga je godina doktorskih studija na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, Studijski program socijalne politike i socijalnog rada. Preko četiri godine radi kao UNICEF-ov konsultant u Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, gdje koordiniše brojne projekte. Aktivno učestvuje u aktivnostima u oblasti socijalne zaštite, i iz istoimene oblasti objavljuje radove.

UPRavno-PRavNI ObLICI KONTROLE I NADZORA ZATVORSKIH USTANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Stručni članak

Kenan KAPO

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Kontrola rada podrazumijeva procjenu rezultata. U skladu s time u radu organa uprave mogu se ocjenjivati dva važna aspekta rada. Jedan je zakonitost, a drugi cjelishodnost. Rad se bavi analizom upravno-pravnih oblika kontrole i nadzora zatvorskih ustanova u BiH.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Naučni doprinos rada je prikazati značaj upravno-pravne kontrole i nadzora zatvorskih ustanova u BiH. Tako se može ocijeniti da li su pri obavljanju poslova uprave ispoštovani Ustav i zakoni, ali se ujedno može davati i ocjena koliko je pri obavljanju spomenutih poslova ostvarivan opći interes. Društveni cilj rada bio bi uputiti na značaj postupanja po procedurama upravno-pravne kontrole i nadzora u cilju što kvalitetnijeg razvoja organizacije zatvorskih ustanova.

Metodologija/Dizajn: U radu će biti korištene različite metode kako bi se zadovolji osnovni metodološki zahtjevi, a to su objektivnost, opštost, pouzdanost i sistematičnost. Što se tiče metoda prikupljanja podataka, koja podrazumjeva i sređivanje i obradu podataka kao i zaključivanje na osnovu njih, korištena je analiza dokumenata.

Ograničenja istraživanja/rada: Prezentacija problema je limitirana na predstavljanje upravno-pravnih oblika kontrole i nadzora zatvorskih ustanova u BiH.

Rezultati/Nalazi: Pokazalo se da kontrola i nadzor podrazumjevaju: nadzor nad radom zavoda, postupanje sa aspekta ljudskih prava, upravnu inspekciju i kontrolu primjene propisa, zakonsko određenje nadzora na radom zatvorskih ustanova u FBiH, vršenje nadzora od strane Federalnog ministarstva pravde i stavove Nezavisne komisije za praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojima se izvršavaju krivične sankcije, te prezentovanje uloge institucije ombudsmena za ljudska prava.

Generalni zaključak: Upravno pravo je stalni pratilac svakodnevnog života ljudi i zato je važno da rad državne uprave bude zakonit, efikasan, transparentan i kontrolisan. Stoga se može konstatovati da je upravno-pravna kontrola i nadzor zatvorskih ustanova u BiH jedan od ključnih faktora za kvalitetno funkcionisanje zatvorskih ustanova.

Opravidanost istraživanja/rada: Opravidanost rada leži u činjenici da kontrola rada zatvorskih ustanova podrazumijeva procjenu rezultata, jer se u skladu s time u radu zatvorskih ustanova mogu se ocjenjivati dva važna aspekta rada. Jedan je zakonitost, a drugi cjelishodnost. Naime, upravni poslovi se provode zbog ostvarenja određenih zakonskih imperativa, ali i zbog vršenja javnih funkcija koje su od značaja za građane i državu. Nadzor nad izvršenjem kazne zatvora obuhvata naročito: zakonito i pravilno postupanje sa osuđenim osobama, nadzor nad organizovanjem i radom ustanova, način odgoja osuđenih osoba, stanje sigurnosti i samozaštite, funkcionisanje službe osiguranja, privredno poslovanje, način sprovođenja zdravstvenohigijenskih mjera, ishranu i odijevanje osuđenih osoba.

Ključne riječi

zatvorske ustanove, kontrola, nadzor, zakon, upravno pravo.

1. Uvod

Upravno pravo je grana prava koja uređuje upravnu djelatnost tj. ukupnost svih (autoritativnih i neautoritativnih) aktivnosti uprave kojima uprava neposredno izvršava svakodnevne zadatke i poslove ostvarujući svoju socijalnu funkciju. Navedenu granu čini sistem pravnih normi koje uređuju organizaciju uprave i javnih službi, upravni postupak, obim i sadržinu upravne djelatnosti – obavljanje upravnih poslova, donošenje pravnih odluka uprave, vršenje materijalnih radnji i kontrolu uprave. Iako se upravno pravo izučava kao cjelina za sebe, ono je dio jedne šire cjeline. U tom smislu, upravno pravo predstavlja poseban pravni podsistem, koji sa ostalim granama prava, kao posebnim pravnim podsistemima, čini pravni sistem jedne zemlje.

U obavljanju svoje djelatnosti uprava donosi upravne propise kojima propisuje opće pravilo za neodređen broj slučajeva i lica, zatim upravne akte kojima se propisuje posebno pravilo za konkretan slučaj i određeno lice, sklapa upravne ugovore i čini upravne radnje po osnovu kojih se građanima pružaju javne usluge (npr. vođenje evidencije, izdavanje uvjerenja i dr.). Od velike važnosti su procesne norme koje se odnose na upravni postupak zbog toga što iste propisuju postupak donošenje upravnih akata kojima se odlučuje o pravima i obavezama u upravnim stvarima.

Shodno navedenom, u nastavku rada će se na jasan i koncizan način definirati i analizirati upravno-pravni oblici kontrole i nadzora zatvorskih ustanova u Bosni i Hercegovini (BiH). Kako bi se navedena problematika uspješno elaborirala, potrebno je prvobitno analizirati upravni sistem zatvorskih ustanova u BiH. Naime, Dejtonskim mirovnim sporazumom je BiH podijeljena na dva entiteta, Federaciju BiH i Republiku Srpsku, te Brčko Distrikt¹, a gdje je izvršenje presuda u po-

¹ Neophodno je istaći da u Brčko Distriktu nema zatvora, tako da prijestupnici koji su osuđeni na nadležnom sudu služe svoje zatvorske kazne u zatvorima u Republici Srpskoj ili u Federaciji BiH. Zakonska osnova je Memorandum o razumijevanju između Brčko Distrikta i entiteta.

dijeljeno između tri nivoa vlasti; u nadležnosti Ministarstva pravde na nivou BiH i ministarstava pravde u svakom od dva entiteta. Ova dva sistema funkcionišu – manje više – neovisno jedan od drugog. Svaki zatvor je organiziran i njime se upravlja u skladu sa vlastitim pravilima, koja odobrava nadležno Ministarstvo pravde. Svaki od upravnika zatvora ima određenu autonomiju u svojoj instituciji po pitanju osoblja, programa i uprave.

2. Kontrola zatvorskih ustanova u Bosni i Hercegovini

2.1. Pojam kontrole uprave

Pojam kontrole podrazumijeva pregled, nadzor, provjeru i sl., odnosno to je vrsta trajne djelatnosti sistemskog posmatranja i ocjenjivanja tuđeg rada gdje dolazi do upoređivanja stvarnih djelatnosti sa očekivanim. Svaka kontrola bi trebala podrazumijevati procjenu rezultata. U skladu sa time, u radu organa uprave se mogu ocjenjivati dva važna aspekta rada (Kamarić i Festić, 2004). Jedan je zakonitost, a drugi cjelishodnost. Naime, upravni poslovi se provode zbog ostvarenja određenih zakonskih imperativa, ali i zbog vršenja javnih funkcija koje su od značaja za građane i državu (Đelmo, 2007).

Konkretno govoreći, kontrola uprave predstavlja djelatnost koja uključuje kontinuirano pro-matranje ponašanja i djelovanja uprave, njenog načina upotrebe datih ovlaštenja i akata donesenih sa njene strane, te njihovog upoređivanja sa unaprijed određenim mjerilima (Đelmo, 2007). U toku obavljanja svojih mnogobrojnih zadataka, donošenja akata i razvijanja aktivnosti u brojnim oblastima društvenog života organi uprave dolaze u situacije da prave nepravilnosti i greške u svom poslu. Upravo radi toga se povećava značaj kontrole koja nastoji da ostvari zakonit, svrhovit i efikasan rad uprave. Dakle, iz navedenog možemo zaključiti da je osnovni predmet kontrole zapravo ponašanje uprave, način upotrebe ovlaštenja, te akti koje uprava donosi, odnosno mjere koje poduzima u sklopu svog djelovanja (Coyle, 2009).

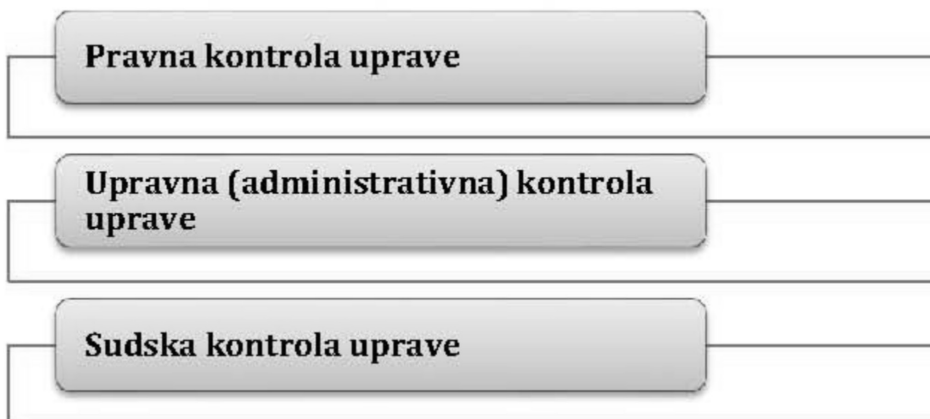
Permanentnost kontrole je nezaobilazan i jedan od najvažnijih njenih aspekata, s obzirom da svaki diskontinuitet može dovesti do devijacija koje se više ne mogu otkloniti. U suštini, što god da je predmet kontrole ona predstavlja provjeru pravilnosti vršenja neke radnje. Da bi kontrola postojala potrebno je da bude prisutno sljedeće:

- izvjesna mjerila prema kojima će se utvrđivati pravilnost vršenja neke radnje;
- osobe koje imaju odgovarajuće ovlasti za djelovanje kontrole
- kontrola mora biti sistemska i zasnovana na naučnim osnovama.

2.2. Vrste kontrole uprave

U literaturi se spominje određen broj vrsta kontrole uprave. Međutim, slika 1 daje podjelu koja je učestalija i po osnovu koje se vrše brojne analize i daju tumačenja kontrole uprave.

U nastavku rada će se dati detaljnija objašnjenja predstavljene podjele kontrole uprave.

Slika 1. Podjela kontrole uprave (Đelmo, 2007)

2.2.1. Pravna kontrola uprave

Suštinsko načelo uprave jest načelo zakonitosti. Međutim, ono često može biti ozlijeđeno pri vršenju poslova uprave. Upravo radi toga postoji kontrola zakonitosti upravnih akata.

Suština pravne kontrole uprave je utvrđivanje zakonitosti i pravilnosti u radu organa koji vrše upravne funkcije ili se bave poslovima uprave. Pravna kontrola uprave nastoji uvidjeti da li se pri obavljanju poslova uprave ispoštovani Ustav i zakoni. Isto tako, navedena kontrola može osigurati davanje ocjena da li je ili ne tokom obavljanja aktivnosti osiguran, odnosno ostvaren opći interes.

U okviru pravne kontrole uprave razlikujemo tri podvrste; upravna, sudska i posebna kontrola. Svaka od navedenih kontrola nastoji da ispuni svoje ciljeve i osigura djelovanje uprave u skladu sa unaprijed definiranim pravilima i propisima.

2.2.2. Upravna (administrativna) kontrola uprave

Upravna kontrola je ona koju ostvaruje sama uprava i može biti dvojaka (slika 2).

Slika 2. Podjela upravne (administrativne) kontrole uprave (Đelmo, 2007)

Kada se nadzor vrši na temelju žalbe nazivamo ga instancionom kontrolom. Unutrašnju kontrolu vrši viši organ uprave prema nižoj. Ovaj vid kontrole rada organa nije previše efikasan s obzirom da dobrim dijelom počiva na principu samokontrole. Ono na što se, prije svega, oslanja unutrašnja kontrola jeste princip hijerarhije, to jeste nadmoći i utjecaja viših nad nižim organima uprave. Instanciona kontrola počiva na institutu upravne žalbe kojom se akt nižeg organa napada pred višim. Današnja upravna žalba vuče korijene još iz doba apsolutističke države u kojoj su građani, nezadovoljni odlukama vladarevih činovnika, upućivali apelacije vladaru, tražeći zaštitu svojih prava. Službeni nadzor je drugi tip unutrašnje kontrole i ne može se pokrenuti žalbom. On se vrši samo u konkretnim slučajevima predviđenim zakonom (Đelmo, 2007).

Vanjska kontrola uprave tiče se inspekcijskog nadzora kakvu vrši inspekcija rada ili upravna inspekcija. Također, tip vanjske kontrole predstavlja i kontrola lokalne samouprave koju vrše viši organi državne uprave (ministarstva).

2.2.3. Sudska kontrola uprave

Upravni spor je spor koji se pokreće pred redovnim sudom radi odlučivanja o zakonitosti nekog upravnog akta. Rijetki su slučajevi da upravni spor može odlučivati o samoj stvari, to jest, zaista je rijetkost da sudovi donose upravne akte.

Shodno praksi i teoriji, sudska kontrola uprave ima različite dimenzije. Ona se može preplitati sa kaznenim, građanskim i privrednim pravom. Tada se primjenjuju odredbe Zakona o kaznenom postupku, Zakona o parničnom postupku ili Zakona o privrednim prijestupima. Također, postoje i slučajevi pokretanja ustavnih žalbi pred Ustavnim sudom. Ta vrsta žalbe, odnosno ustavna žalba se može pokrenuti kada su povrijeđeni sloboda i prava čovjeka i građanina zagwarantirana Ustavom. Neophodno je istaći da se ustavna žalba, kao model sudske kontrole uprave, može pokrenuti i kada u jednom pravnom sistemu ne postoji predviđen sistem zaštite, odnosno kontrole.

3. Upravno-pravni oblici kontrole i nadzora zatvorskih ustanova u Bosni i Hercegovini

3.1. Osnovni ciljevi kontrole i nadzora zatvorskih ustanova

Uprava zatvora razvija strukturu i sistem stalne kontrole svojih zaposlenika kako bi se zadovoljio etički kodeks, obezbijedile jednake mogućnosti i prava za sve zaposlenike, zdravstvena zaštita i zaštita na radu, pozitivno radno okruženje, dobrobit zajednice, naknada za rad, uslovi u službi, zaposlenje i napredovanje/unapređenje, visoki standardi uprave/rukovodstva i dr.

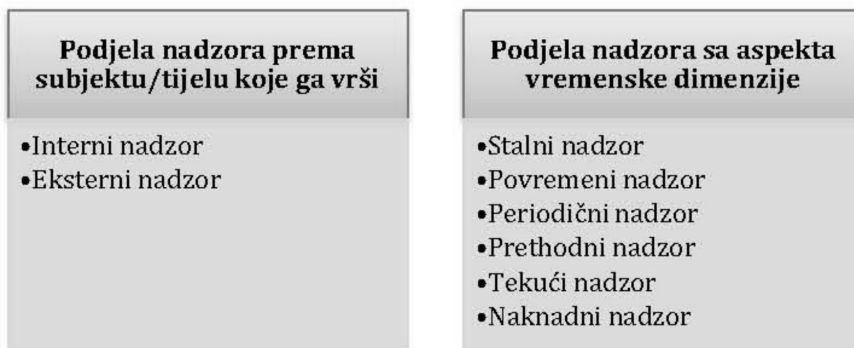
Dosljedna kontrola osoblja u zatvoru doprinosi stvaranju sistema u kojem će mogućnost pogrešnog i nezakonitoga postupanja biti dovedena na najmanju moguću mjeru. Ukoliko kontrolu zaposlenika provodi nestručno osoblje koje se ne usavršava kontinuirano, rezultat će biti nezakonito postupanje u radu sa osuđenim osobama ili propuštanje važnih zadataka i dužnosti tokom obavljanja poslova, narušavanje odnosa sa kolegama i drugim institucijama. Sve ovo, u konačnici, može dovesti do disciplinske odgovornosti ili pokretanja sudskih postupaka protiv zaposlenika za koje je kontrolnim procesima utvrđeno da su radili nesavjesno ili nezakonito.

Vještine se stiču i razvijaju uzastopnim ponavljanjem i primjenom znanja kroz obavljanje radnih zadataka. Nadzirući obavljanje radnih zadataka i korektivnom akcijom, ako je potrebna, gradi se profesionalno i obučeno osoblje koje može obaviti zadane zadatke pod raznim okolnostima. U

tom slučaju može se reći da postoji osposobljena i kompetentna osoba za obavljanje odgovarajućih poslova i radnih zadataka, a sve u skladu sa pozitivnim zakonskim propisima.

3.2. Provođenje upravnog nadzora

U skladu sa zakonskim okvirima, provođenje upravnog nadzora nad provedbom Zakona i propisa donesenih na temelju Zakona, te zakonitost rada i postupanja tijela državne uprave i osoba koje imaju javne ovlasti u povjerenim im upravnim i drugim stručnim poslovima je povjereno nadležnom Ministarstvu, odnosno upravni nadzor provodi službenik ministarstva kojeg odredi ministar. U datim zakonskim okvirima, nadzor se dijeli u skladu sa određenim kriterijima (shema 3).

Slika 3. Podjela nadzora (Đelmo, 2007)

Stalni nadzor podrazumijeva permanentnost i implementiranost u radne procese. Ova vrsta nadzora se veže za interni nadzor, jer samo u okviru njega može biti ostvarena permanentnost kontrole. Povremeni nadzor se vrši samo po potrebi, bez ikakve vremenske uslovljenosti. Navedeni nadzor je često uslovljen pojavama devijacije ili sumnji u devijacije poslovnih procesa. Periodičan nadzor se vrši u unaprijed projektiranim vremenskim intervalima i u velikom broju slučajeva je instrument preventive u poduzeću. Ova kontrola služi da se prije odvijanja nekog procesa ili poslovne promjene preduhitre moguće devijacije. Tekući nadzor je ekvivalentan stalnom nadzoru. On traje tokom trajanja poslovnih procesa i ugrađen je u sistematizaciju poslova u poduzeću. U njemu najčešće sudjeluju svi zaposlenici. Naknadni nadzor se odvija nakon svih poslovnih procesa koji predstavljaju određenu cjelinu poslovanja. Naknadni nadzor treba djelovati tek nakon što djeluju svi drugi vidovi kontrole.

3.3. Zakonska regulativa kontrole i nadzora zatvorskih ustanova

3.3.1. Bosna i Hercegovina

Kada je riječ o zakonskoj regulativi kontrole i nadzora zatvorskih ustanova na nivou BiH neophodno je istaći postojanje sljedećih zakonskih okvira:

1. Zakon BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera (2013);
2. Zakon o osnivanju zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH (2008).

Zakonom BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera se uređuje izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera koje izrekne Sud Bosne i Hercegovine, kao i organizacija i rad odgovarajućih institucija propisanih ovim zakonom (Zakon BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, 2013, čl. 1, st. 1). U okviru ovoga zakona jasno je definirana *disciplinska odgovornost* zaposlenika Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera. Naime, povrde službene dužnosti mogu biti teže ili blaže, s tim da su teže jasno definirane članom 24. stav (3) navedenog zakona dok se konkretno lakše povrede propisuju Pravilnim o unutrašnjoj organizaciji Zavoda. Ukoliko se uoče nepravilnosti i neusklađenosti pri obavljanju dužnosti zaposlenika, ministar pravde donosi poseban Pravilnik o disciplinskom postupku.

Dalje, zakonom je posebno definiran *Nadzor nad radom Zavoda* (član, 41, 42 i 43). Tako je članom 40. definirano da upravo Ministarstvo pravde vrši nadzor nad radom Zavoda preko inspektora, a kako bi se osigurao jedinstveni sistem izvršenja pritvora i kazne zatvora, pružanja stručne pomoći i dr. Pomenuti nadzor, između ostalog, obuhvata kontrolu (Zakon BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, 2013. čl. 40., st. 2):

- plana i programa rada Zavoda;
- pojedinih službi i službenika Zavoda;
- rada i organizacije službe osiguranja i programa tretmana;
- rada i organizacije matične službe i prijemno-otpusnog odjeljenja;
- načina određivanja i realizacije tretmana osuđenih lica;
- stanja i samozaštite, zakonitog i pravilnog postupanja sa pritvorenicima i zatvorenicima i dr.

Inspektor po obavljenom pregledu i kontrolu sastavlja pismeni izvještaj u sklopu kojeg su definirani rokovi i mjere za otklanjanje eventualnih nepravilnosti. Također, u sklopu izvještaja se definiraju i mjere koje bi trebale pomoći unapređenju rada Zavoda. Inspektor je obavezan da izvještaj dostavi upravniku Zavoda, a koji je dužan da postupi u skladu sa istim. Žalbu na objavljeni izvještaj je moguće dostaviti ministru pravde u vremenskom periodu od osam (8) dana od dana prijema izvještaja.

Pored navedenog, praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojim se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje su izrečene u krivičnom postupku Sud BiH, stranih sudova za djela predviđena krivičnim zakonom BiH ili međunarodnim ugovorom čiji je potpisnik BiH ili drugi sud u skladu sa zakonom BiH je dato Nezavisnoj komisiji za koju je Parlamentarna skupština² 21. aprila 2010. godine imenovala članove. Nezavisna komisija za praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojim se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje su izrečene u krivičnom postupku Sud BiH, stranih sudova za djela predviđena krivičnim zakonom BiH ili međunarodnim ugovorom čiji je potpisnik BiH ili drugi sud u skladu sa zakonom BiH (u daljem tekstu: Nezavisna komisija vrši praćenje rada zavoda i uslova boravka u zavodima, postupanje i ostvarivanje ljudskih prava lica

² Parlamentarna skupština BiH imenuje i razrješava Nezavisnu komisiju. Komisija ima pet članova, od kojih je jedan predsjednik, a imenuju se na mandat od pet godina s mogućnošću ponovnog izbora na još jedan mandat. Članovi Komisije treba da budu stručnjaci ili poznavaoци pravne ili druge srodne oblasti, kao što su pravosuđe, uprava, penologija, socijalna zaštita, psihologija, pedagogija i slično.

koja izdržavaju krivične sankcije i druge mjere, u skladu sa zakonskim okvirom ali i definiranim Pravilnikom o radu.

Kontrolu i nadzor rada zavoda i uslova boravka u istim, postupanje i ostvarivanje ljudskih prava lica koja izdržavaju krivične sankcije i druge mjere Nezavisna komisija može vršiti samostalno ili u saradnji sa inspektorskim ili drugim nadzornim organima, kao i u saradnji sa međunarodnim i drugim institucijama koje su nadležne za praćenje i ostvarivanje ljudskih prava i osnovne slobode u skladu sa zakonskim okvirom i međunarodnim dokumentima. Svojom kontrolom i nadzorom Nezavisna komisija nastoji ojačati svijest o potrebi poštivanja ljudskih prava, spriječiti torturu, neljudsko ili ponižavajuće ponašanje i kažnjavanje lica u zavodima.³

Nezavisna komisija, u skladu sa zakonskim okvirom i Pravilnikom o radu, obavlja najavljene i nenajavljene posjete, kako samostalno, tako i u saradnji sa drugim organima.⁴ U okviru svojih posjeta ona provodi nadzor i provjerava kako se postupa sa licima lišenim slobode, kao i sa licima koja izdržavaju druge mjere izrečene u krivičnom postupku. Cilj ovih posjeta je osiguravanje zaštite osnovnih prava i slobode tih lica.

Nezavisna komisija daje preporuke nadležnim organima BiH s ciljem poboljšanja standarda smještaja, poboljšanja postupanja i poštivanja ljudskih prava lica nad kojima se izvršavaju krivične sankcije ili druge mjere, daje prijedloge i primjedbe koje se odnose na postojeće zakone ili druge propise zasnovane na zakonu iz oblasti izvršenja krivičnih sankcija, obavlja povjerljive razgovore s pritvorenicima ili zatvorenicima uz pristup svim zavodima, dostavlja izvještaje upravniku zavoda i nadležnim ministarstvima pravde, prikuplja, obrađuje i potražuje podatke iz svoje nadležnosti kao i druge radnje iz oblasti nezavisnog praćenja u skladu sa zakonom BiH, član 48. stav (7) Zakona BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera - prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“, br. 12/10 i 100/13) (Parlamentarna skupština BiH, 2014).

S ciljem preduzimanja odgovarajućih radnji ili mjera, u skladu s članom 48. stav (11) Zakona Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera („Službeni glasnik BiH“, br. 12/10 i 100/13), Nezavisna komisija podnosi godišnji izvještaj o radu Parlamentarnoj skupštini BiH i Ministarstvu pravde BiH.

3.3.2. Federacija Bosne i Hercegovine

U Federaciji BiH (FBiH) kontrola i nadzor nad radom zatvorskih ustanova je definiran Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija u FBiH (2009). Naime, ovim zakonom se uređuje izvršenje krivičnih sankcija i drugih mjera koje su izrečene u krivičnoj postupku, utvrđenim zakonima FBiH. Tako je članom 152., određeno da Federalno ministarstvo pravde vrši nadzor nad radom ustanova, a sve u cilju osiguranja jedinstvenog sistema izvršenja kazne zatvora, prenošenja pozitivnih iskustava, analize i proučavanja rada organizacionih jedinica i dr.

Prema istom članu, nadzor nad izvršenjem kazne zatvora obuhvata:

³ Član 13, stav 1 Poslovnik o radu Nezavisne komisije za praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojim se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje su izrečene u krivičnom postupku Sud BiH, stranih sudova za djela predviđena krivičnim zakonom BiH ili međunarodnim ugovorom čiji je potpisnik BiH ili drugi sud u skladu sa zakonom BiH, 2010.

⁴ Nezavisna komisija obavlja posjete, prema pravilu, u punom sastavu. Međutim, ne isključuje se mogućnost obavljanja posjeta sa najmanje tri člana uz uslov da je ispoštovan nacionalni balans.

- α. zakonito i pravilno postupanje sa osuđenim osobama;
- β. nadzor nad organiziranjem i radom ustanove;
- χ. način odgoja osuđenih osoba;
- δ. stanje sigurnosti i samozaštite;
- ε. funkcioniranje službe osiguranja;
- φ. način sprovođenja zdravstvenohigijenskih mjera;
- γ. ishranu i odijevanje osuđenih osoba i dr.

Ovlaštene osobe, a koje odredi ministar Federalnog ministarstva pravde, su dužne po završenom inspeksijskom pregledu sastaviti pismeni izvještaj u koji se unose sve pojedinosti koje su zabilježene tokom pregleda ustanova. Također, u sklopu izvještaja se definiraju mjere i rokovi koji su predviđeni za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti kao i mjere za unapređenje rada ustanove (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2009., čl. 153). Kompletirani izvještaj je potrebno dostaviti rukovodiocu ustanove, a koji je dužan postupiti po naređenim mjerama. Svakako, ustanova ima pravo žalbe federalnom ministru u roku od osam (8) dana od dana prijema izvještaja.

Transparentan rad kaznenopopratnih ustanova je izuzetno bitan za javnost te shodno tome kaznenopopravne ustanove objavljuju svoje godišnje, periodične i statističke izvještaje. Također, onda kada je to potrebno Federalno ministarstvo pravde može iznijeti u javnost informacije o određenim pitanjima. Svakako, sve one informacije i podaci koji spadaju u državnu tajnu ili službenu tajnu, koje mogu ugroziti sigurnost ili red i mir u ustanovi, koje mogu oštetiti ostvarivanje svrhe izvršenja kazne zatvora će biti uskraćene (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2009., čl. 155.).

3.3.3. Republika Srpska

Kako na nivou BiH, FBiH tako i u Republici Srpskoj (RS) postoji Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske (2010). Ovim zakonom se uređuje postupak izvršenja kazne zatvora, dugotrajnog zatvora, lišenje slobode određene u prekršajnom postupku, mjere pritvora, novčane kazne, rada za opće dobro na slobodi, mjere sigurnosti, kazne maloljetničkog zatvora, izvršenje vaspitnih mjera, organizacija i rad ustanova za izvršenje krivičnih sankcija, kao i izvršenje krivičnih sankcija koje izreknu strani sudovi.

Nadzor nad radom zatvorskih ustanova, odnosno kaznenopopratnih ustanova je u nadležnosti Ministarstva pravde RS. Konkretno, u okviru ovoga ministarstva Odjeljenje za nadzor nad radom Ustanova vrši nadzor putem ovlaštenih službenih lica (inspektora). Članom 57. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija RS je definirano da nadležno ministarstvo nadzire primjenu propisa i stručnog rada ustanove u cilju osiguravanja jedinstvenog sistema izvršenja krivičnih sankcija, prenošenja pozitivnih iskustava.

Također, ovim zakonom je definirano i analiziranje i praćenje rada pojedinih službi i pružanje stručne pomoći tim službama. Upravo navedeno je definirano u članu 40., stav 1. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija BiH.

Obuhvat nadležnosti pomenutog odjeljenja obuhvata kontrolu (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, 2010., čl. 57., st. 2.):

- α. planova i programa rada Ustanove i pojedinih njenih organizacionih jedinica,
- β. organizacije i rada službi obezbjeđenja i tretmana,
- χ. organizacije i rada matične evidencije, prijemno-otpusnog odjeljenja,
- δ. načina određivanja i realizacije programa postupanja,
- ε. stanja bezbjednosti,
- φ. primjenu disciplinskih mjera prema osuđenim licima,
- γ. sprovođenje zdravstvenih i higijenskih mjera,
- η. stanja zakonitog i pravilnog postupanja sa osuđenim licima i licima kojima je uz kaznu zatvora izrečena i mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od zavisnosti,
- ι. primjene uslovnog otpusta i dr.

Ono što nije istaknuto u drugim zakonima, a jeste u članu 58. stav 2. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske jeste da inspektori, tokom provođenja nadzora, imaju mogućnost razgovora sa osuđenim licima bez prisustva radnika zatvorske ustanove, kao i sa svim zaposlenicima ustanove bez prisustva rukovodilaca. Također, kao i u svim prethodno analiziranim zakonima po okončanju nadzora i kontrole, inspektor sačinjava pismeni izvještaj⁵ u kojem se, ukoliko se utvrde nepravilnosti i neusklađenosti, određuju mjere i rokovi za otklanjanje istih i načini unapređenja rada ustanove (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, 2010., čl. 59., st. 1.). Izvještaj se dostavlja ministru i rukovodiocu ustanove koji je dužan postupiti u skladu sa određenim mjerama (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, 2010., čl. 59., st. 1.).

Potrebno je naglasiti da je u članu 60. detaljnije obrazložen način i vremenski rok podošenja žalbe na izvještaj inspektora kao i odgovora na isti. Također, neophodno je istaći da ministar ima ovlaštenja da prekine rad ustanove i izvrši premještanje osuđenih i pritvorenih lica u drugu ustanovu ili da razriješi dužnosti rukovodioca ustanove ukoliko nadzor potvrdi da ustanova ne ispunjava zdravstvene i higijenske uslove ili je sigurnost ugrožena.

Zakonom je određeno da u cjelokupnom postupku nadzora nad zaštitom i stanjem ljudskih prava i uslova, u kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere izrečene u krivičnom postupku, posebno mjesto zauzima Nezavisna komisija koju imenuje Narodna skupština Republike Srpske (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, 2010., čl. 59., st. 1.). Komisija se sastoji od pet članova, odnosno eksperata iz pravne ili druge srodne oblasti, koji poznaju probleme izvršenja krivičnih sankcija. Navedeni članovi ne smiju biti zaposleni u institucijama u kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere izrečene u krivičnom postupku niti u Ministarstvu (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, 2010., čl. 59., st. 4.). Svakako, po okončanju svog pregleda, odnosno nadzora Komisija je u obavezi da sačini godišnji izvještaj o svom radu (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, 2010., čl. 59., st. 7.).

3.4. Institucije nadležne za kontrolu i nadzor zatvorskih ustanova

Kako je već istaknuto na prethodnim stranicama, BiH je država sa veoma složenim državnim uređenjem gdje je prilikom kreiranja njenog Ustava i određivanja nadležnosti države, kao cje-

line, bilo mnogo problema, jer je uloga države često bila potisnuta u korist naglašene uloge entiteta. Dakle, od samog trenutka stvaranja Ustava, kao dijela Dejtonskog mirovnog sporazuma, postojala je tendencija da se smanji integracija države općenito u korist entiteta. Upravo je tome prethodilo nastajanje različitih upravnih sistema zatvorskih ustanova u BiH.

U nastavku rada će se predstaviti institucije koje su nadležne za kontrolu i nadzor zatvorskih ustanova i u okviru istih će definirati njihove nadležnosti i obaveze, a koje su povezane sa zakonskim okvirima, popisima i uputstvima.

3.4.1. Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine

Ministarstvo pravde je osnovano 2003. godine, u skladu sa zakonskim odredbama Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave BiH. Brojne su nadležnosti koje ovo ministarstvo ispunjava, međutim, shodno tematici koja se obrađuje, potrebno je naglasiti neke od njih (Ministarstvo pravde BiH, 2003):

- administrativne funkcije vezano za pravosudne organe na državnom nivou;
- obezbjeđivanje da zakonodavstvo BiH i njegova provedba na svim nivoima budu u skladu sa obavezama BiH koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma;
- općenito djelovanje kao centralno koordinirajući organ za obezbjeđivanje usklađenosti zakonodavstva i standarda pravosudnog sistema među entitetima, bilo obezbjeđenjem uslova za raspravu ili koordiniranjem inicijativa;
- poslove upravne inspekcije nad izvršavanjem zakona koji se odnose na državne službenike i zaposlene organa uprave, upravni postupak i posebne upravne postupke i kancelarijsko poslovanje u organima uprave;

Što se tiče kontrole i nadzora rada zatvorskih ustanova, Inspeksijska služba Ministarstva pravde BiH igra posebnu ulogu. Naime, ova služba nadzire rad Pritvorske jedinice na državnom nivou kao i svih zavoda u BiH s ciljem utvrđivanja stanja i okolnosti pod kojima pritvorenici ili zatvorenici po rješenju, odnosno presudi Suda BiH, izvršavaju, odnosno izdržavaju mjeru pritvora ili kaznu zatvora (Đelmo, 2007).

Nadzor obuhvata kontrolu plana i programa rada zavoda, pravilne primjene Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera (2005), odnosno Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera (2007) i Zakona o usvajanju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera (2007), te drugih propisa kojima se reguliše zakonito i pravilno postupanja sa pritvorenicima i zatvorenicima, kao i ostvarivanje zagarantovanih prava ovih lica.

U cilju regulisanja unutrašnjeg života u zavodima i ostvarivanja prava i dužnosti, Ministarstvo pravde BiH je izradilo 32 pravilnika, uputstva, odnosno odluke koje sadrže preko 1000 pravnih dispozicija kojima se reguliše cjelokupni rad zavoda od momenta prijema pritvorenika ili zatvorenika sve do momenta njegovog izlaska iz pritvora ili sa izdržavanja kazne zatvora.

3.4.2. Federalno ministarstvo pravde

Federalno ministarstvo pravde obavlja upravne, stručne i druge poslove vezane uz ostvarivanje mjerodavnosti Federacije BiH (FBiH), a posebno njenih pravosudnih institucija i uprave. U mjerodavnosti ministarstva je i upravni nadzor nad radom pravosudne uprave i federalnih tijela

uprave, kao i pružanje pomoći pri školovanju sudija i tužilaca, udruživanja u političke organizacije, udruge građana i osnivanje mikro-kreditnih fondacija, te nadzor nad izvršenjem kaznenih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Federalno ministarstvo pravde izvršava i upravne poslove koji ne spadaju u djelokrug nekog drugog organa uprave. Također, u okviru mjerodavnosti Vlade, ministarstvo priprema prednacрте, nacрте i prijedloge propisa i drugih općih akata u FBiH (Federalno ministarstvo pravde, 2005).

Kao što je to slučaj i sa drugim institucijama, Federalno ministarstvo pravde ima svoje sektore i odjele pa između ostalog i Sektor izvršenja krivičnih sankcija. Osnovne nadležnosti ovoga sektora su (Federalno ministarstvo pravde, 2005):

- izrada prednacрте, nacрте zakona i drugih propisa, odluka, rješenja i drugih akata koji se odnose na izvršenje krivičnih sankcija;
- obavljanje nadzora nad radom svih kazneno-popravnih zavoda;
- osigurava izvršenje mjera sigurnosti;
- obezbjeđuje ekonomski rad kazneno-popravnih zavoda ;
- obavlja poslove u vezi uslovnog otputa;
- drugi poslovi na izvršenju krivičnih sankcija.

Kako bi se osigurao nadzor nad izvršenjem kazne zatvora potrebno je posvetiti pažnju da postupanje sa osuđenim osobama bude u skladu sa zakonskim okvirom, da se redovno kontrolira organizacija i rad ustanova, odgoj osuđenih osoba, stanje sigurnosti i samozaštite, funkcioniranje službe osiguranja, način provođenja zdravstveno-higijenskih mjera, ishranu i odijevanje osuđenih osoba, kao i uvjete služenja kazne. Također, u nadležnosti Sektora za izvršenje krivičnih sankcija jeste i obavljanje kontrole rada kazneno-popravnih zavoda u Zenici, Mostaru, Sarajevu, Bihaću i Tuzli, te odjeljenjima u Busovači, Orašju i Ustikolini.

Pored Sektora za izvršenje krivičnih sankcija, u okviru Federalnog ministarstva pravde djeluje i Upravni inspektorat. Nadležnosti ovoga sektora obuhvataju (Federalno ministarstvo pravde, 2005):

- poslove inspekcijskog nadzora nad radom federalnih tijela uprave i propisa o sistemu uprave i upravnog poslovanja u FBiH;
- inspekcijski nadzor u pogledu ostvarivanja prava i pravnih interesa i izvršavanja obaveza građana, preduzeća (društava), ustanova i drugih pravnih osoba u upravnom postupku;
- primjene propisa koji se odnose na organizaciju i način rada federalnih organa uprave i federalnih ustanova;
- radne odnose u federalnim organima uprave i ustanovama i ispunjavanje uslova službenih osoba koje rade na poslovima upravnih rješavanja u institucijama koje imaju javne ovlasti;
- rješavanje upravnih stvari u propisanim rokovima;
- pravilnu primjenu propisa o upravnom postupku;
- pružanje pravne pomoći građanima, preduzećima (društvima) i drugim pravnim osobama u upravnim postupcima;
- vođenje evidencije o upravnim predmetima i primjeni propisa o uredskom poslovanju.

3.4.3. Ministarstvo pravde Republike Srpske

Ministarstvo pravde Republike Srpske (RS) je institucija koja vrši upravne i druge stručne poslove, a koje su u okviru njenih nadležnosti. Navedeni poslovi se odnose na sljedeće oblasti (Ministarstvo pravde Republike Srpske, 2008):

- pravosudnih institucija i upravnog nadzora nad radom pravosudne uprave, kazneno i vaspitno popravnih ustanova;
- izvršenje krivičnih i prekršajnih sanckija;
- inspekcijskih poslova koji se odnose na izvršenje krivičnih sankcija;
- obezbjeđenja jedinstvenog i zakonitoga izvršenja krivičnih sankcija;
- organizaciji rada i funkcionisanju kazneno-popravnih i vaspitno-popravnih ustanova;
- praćenje i kontroli rada službi;
- vrši kontrolu ostvarivanja, poštivanja i unapređivanja ljudskih prava lica lišenih slobode;
- vodi odgovarajuće evidencije u cilju analiziranja i sagledavanja funkcionisanja sistema izvršenja krivičnih i prekršajnih sankcija i predlaže mjere za njihovo unapređenje;
- vrši stručnu pripremu prijedloga za pomilovanje i amnestiju;
- priprema analize, informacije i izvještaje iz oblasti pomilovanja;
- vrši premještaj osuđenih lica;
- uslovne otpuste.

Ministarstvo vrši, a u okviru Zakonom predviđenih nadležnosti (Ministarstvo pravde Republike Srpske, 2008):

- stručno osposobljavanje zaposlenih i kreiranje kadrovske politike;
- pružanje pomoći u edukaciji sudija i tužilaca i poslove koji se odnose na rad Pravobranilaštva, advokature i druge službe pravne pomoći;
- ostvaruje komunikaciju sa Međunarodnim krivičnim sudom u Hagu u skladu sa Zakonom;
- u skladu sa Zakonom, vrši stručne i druge administrativne poslove koji se odnose na polaganje pravosudnog ispita, ispita za stečajnog upravnika, te notarskog ispita;
- vrši obradu zahtjeva domaćih i inostranih sudova i drugih državnih organa u vezi pružanja međunarodne pravne pomoći, daje stručna mišljenja u pogledu međunarodnih ugovora koji se odnose na pružanje međunarodne pravne pomoći u građanskoj i krivičnoj oblasti;
- aktivno učestvuje u postupku pripreme izrade i usvajanja zakonskih projekata iz svoje nadležnosti;
- daje stručna mišljenja u pogledu zakonskih projekata na zahtjev ostalih ministarstava;
- donosi podzakonske akte potrebne za sprovođenje zakona;
- priprema pravilnik za polaganje stručnog ispita za stečajnog upravnika i dr.;
- pruža informacije u pogledu javnih medija i drugih sredstava informisanja o svom radu i vrši druge poslove u skladu sa Zakonom i drugim propisima Republike Srpske i Bosne i Hercegovine.

3.4.4. Ombudsmen za ljudska prava

Osnov za rad i funkcioniranje Ombudsmena BiH su Aneksi IV i VI Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH od 14. decembra 1995. godine. Na osnovu ovih dokumenata Institucija je 1996. godine počela sa radom. Prema Aneksu VI Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, Ombudsmen BiH zajedno sa Domom za ljudska prava BiH je činio Komisiju za ljudska prava BiH, koja polazi od toga da su demokratija i ljudska prava faktori izgradnje društva, pretpostavke uspostavljanja strukture i mehanizma države koji vode u međunarodne integracije. Trenutno Ombudsmen BiH funkcionira na osnovu Ustava BiH i Zakona o ombudsmenu kojim su zagarantirana nezavisnost i okvir infrastrukture za zaštitu i promoviranje ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Institucija ombudsmena za ljudska prava je nezavisna institucija koja se bavi zaštitom prava fizičkih i pravnih lica, a u skladu sa Ustavom BiH i međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku Ustava. Također, ova institucija razmatra predmete koji se odnose na slabo funkcioniranje ili na povredu ljudskih prava počinjenu od strane bilo kojeg organa BiH, njenih entiteta i Brčko Distrikta.

Svaki predmet ove vrste se formira na osnovu pojedinačnih žalbi pravnih ili fizičkih lica ili ex officio (Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, 2009).

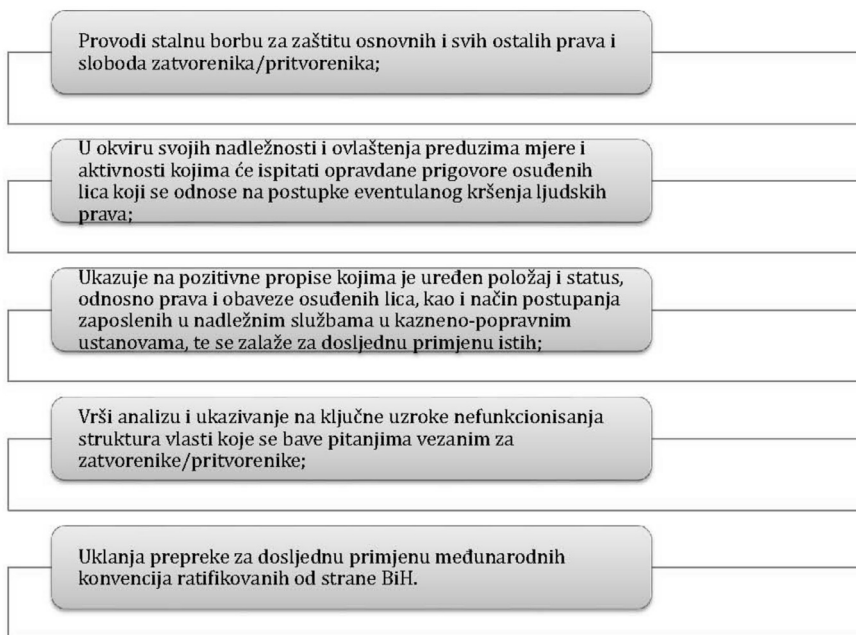
Dakle, mogućnost obraćanja ovoj instituciji ima svako fizičko i pravno lice koje ima legitiman interes, bez obzira na državljanstvo, rasu, spol, vjersku i nacionalnu pripadnost. Žalba upućena instituciji neće prouzrokovati nikakve krivične, disciplinske ili bilo kakve druge sankcije po njenog podnosioca. Žalba se može podnijeti pismenim putem, putem pošte, fax-a, e-mail-a ili lično. U žalbi je potrebno iznijeti kraći opis događaja, činjenice i/ili odluke koje su dovele do podnošenja žalbe. Žalba svakako treba biti potpisana od osobe koja izjavljuje žalbu ili ovlaštenog opunomoćenika. Uz žalbu je potrebno priložiti fotokopije dokumentacije koja je relevantna, ukoliko ista postoji. Ono što je potrebno naglasiti jeste da institucija može odbiti da uzme u razmatranje anonimne žalbe za koje smatra da su zlonamjerne, neosnovane, u kojima nema žalbe, koje nanose štetu trećim licima ili ukoliko je ista predočena instituciji izvan roka od 12 mjeseci nakon pojave događaja, činjenica ili odluka na koje se lice žali. Ukoliko institucija utvrdi povredu prava, izdaje se preporuka nadležnim organima za poduzimanje mjera kako bi se ispravila povreda ljudskih prava ili slabo funkcioniranje uprave. Također, institucija savjetuje građane kako da najpogodnije iskoriste pravna sredstva ili ih upućuje na odgovarajuće institucije.

Shodno prethodno navedenom, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH u svojoj strukturi ima veliki broj odjela te između ostalog i Odjel za praćenje prava zatvorenika. Osnovna svrha ovoga odjela jeste primanje žalbi i pokretanje istraga u slučajevima kada utvrdi kršenje i probleme u ostvarivanju prava proisteklih iz Evropskih zatvorskih pravila, Minimalnih pravila UN-a za postupanje sa osuđenim osobama, Evropske konvencije o sprječavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama.

Osnovne nadležnosti Odjela za praćenje prava zatvorenika su predstavljena na slici 4. Prije isticanja navedenih nadležnosti, prvobitno je potrebno definirati kako je pravilno postupanje prema pritvorenima ili zatvorenima sa aspekta ljudskih prava. Navedeno podrazumijeva:

- čovječno postupanje i poštovanje ljudskog dostojanstva;
- očuvanje tjelesnog i duševnog zdravlja;
- zabranu podvrgavanja mučenju ili neljudskom ili ponižavajućem tretmanu ili kažnjavanju;

- zabranu diskriminacije zasnovane na etničkoj pripadnosti, rasi, boji kože, polu, seksualnom opredjeljenju, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom i socijalnom porijeklu, srodstvu, ekonomskom ili nekom drugom statusu;
- pravo na religiju;
- pravo na informisanje;
- pravo na zdravstvenu zaštitu;
- pravo na odjeću i obuću;
- pravo na pisanje pisma i dopisivanja;
- pravo na upućivanje molbi, žalbi, pritužbi i drugih podnesaka;
- pravo na boravak na otvorenom prostoru;
- pravo na korištenje biblioteke;
- pravo na slobodne aktivnosti (sportske, dramske, itd.);
- pravo radnog angažovanja u skladu sa mogućnostima Zavoda;
- pravo zaštite na radu i osiguranja na radu;
- pravo na naknadu za rad;
- pravo na obrazovanje i organizovanje nastave za opšte i stručno obrazovanje i osposobljavanje;
- pravo na godišnji odmor;
- pravo komuniciranja, prijem posjeta, kao i druga prava u skladu sa Zakonom i podzakonskim propisima.

Slika 4. Nadležnosti Odjela za praćenje zatvorenika (Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, 2009)

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH ne može dodijeliti nadoknadu za utvrđene povrede ljudskih prava. Ljudska prava pritvorenika ili zatvorenika garantovana su Krivičnim zakonom BiH i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, a koji je zasnovan na važećim međunarodnim standardima. Dokumenti kojima se regulišu i postavljaju načela i osnove u zatvorskom sistemu između ostalih su: Evropska zatvorska pravila, Minimalna pravila UN-a za postupanje sa osuđenim osobama, Evropska konvencija o sprječavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, Evropska konvencija o ljudskim pravima i slobodama.

3.5. Upravna inspekcija i kontrola primjene propisa

Kao jedna od organizacionih jedinica Ministarstva prave BiH je i Upravna inspekcija kojom rukovodi glavni upravni inspektor. Istoj je potrebno posvetiti posebnu pažnju, s obzirom na njenu ulogu u kontroli primjene definiranih propisa. Upravna inspekcija ima veliki broj nadležnosti koje u okviru svog djelovanja obavlja. Kao neke od njih navode se (Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine, 2010):

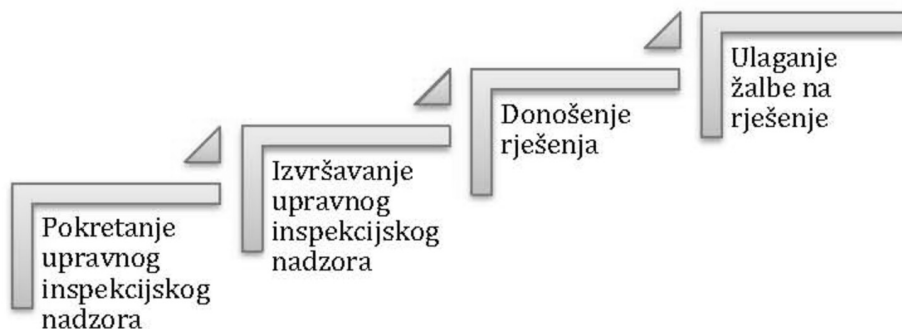
- α. kontrola primjene propisa koji se odnose na organizaciju i način rada organa uprave,
- β. kontrola rješavanja upravnih stvari u propisanim rokovima,
- γ. kontrola pravilnosti primjene propisa u upravnom postupku,
- δ. kontrola načina prikupljanja dokaza u upravnom postupku,
- ε. kontrola ostvarivanja prava, pravnih interesa i izvršavanje obaveza građana, javnih korporacija, komora, javnih preduzeća i drugih pravnih osoba, u upravnom postupku,
- φ. kontrola propisa iz oblasti radnih odnosa u organima uprave,
- γ. kontrola sprovođenja administrativnih rješenja,
- η. kontrola pružanja pravne pomoći,
- ι. kontrola vođenja evidencija o upravnim predmetima,
- φ. kontrola primjene propisa o kancelarijskom poslovanju,
- κ. izrada analiza o stanju u oblasti primjene zakona.

Kao i svaka druga institucija, odnosno organizaciona jedinica tako i Upravna inspekcija vrši nadzor i kontrolu primjene svojih propisa. Pod propisima se podrazumijevaju zakonski i podzakonski akti, odluke i uputstva⁶ koji predstavljaju okvir djelovanja ove organizacione jedinice.

3.5.1. Postupak upravnog inspeksijskog nadzora

Postupak upravnog inspeksijskog nadzora obuhvata niz koraka koji su definirani prethodno navedenih zakonima i podzakonskim aktima (slika 5).

⁶ Zakon o upravi i podzakonski akti donijeti na osnovu ovlaštenja iz tog zakona, Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine, Zakon o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine i podzakonski akti donijeti na osnovu ovlaštenja iz tog zakona, Zakon o radu u institucijama Bosne i Hercegovine i podzakonski akti donijeti na osnovu ovlaštenja iz tog zakona, Zakon o upravnom postupku, Odluka o kancelarijskom poslovanju ministarstava, službi, institucija i drugih tijela Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, Uputstvo o načinu vršenja kancelarijskog poslovanja ministarstava, službi, institucija i drugih tijela Vijeća ministara Bosne i Hercegovine kao i ostali propisi čijim odredbama je propisano da je Upravna inspekcija nadležna za nadzor nad njihovom primjenom.

Slika 5. Postupak upravnog inspekcijuskog nadzora (Ministarstvo pravde BiH, 2010)

Pokretanje upravnog inspekcijuskog nadzora

Pokretanje i vođenje inspekcijuskog nadzora, od strane upravnog inspektora, je moguće sprovesti po službenoj dužnosti. Svakako, pravo podnošenje zahtjeva za vršenje upravnog inspekcijuskog nadzora nad primjenom zakona i drugih propisa, a za čiju kontrolu primjene je nadležna Upravna inspekcija, ima svaka fizička ili pravna osoba.

Izvršavanje upravnog inspekcijuskog nadzora

Nakon izvršenog inspekcijuskog nadzora, upravni inspektor je dužan da sastavi zapisnik čija je sadržina takva da isti definira činjenično stanje, kao i moguće nepravilnosti i nedostatke u radu. Zapisnik je potrebno dostaviti rukovodiocu organa uprave ili nekog drugog organa. S tim da je, ukoliko za to postoji potreba, primjerak zapisnika potrebno dostaviti i Vijeću ministara. Dalje, upravni inspektor je dužan podnosioca zahtjeva obavijestiti koje su mjere do tog trenutka poduzete, i u kojim zakonom propisanim rokovima. U konačnici, ukoliko upravni inspektor utvrdi da su nepravilnosti i nedostaci u radu službenika posljedica nestručnosti istog na radnom mjestu na koje je raspoređen, dat će prijedlog rukovodiocu organa uprave ili drugog organa da se službenik kod kojeg su utvrđene nepravilnosti i nedostaci u radu rasporedi na druge poslove.

Donošenje rješenja

Ukoliko se tokom vršenja inspekcijuskog nadzor uvidjelo da nisu ispoštovani svi zakonski akti i propisi, upravni inspektor je dužan donijeti rješenje kojim će naložiti sljedeće:

- otklanjanje nedostataka i nepravilnosti u definiranom roku;
- poduzimanje odgovarajuće upravne radnje koje je organ uprave ili drugi organ dužan poduzeti;
- poduzimanje drugih upravnih mjera i radnji koje su zakonom ili drugim propisom definirane.

Ulaganje žalbe na rješenje

Zakonski rok za podnošenje žalbe ministru pravde BiH, protiv rješenja upravnog inspektora, jeste osam (8) dana od dana prijema rješenja. Žalba na rješenje upravnog inspektora odgađa izvršenje rješenja. Nakon razmatranja žalbe, ministar pravde donosi rješenje koje je konačno i protiv kojeg se, ukoliko ima potrebe za tim, može pokrenuti upravni spor pred Sudom BiH.

3.5.2. Obaveze organa uprave prema Upravnoj inspekciji

Svaki organ uprave i ostali organi čiji rad podliježe upravnom inspekcijском nadzoru dužan je da omogući upravnom inspektoru obavljanje upravnoinspekcijскоg nadzora, te da mu da potrebne obavijesti i podatke od značaja za okončanje istog.

3.5.3. Odnos Upravne inspekcije prema Vijeću ministara

Ako upravni inspektor utvrdi da se povredama zakona i drugih propisa fizičkim i pravnim osobama onemogućava ostvarivanje njihovih prava i pravnih interesa u propisanim rokovima, ili na drugi način, upravni inspektor je obavezan da o tome, bez odlaganja, pismeno upozna Vijeće ministara, da ukaže na posljedice koje su iz takvog stanja nastupile ili bi mogle nastupiti i da predloži preduzimanje odgovarajućih mjera.

4. Zaključak

Upravno pravo je stalni pratilac svakodnevnog života ljudi i zato je važno da rad državne uprave bude zakonit, efikasan, transparentan i kontrolisan. Shodno svemu što je istaknuto na prethodnim stranicama, jasno je da nadležne institucije i organi trebaju i moraju provoditi kontinuiranu kontrolu rada zatvorskih ustanova u okviru koje će se vršiti njihova procjena rezultata.

U radu je navedena tematika elaborirana u dva okvira. Jedan je zakonitost, a drugi cjelishodnost. Naime, upravni poslovi se provode zbog ostvarenja određenih zakonskih imperativa, ali i zbog vršenja javnih funkcija koje su od značaja za građane i državu. Tako se može ocijeniti da li su pri obavljanju poslova uprave ispoštovani Ustav i zakoni, ali se ujedno može davati i ocjena koliko je pri obavljanju spomenutih poslova ostvarivan opći interes.

Na nivou BiH inspekcijска služba Ministarstva pravde BiH nadzire rad Pritvorske jedinice na državnom nivou kao i svih zavoda u BiH s ciljem utvrđivanja stanja i okolnosti pod kojima pritvorenici ili zatvorenici po rješenju, odnosno presudi Suda BiH, izvršavaju, odnosno izdržavaju mjeru pritvora ili kaznu zatvora. Kao što je istaknuto, inspektor je državni službenik koji ima posebna, zakonom data, ovlaštenjima i mjere koje on naredi su obavezne za upravnike zavoda. Nadzor obuhvata kontrolu plana i programa rada zavoda. Također, nadzor nad izvršenjem kazne zatvora obuhvata zakonito i pravilno postupanje sa osuđenim osobama, nadzor nad organizovanjem i radom ustanova, način odgoja osuđenih osoba, stanje sigurnosti i samozaštite, funkcionisanje službe osiguranja, privredno poslovanje, način sprovođenja zdravstvenohigijenskih mjera, ishranu i odijevanje osuđenih osoba. Pored ove institucije, značajnu ulogu u cjelokupnom procesu kontrole i nadzora zatvorskih ustanova imaju i Federalno ministarstvo pravde (Sektor izvršenja krivičnih sankcija i Upravni inspektorat), Ministarstvo pravde Republike Srpske i Ombudsmen za ljudska prava. Svaka od navedenih institucija djeluje u skladu sa zakonskim ovlaštenjima i izdaje mjere u skladu sa rezultatima nadzora. U okviru Ombudsmena za ljudska prava nalazi se Odjel za praćenje prava zatvorenika institucije koji prima žalbe i ex officio pokreće istrage u slučajevima kada utvrdi kršenje i probleme u ostvarivanju prava proisteklih iz Evropskih zatvorskih pravila, Minimalnih pravila UN-a za postupanje sa osuđenim osobama, Evropske konvencije o sprječavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama.

Literatura

- Coyle, A. (2009). *Approach to Prison Management. Handbook for Prison Staff, second edition*. London: Foreign and Commonwealth Office.
- Đelmo, Z. (2007). *Upravno procesno pravo*. Sarajevo: Fakultet za upravu.
- Ellis, W. J. (1931). Public Control and Supervision of Prisons. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 157, 40-52.
- Federalno ministarstvo pravde (2005). *Nadležnosti*. Dostupno na: <http://www.fmp.gov.ba/index.php?part=stranice&id=100>, preuzeto 22.07.2015.
- Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2009). *Uloga i funkcija*. Dostupno na: <http://www.ombudsmen.gov.ba/Default.aspx?id=10&lang=BS>, preuzeto 26.07.2015.
- Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2009). *Odjel za praćenje prava pritvorenika/zatvorenika*. Dostupno na: <http://www.ombudsmen.gov.ba/Default.aspx?id=20&lang=BS>, preuzeto 26.07.2015.
- Kamarić, M. i Festić, I. (2004). *Upravno pravo*. Sarajevo: Editio juridica.
- Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine (2003). *Nadležnosti*. Dostupno na: <http://www.mpr.gov.ba/ministarstvo/nadleznosti/Default.aspx?id=68&langTag=bs-BA>, preuzeto 12.07.2015.
- Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine (2010). *Nadležnosti Upravne inspekcije*. Dostupno na: http://www.mpr.gov.ba/organizacija_nadleznosti/upravna_inspekcija/inspektorat/default.aspx?id=1151&langTag=bs-BA, preuzeto 04.08.2015.
- Ministarstvo pravde Republike Srpske (2008). *Nadležnosti*. Dostupno na: <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpr/Pages/default.aspx>, preuzeto 22.07.2015.
- Parlamentarna skupština BiH (2014). *Izveštaj o radu Nezavisne komisije za praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojim se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje su izrečene u krivičnom postupku Sud BiH, stranih sudova za djela predviđena krivičnim zakonom BiH ili međunarodnim ugovorom čiji je potpisnik BiH ili drugi sud u skladu sa zakonom BiH*. Dostupno na: https://www.parlament.ba/sadrzaj/komisije/ostalo/sankcije/izvjestaji_o_radu/Default.aspx?id=57049&langTag=bs-BA&pril=b, preuzeto 08.07.2015.
- Zakon BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, *Službeni glasnik BiH*, 13/05, 53/07, 97/07, 37/09, 12/10 i 100/13 (2013).
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, *Službeni glasnik BiH*, 53/07 (2007).
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, *Službeni glasnik RS*, 12/10 (2010).
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u FBiH, *Službene novine Federacije BiH*, 44/98, 42/99 i 12/09 (2009).
- Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave BiH, *Službeni glasnik BiH*, 5/03 (2003).
- Zakon o osnivanju zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH, *Službeni glasnik BiH*, 24/08 (2008).

- Zakon o usvajanju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, *Službeni glasnik BiH*, 97/07 (2007).

ADMINISTRATIVE AND LEGAL FORMS OF CONTROL AND SUPERVISION OF DETENTION FACILITIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Professional Paper

Abstract

Reason(s) for writing and research problem(s): Control work involves evaluating results. Consequently, the work of administrative bodies can be assessed two important aspects of the work. One is the law and the other expediency. The paper analyzes the administrative and legal forms of control and supervision of detention facilities in Bosnia and Herzegovina.

Aims of the paper (scientific and/or social): The scientific contribution of the paper is to show the importance of administrative and legal control and supervision of detention facilities in Bosnia and Herzegovina. So it can assess whether they are in the performance of the administration complied with the Constitution and laws, but also can make and score as much as in the performance of these tasks accomplished by the general interest. The social objective of this study was to refer to the importance of complying with the procedures administrative and legal control and supervision in order to provide better development of the organization of detention facilities.

Methodology/Design: The paper will be used different methods in order to meet the basic methodological requirements, such as objectivity, universality, reliability and thoroughness. As for the method of data collection, which includes the classification and processing of the data and conclusions based on them, was used to analyze the documents.

Research/paper limitations: Presentation of the problem is limited to the presentation of the administrative and legal forms of control and supervision of detention facilities in Bosnia and Herzegovina.

Results/Findings: It turned out that the control and supervision imply: control over the work of the institution, acting in terms of human rights, administrative inspection and control of the application of regulations, the legal definition of control in the work of the penal institutions in the Federation, supervision by the Federal Ministry of Justice and the views of the Independent Commission for monitoring conditions stay in prisons, treatment and respect of human rights of persons subjected to cri-

minal sanctions, and presenting the role of the institution of Ombudsman for human rights.

General conclusion: Administrative law is the constant companion of everyday life of people and therefore it is important that the work of the state administration to be legitimate, efficient, transparent and controlled. It can therefore be concluded that the administrative and legal control and supervision of detention facilities in Bosnia and Herzegovina one of the key factors for quality functioning of detention facilities.

Research/paper validity: The justification of the work lies in the fact that the control operation of detention facilities includes evaluation of the results, because in accordance with that in the work of detention facilities can be assessed two important aspects of the work. One is the law and the other expediency. The administrative tasks are carried out for achieving certain legal imperativa, but also because of public functions that are important for the citizens and the state. Control over the execution of prison sentence shall include in particular: lawful and proper treatment of convicted persons, control over the organization and operation of the institutions, the way of education of convicted persons, the state of security and self-protection, the functioning of the security service, business operations, manner of implementation zdravstvenohigijenskih measures, feed and clothe Sentenced Persons.

Keywords: penitentiary systems, controls, control, law, administrative law.

Podaci o autoru

Kenan Kapo rođen u Sarajevu gdje je završio Osnovnu i srednju školu. Diplomirao i magistrirao na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije u Sarajevu. U periodu od 2012. do 2013. godine zaposlen u MUP-u Kantona Sarajevo na različitim radnim mjestima i to: inspektor za organizovani kriminal, inspektor za opšti kriminalitet, inspektor za krvne i seksualne delikte, inspektor za imovinski kriminalitet, zamjenik komandira policijske stanice i komandir policijske stanice. Završio više desetina stručnih obuka, seminara i edukacija iz oblasti sigurnosnog sistema. U periodu od 2013. do 2015. godine obavljao dužnost direktora KPZ PT Sarajevo. Trenutno obavlja dužnost direktora Federalne agencije za upravljanje oduzetom imovinom.

E-mail: kkapo-ak@fkn.unsa.ba.

“POSEBNI DIO KAZNENOG PRAVA”, PRVO IZDANJE - DAVOR DERENČINOVIĆ

Prikaz knjige

“SPECIAL PART OF CRIMINAL LAW”, FIRST EDITION - DAVOR DERENČINOVIĆ

Book Review

Ivan PAKŠIĆ

Tijekom 2013. godine, nakon usvajanja novog hrvatskog Kaznenog zakona, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu izdao je monografiju u kojoj su obrazloženi najvažniji segmenti posebnog dijela Kaznenog prava. Udžbenik je napisala grupa autora, profesora Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: dr. sc. Leo Cvitanović, redovni profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, dr. sc. Davor Derenčinović, redovni profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Dr. sc. Maja Munivrana Vajda, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i dr.sc. Ksenija Turković, redovita profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Recenzenti su prof. emerit. dr. sc. Željko Horvatić, redoviti profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u mirovini, prof. emerit. dr. sc. Zvonimir Šeparović, redoviti profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u. mirovini, prof. dr. sc. Borislav Petrović, redoviti profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.

Ova je monografija pisanja kao udžbenika za studente, s ciljem obuhvaćanja onih kaznenih djela koja se najčešće pojavljuju u sudskoj praksi kao i onih kaznenih djela koja se iz nekih relevantnih razloga povezuju s bitnim tumačenjima instituta unutar općeg dijela kaznenog prava. Udžbenik je u prvom redu namijenjena studentima pravnih fakulteta diljem Republike Hrvatske na drugoj godini integriranog studija kao i doktorantima, ali i praktičarima s posebnim naglaskom na suce kaznenih sudova i državne odvjetnike. Utemeljen na učestalo spominjanoj sentenci da je „teorija bez prakse kao kotač bez osovine, a praksa bez teorije kao slijepac na putu“ obiluje primjerima iz prakse hrvatskih sudova u kaznenim predmetima koji na različite načine implementiraju pojedine sadržajne cijeline.

Udžbenik sadrži ukupno 277 stranica teksta podijeljenih u 13 cjelina, a svaka obuhvaća jednu glavu posebnog dijela Kaznenog zakona.

Nakon uvoda autori najprije izlažu, kako i sami navode, najvažniju cjelinu, glavu IX Kaznenog zakona. Riječ je o kaznenim djelima protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva. Ovaj dio sadrži devet cjelina koje se odnose na pojedino kazneno djelo. Navedena cjelina se proteže na četrdeset stranica. Za pojedino kazneno djelo najprije se navodi njegov zakonski opis, a potom i tu-

mačenje svakog stavka predmetnog članka, uz praktično povezivanje s konkretnim slučajevima nacionalnog ili međunarodnog karaktera. Autorica prvog dijela knjige je dr.sc. Maja Munivrana Vajda koja se kroz navedenu cjelinu koristi literaturom međunarodnog i nacionalnog značaja kao i sudskom praksom međunarodnih kaznenih sudova. Tematika je aktualna i zanimljiva za prostore ove regije i zbog nedavnih ratnih zbivanja, kao i za ostala područja svijeta koja su prožeta čestim sukobima i ratnim nemirima. Tekst je jasan, koncizan i razumljiv, autorica piše suvremenim znanstvenim i stručnim jezikom i uvažavajućom terminologijom.

Drugi dio udžbenika odnosi se na glavu X, odnosno na kaznena djela protiv života i tijela. Obuhvaća stranice od 47. do 117. te ukupno jedanaest cjelina. Svaka od njih se odnosi na konkretno kazneno djelo: ubojstvo, teško ubojstvo, usmrćenje, prouzročenje smrti iz nehaja, sudjelovanje u samoubojstvu, protupravni prekid trudnoće, sakaćenje ženskih spolnih organa, tjelesne ozljede, sudjelovanje u tučnjavi, nepružanje pomoći i napuštanje nemoćne osobe. Autor navedene cjeline je dr.sc. Davor Derenčinović, uvaženi stručnjak kaznenog prava koji kroz tumačenje pojedinih članaka Kaznenog zakona detaljno ulazi meritum, vezujući vlastita opažanja uz sudsku praksu Vrhovnog suda RH. Ističe obrazloženja pojedinih presuda koja ukazuju na shvaćanje i prihvaćanje važećih pravnih normi od strane sudaca. Autor se često osvrće i na Krivični zakon Jugoslavije iz 1929. godine i evoluciju konkretnog kaznenog djela. Tekst je pisan razumljivo, jasno, povezujući svaki teorijski dio s konkretnim primjerom iz prakse.

Treći dio udžbenika započinje na 117. i završava na 130. stranici i odnosi se na glavu XIV. Kaznenog zakona, točnije na kaznena djela protiv privatnosti. Obuhvaća sljedeće cjeline: uvod, narušavanje nepovredivosti doma i poslovnog prostora, neovlašteno zvučno snimanje i prisluškivanje, neovlašteno slikovno snimanje i neovlašteno otkrivanje profesionalne tajne. Autorica treće cjeline je dr.sc. Maja Munivrana Vajda, izlažući zaštitu prava na privatni život zajamčenu u mnogim međunarodnim kao i nacionalnim dokumentima. Autorica se u uvodnom dijelu referira na termine privatnosti i temelje navedenog pojma kroz različite međunarodne dokumente, koji se bave osnovnim ljudskim pravima te zaštitu od strane fizičkih i pravnih osoba te države. Bitnu ulogu u zaštiti navedenog prava ima i zaštita osobe od samovolje postupanja policijskog mehanizma. Ova postupanja u pravilu imaju legitimitet nad zadiranjem u temeljna ljudska prava. Primjeri sudske prakse ove tematike najčešće su korišteni u sadržaju ovog dijela. Tekst je jasan i razumljiv, cjeline su međusobno dobro povezane, primjeri su konkretni i referentni.

Četvrti dio udžbenika se odnosi na glavu XV Kaznenog zakona. Riječ je o kaznenim djelima protiv časti i ugleda. Ovaj dio monografije počinje na 133. a završava na 154. stranici. Obuhvaćene su sljedeća kaznena djela: uvreda, sramoćenje i kleveta. Autor navedene cjeline je dr.sc. Leo Cvitanović koji u uvodnom dijelu čitatelju opisuje osnove tradicionalnih vrijednosti časti i ugleda i težine narušavanja ovih vrijednosti u povijesnim razdobljima. Autor izlaže obilježja inkriminacija protiv časti i ugleda iz hrvatske kaznenopravne povijesti. Pri izlaganju ove skupine kaznenih djela također se povezuje kaznenopravna dogmatika s konkretnim primjerima presuda kaznenih sudova.

Peti dio udžbenika započinje na 157. stranici i završava na 168. Obuhvaća glavu XVI. Kaznenog zakona odnosno kaznena djela protiv spolne slobode. Sadrži sljedeće cjeline: uvod, spolni odnosaj bez pristanka, silovanje i bludne radnje. Autorica je navedene cjeline dr. sc. Ksenija Turković. Već u uvodnom dijelu izlaže osnovne pojmove potkrijepljene sentencama presuda Vrhovnog suda RH vezanima uz meritum predmetne glave. Time naglašava važnost predmetne cjeline i približava tematiku čitatelju. Dalje se daje prikaz pojedinog kaznenog djela, a koriste

se i aktualna zakonodavstva zemalja EU naglašavajući sličnosti i različitosti pravnih normi, te širinu shvaćanja problematike. Tekst je jasan, zanimljiv, aktualan i razumljiv.

Šesti dio knjige odnosi se na glavu XVII. Kaznenog zakona, odnosno kaznena djela protiv imovine. Uključuje sljedeće cjeline: uvod, krađa, teška krađa, razbojništvo, razbojnička krađa, utaja, pronevjera, neovlaštena uporaba tuđe pokretne stvari, oštećenje tuđe stvari, prijevara, iznuda i prikriivanje. Autor navedenog dijela udžbenika je dr.sc. Leo Cvitanović. U uvodnom dijelu polazi od pojma imovine i njezine važnosti kao ustavne kategorije. Nadalje izlaže pojedino kazneno djelo na način da najprije navodi kaznenopravne odredbe, a potom i primjere Vrhovnog suda RH, citirajući obrazloženja kaznenih presuda. Ujedno imamo prilike vidjeti i različita povijesna rješenja hrvatskog zakonodavstva.

Sedmi dio udžbenika odnosi se na glavu XXVI. Kaznenog zakona, preciznije na kaznena djela krivotvorenja. Započinje na stranici 215. i završava na stranici 221., a sastoji se od sljedećih cjelina: uvod, krivotvorenje novca i krivotvorenje isprave. Autor navedene cjeline udžbenika dr.sc. Maja Munivrana Vajda. Detaljno obrazlaže problematiku krivotvorenja, odnosno tematiku od krivotvorenja novčanica do krivotvorenja osobnih isprava, te otvara pitanje krađe identiteta i eventualnih prognostičkih ideja mogućih kaznenih djela razvojem tehnologije.

Osmi dio udžbenika vezan je uz glavu XXVIII. Kaznenog zakona. Riječ je o kaznenim djelima protiv službene dužnosti. Ovaj dio započinje na 227. i završava na 239. stranici, a sastoji se od uvoda, zlorababe položaja i ovlasti, primanja mita i davanja mita. Autor navedene cjeline je dr. sc. Davor Derenčinović, koji u uvodnom dijelu daje jasni prikaz zaštićenih vrijednosti navedene glave Kaznenog zakona i važnost vrijednosti povjerenih fizičkoj osobi koja tijekom svoga rada predstavlja instituciju ispred koje postupa. Ovo je zaista kompleksna cjelina koju autor opisuje detaljno, argumentirano, jasno i potkrijepljeno praktičnim slučajevima. Navodeći svako konkretno kazneno djelo, autor se dotiče i procesnih pitanja dokazivanja kaznenog djela u predistražnom i istražnom postupku.

Deveti dio udžbenika predstavlja kaznena djela protiv pravosuđa, opisanih u glavi XXIX. Kaznenog zakona. Započinje na 243. i završava sa 261. Stranicom, te se sastoji od uvoda, neprijavljivanja pripremanja kaznenog djela, neprijavljivanja počinjenja kaznenog djela, lažnog prijavljivanja kaznenog djela i davanja lažnog iskaza. Autor predmetne cjeline je dr.sc. Davor Derenčinović, koji uvodi čitatelja u problematiku kroz determiniranje uloge pravosuđa u funkcioniranju države. Sama kaznena djela detaljno tumači koristeći širok dijapazon međunarodnih i nacionalnih izvora. Visoka razina stručnosti, a ujedno i jednostavnost pisane riječi uvelike doprinosi razumijevanju ovog teksta za one koji se prvi puta susreću s predmetnom problematikom.

U završnom dijelu udžbenika na stranicama od 265 do 271 se nalazi popis kratica, popis propisa i stvarno kazalo pojmova.

Zaključno, ova monografija daje originalan i znatan doprinos razvoju kaznene pravne znanosti u Republici Hrvatskoj, te predstavlja nezaobilazan izvor i polazište za daljnja znanstvena istraživanja. Teme koje se obrađuju su iznimno relevantne, jer se radi o kaznenim djelima koja su najčešća u hrvatskoj kaznenoj praksi i tu leži istinska vrijednost predmetnog udžbenika. Udžbenik obiluje primjerima iz prakse koji čitatelju daju dodatnu vrijednost i pridonose razumljivosti problematike. Tekst je kod svih autora koncizan, jednostavan i razumljiv ciljanoj grupi čitatelja i kao takav je preporučljiv kao temeljna i dodatna literatura u izučavanju i predavanju nekolicine kolegija koji pripadaju kaznenopravnoj znanosti.

Podaci o autoru

Ivan Pakšić, student III ciklusa studija Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.

E-mail: ivan.paksic@gmail.com.

“BLISKA ZAŠTITA VIP LIČNOSTI”, ZLATKO MORATIĆ I JASMIN AHIĆ

Prikaz knjige

“VIP CLOSE PROTECTION”, ZLATKO MORATIĆ AND JASMIN AHIĆ

Book Review

Nerma HALILOVIĆ-KIBRIĆ

Već na prvi pogled je vidljivo da je riječ o reprezentativnoj, tehnički besprijekornoj knjizi koja je svečano promovirana u okviru XV Dana kriminalističkih nauka 07.05.2015. godine, u izdanju Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Autori knjige, mr. Zlatko Moratić uposlenik američke ambasade u Sarajevu, i dr.sci. Jasmin Ahić vanredni profesor na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije kroz osam poglavlja na 210 stranica znalački prezentiraju osebujan tekst iz čijih podnaslova, već u sadržaju, naslućujemo izazovne teme koje zavređuju pažnju šire javnosti.

Nakon dva pisma preporuke Direkcije za koordinaciju policijskih tijela BiH i International Criminal Investigative Training Assistance Program BiH (ICITAP), nailazimo na predgovor u kome autori navode osnovne ciljeve kojim su se vodili u pisanju ovog djela, zatim navode izvore koji su doprinijeli kvalitetnijoj obradi teme, te posebno najavljuju da će primarni fokus biti na „američkom modelu“ pratnje VIP ličnosti. Izuzetna važnost ovog savremenog rukopisa ogleda se u korištenju različitih izvora literature provjerenih autora sa Balkana, kao i mnogobrojne literature renomiranih svjetskih stručnjaka širom svijeta, a posebno iz SAD-a koji su dostigli veliki nivo stručnosti vezano za ova pitanja. Iz tog razloga knjiga donosi i one pojmove koji nisu poznati, niti primjenjeni u Bosni i Hercegovini, u čemu se ogleda njen izuzetan doprinos.

Knjiga započinje konceptualizacijom nekoliko pojmova koji opredjeljuju problem i predmet istraživanja : Sigurnost, Javna i privatna sigurnost, i Bliska zaštita VIP ličnosti. Bitnost ovog dijela ogleda se u tome da nestručni dio čitalaca dobije kvalitetan uvid i objašnjenje za ono što ih u nastavku očekuje. Nakon toga autori kroz Uvodna razmatranja daju čitaocima, kroz primjere i grafičku ilustraciju, kratak uvid u ono što je predmetom knjige.

Poglavlje pod nazivom Nastanak i razvoj snaga za blisku zaštitu – pregled kroz historiju donosi nam kratak osvrt na historiju bavljenja poslovima bliske zaštite, atentate koji su obilježili takvu historiju, te nas upućuje na razloge zašto dolazi do atentata. Cijelo poglavlje prožeto je grafičkim ilustracijama koje čitaocu približavaju stvarnu sliku historije atentata. Posebna pažnja posvećena je razlozima vršenja atentata, potkrepljujući sve adekvatnim i kvalitetnim primjerima.

Kratko poglavlje naslovljeno Sigurnost donosi nam teorijsko i pojmovno određenje sigurnosti.

Organizacija osiguranja VIP ličnosti je dio rukopisa u kojem autori ukazuju na četiri pojasa zaštite, odnosno tri koncentraciona kruga: unutrašnji krug, srednji krug, i vanjski krug. Unutrašnji krug podrazumijeva zonu neposredno oko VIP ličnosti, srednji krug se nalazi oko unutrašnjeg kruga i popunjava je pripadnicima neposrednog osiguranja VIP ličnosti, lokalnim službenicima iz osiguranja, kao i policijskim službenicima, dok je vanjski krug prva linija odbrane. Ostala podpoglavljja obuhvataju objašnjavanje pratnje VIP ličnosti, sposobnosti, osobine i znanja članova tima za zaštitu, te protokol i bonton kao važan segment rada. Kao što autori navode, vanjski izgled, uljudnost, uglađenost, samozatajnost, predstavljaju jako bitne karakteristike osobe koja se bavi zaštitom VIP ličnosti. Dok ipak najviše pažnje treba posvetiti poštivanju protokola i protokolarnih radnji.

Posebnu pažnju autori su posvetili poglavlju pod nazivom Organizacija tima za blisku zaštitu – američki model, u kojem su ponudili detaljan prikaz načina djelovanja, organizacije, metoda i tehnika timova za blisku zaštitu. U ovom dijelu su autori posebno stručno i zrelo prezentirali sadržaje koji oslikavaju stvarnost bavljenja ovim poslom. Sve je potkrijepljeno grafičkom ilustracijom koja doprinosi razumijevanju sadržaja i suštine teksta. U samom uvodu poglavlja predstavljena je dijamant formacija, koja obezbjeđuje konstantnu zaštitu punog kruga oko štice VIP osobe. Nakon kratkog uvoda date su sve bitne odrednice Bliske zaštite po američkom modelu, i to na način da je svakom čitaocu bio on dio stručne ili nestručne javnosti potpuno jasno koje su njegove karakteristike.

Knjiga se završava poglavljem Usporedna analiza rada sigurnosnih službi koje rade po američkom modelu u SAD i BiH u kojem autori prave komparativnu analizu službi sigurnosti u Bosni i Hercegovini i Sjedinjenim Američkim Državama, koje rade po američkom modelu. Posebna pažnja u ovom poglavlju posvećena je, Američkoj tajnoj službi, Diplomatskoj službi sigurnosti i Regionalni sigurnosni ured, načinima djelovanja, uslovima za zapošljavanje, te jedinicama koje su sastavni dio ovih službi. Nakon toga autori su dali jedan sveohvatan osvrt na Sektor za osiguranje VIP osoba i objekata, koji djeluje u sklopu Direkcije za koordinaciju policijskih tijela Bosne i Hercegovine. Međutim, ono na što u ovom poglavlju treba obratiti posebnu pažnju je tabelarni prikaz implementacije američkog modela za zaštitu VIP ličnosti u BiH kroz prizmu tri tima za blisku zaštitu koja su u ovom poglavlju posebno obrađena. Kroz ovaj prikaz pojašnjene su sličnosti i razlike prilikom implementacije američkog modela.

Rukopis Bliska zaštita VIP ličnosti daje odgovore na mnoga pitanja problema konceptualnog pristupa bliskoj zaštiti VIP ličnosti. Na taj način, ostvarena je ambicija ovog rukopisa da doprinese sagledavanju stanja i perspektiva djelovanja pri bliskoj zaštiti VIP ličnosti, kroz elaboriranje povijesne dimenzije i geneze razvoja bliske zaštite u okviru sigurnosnih studija.

Izuzetan značaj ove knjige ogleda se u mogućnosti njene široke primjene, kako u nastavnim procesima na visokoškolskim ustanovama, gdje bi zadovoljila široki opseg potrebnih znanja studenata kriminalistike, kriminologije, sigurnosnih studija, tako i pri obuci lica u različitim agencijama koje se bave ovom ili sličnim profesijama.

Bitno je naglasiti da će u ovoj knjizi zainteresovani čitaoci pronaći sve odgovore na pitanja iz djelokruga poslova javnog i privatnog sektora. U tom kontekstu, rukopis Bliska zaštita VIP ličnosti, zanimljivim i preglednim tekstovima plijeni pažnju svih čitalaca, ali posebno onih stručnih kojima će ovo i sva izdanja slična ovom pomoći na putu njihovog daljnjeg stručnog i naučnog osposobljavanja i napredovanja.

Podaci o autoru

Nerma Halilović-Kibrić, magistrica sigurnosne studije, dobitnica dvije Zlatne značke Univerziteta u Sarajevu, kao najbolji student I i II ciklusa studija na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Trenutno je na svom matičnom fakultetu uposlena kao asistentica na Katedri sigurnosnih studija.

E-mail: nhalilovic@fkn.unsa.ba

“KRIVIČNO PRAVOSUĐE - BORBA PROTIV KRIMINALITETA I PREVENCIJA KRIMINALITETA” - MICHAEL NEWTON

Prikaz knjige

“CRIMINAL JUSTICE - CRIME FIGHTING AND CRIME PREVENTION”- MICHAEL NEWTON

Book Review

Sedin LAKAČA

Knjiga *Criminal Justice - crime fighting and crime prevention*, autora Michael Newtona, predstavljena je na 126 strana teksta, a rezultat je autorovog pisanja i pristupa kriminalitetu od historijskih korijena, pa sve do savremenih oblika kriminaliteta. Još u dalekoj historiji kriminalitet je bio predmet interesovanja u SAD-u, ali i širom svijeta. Autor kroz primjere čitaocima nastoji dočarati kako se i na koji način pristupalo pojavnim oblicima kriminaliteta, te kojim se sredstvima SAD borio protiv kriminaliteta. S ove distance, ne može se razumijeti kompleksnost i težina razvoja kriminaliteta, a koji su pred sobom tada imali policijski službenici na lokalnom, federalnom, državnom i međunarodnom nivou.

Kroz sam historijski razvoj i tranziciju kriminaliteta u svim segmentima policijske agencije SAD-a nailazile su na različite probleme, suočavajući se sa iznenadnim oblicima koji su građanstvo činile nesigurnim, a dok s druge strane, policijske agencije na svim nivoima su činili sve da zaustave takve kriminogene pojave. Upravo na osnovu toga autor postepeno čitaocima nastoji približiti poznate primjere koji su predstavljeni kroz medije ili film, da bi na osnovu toga shvatili koliki je značaj borbe protiv kriminaliteta i koliki se napori ulažu na tom polju. Na osnovu toga knjiga je organizovana iz jedne cjeline u kojoj se nastoji čitaocima približiti što jednostavnija spoznaja o organizaciji koja se bavi borbom i prevencijom kriminaliteta na svim nivoima vlasti. Poseban akcent ukazano je i na međunarodnu policijsku agenciju Interpol i uspostavljanje njihove saradnje sa policijskim i drugim sigurnosnim agencijama širom svijeta, time ukazujući na ozbiljnost u borbi protiv svih oblika kriminaliteta međunarodnog karaktera.

Strukturu knjige čine 8 poglavlja, hronološki grupisana i elaborirana. Na osnovu toga autor postepeno elaborira tematiku opisujući svako poglavlje kroz niz primjera popraćenih velikim brojem statističkih podataka i evidencija koje vode FBI, DEA, kao i druge policijske agencije SAD-a. Isti primjeri prožimaju se kroz cijelu knjigu, kao i kroz sve nivoe policijskih agencija. Zaključno poglavlje posvećeno je odnosu medija i kriminaliteta i uticaju jednog na drugo.

U prvom poglavlju knjige autor ističe temu koja se odnosi na rat protiv kriminala, gdje otkriva uticaje na modernu Ameriku, i predstavlja široki spektar organizacija namijenjenih za njihovo

suzbijanje. Primjeri koje autor kroz ovu knjigu predstavlja prvenstveno su iz stvarnog života rada policije u SAD-u. U pomenutim primjerima važnost se pridaje stradanju pripadnika policijskih agencija koji su svoje živote položili u borbi protiv kriminaliteta. Na taj način autor nastoji dočarati čitaocima da je posao pripadnika policije veoma opasan i zahtjevan, gdje nerijetko neko od njih izgubi život štiteći državu i provodeći zakon. Ono na što autor također skreće pažnju čitaocima jeste problematika koja se odnosi na neovlašten promet i trgovinu opojnim drogama u SAD-u, gdje je na polju suzbijanja aktualna policijsko-obavještajna agencija DEA. Koristeći statističke podatke navedene policijsko-obavještajne agencije, autor naglašava da je velika količina novca stečena upravo trgovinom droga.

Jedno od zanimljivih pitanja koja su obrađena u ovom dijelu knjige jesu zločini iz mržnje gdje ih autor definira kao djela motivirana predrasudama na temelju rase, vjere, seksualne orijentacije, nacionalnosti, nacionalne pripadnosti ili fizičkog invaliditeta. Selektivno su predstavljeni statistički podaci po godinama od strane FBI, a koji pokazuju koliko je prijavljenih krivičnih djela iz kategorije "Zločin iz mržnje". Nastojanja autora su da objasni u kojim državama zapravo najviše dominira određena vrsta kriminaliteta, te da objasni koji su najčešći razlozi zbog kojih ta vrsta kriminaliteta u tim državama dominira.

Kriminalitet koji najviše dominira u SAD-u je kriminalitet bijelog okovratnika, finansijska krivična djela, kojima se utaje veliki iznosi državnih prihoda o kojima se prave procjene gubitaka u milijardama dolara. FBI istražuje veliki broj slučajeva za koji postoje osnovi sumnje da su utajili porez države. Ova krivična djela u SAD-u su u domenu teških krivičnih djela i za koja su propisane vrlo visoke kazne. Prezare u osiguranjima Ameriku koštaju godišnje preko 80 milijardi dolara. Ono što policijskim agencijama već decenijama predstavlja problem jeste enorman razvoj tehnoloških dostignuća. Koliko god je razvoj tehnologije koristan čovječanstvu, toliko sa sobom nosi i negativne konotacije koje kriminalci koriste za širenje svojih kriminalnih radnji. U ovom segmentu autor naglašava da je potrebno naći balans ili tačnije rečeno "Biti u korak sa kriminalom".

U trećem poglavlju autor objašnjava institut lokalne policije koji je jako bitan element u kontekstu otkrivanja, sprečavanja i suzbijanja pojavnih oblika kriminaliteta. Kao i na višim nivoima policijskih agencija, lokalna policija nailazi na znatno rizične i teške poslove koji dovode i do smrtnih posljedica. Jedan od primjera jeste slučaj policajke koja je za vrijeme obavljanja svoje dužnosti bila napadnuta od strane osumnjičenika, koji je tom prilikom istu savladao, te otrgnuo automatsko vatreno oružje usmrтивši je sa nekoliko hitaca. Upravo ovakvim primjerima autor nastoji objasniti da kriminalitet u SAD-u, nema milosti niti prema ženama, djeci, starijima i sl.

Ono što je zanimljivo u ovom dijelu knjige jeste činovanje na lokalnom nivou i način ophođenja nižerangiranih službenika prema nadređenim policijskim službenicima. Također su opisane uniforme službenika i istražitelji u civilu, kao i biranje maršala i njihovih zamjenika.

Četvrto poglavlje posvećeno je analizi rada gradskih policijskih agencija. I u ovom dijelu autor navodi da je policija znatno izložena napadima gangstera i sličnih kriminalnih grupa, radi čega su opremljeni dodatnom opremom kao što su pancirni prsluci, automatske puške i sl. Nije rijedak slučaj da prilikom rutinskih aktivnosti policije npr. patroliranje, kontrola, pregled i sl., ista bude izložena pucnjavi, što je česta pojava u velikim gradovima SAD-a. Razvojem moderne državne policije za hitne intervencije, ulažu se znatna sredstva za obuku, opremu i druga sofisticirana dostignuća, dok na osnovu toga policija ima obavezu da odgovori svim oblicima rizika za koja su obučena. Zanimljivo je stanje kriminaliteta za vrijeme drugog svjetskog rata i nakon

njega. Autor u tom segmentu nastoji skrenuti pažnju da mnogobrojni faktori razvoja tehnologije utiču na ubrzan razvoj kriminaliteta.

U ovom dijelu bitno je istaći da određeni broj država u SAD-u, imaju specijalizovane agencije koje su nadležne za kontrolu proizvodnje i prodaje alkoholnih pića, kao i agencija za suzbijanje i promet opojnih sredstava. Nakon 11. septembra kada je Amerika pretrpjela stravičan teroristički napad, policijske agencije pristupile do tada najvećoj organizaciji na način što se udružuju u cilju prikupljanja dokaza o potencijalnim terorističkim prijetnjama. Ovom segmentu autor posebno posvećuje pažnju gdje opisuje kompletnu organizaciju policije, jedinica za podršku, vatrogasnih službi, obavještajnih službi kao i cijelog grada, koja je pristupila spašavanju i pružanju pomoći osobama koje su stradale u ovom terorističkom činu.

Peto poglavlje, u kome autor objašnjava institut federalne policije, zanimljivo je po svojim primjerima iz stvarnog života, kao što je bio slučaj s prethodnim poglavljima i organizacijama policije na nižim instancama. Podatak nastanka federalne policije zasnovan je na ustavu SAD, a usluga US maršala nastala kao prvi američki federalni zakon, gdje su se birali i ostali uposlenici iz redova revolucionarnih ratnih veterana. Također su raniji suci podijelili različite funkcije unutar institucija. Također kroz ovo poglavlje autor nastoji da predstavi čitaocima na koji način organizacija funkcionise, te na koji način se finansira i oprema institucionalno. Kao bitan dio ove organizacije autor nadovezuje organizaciju specijalne policije tzv. "SWAT", koja je osnovana 1971, kao odgovor na velike nemire u saveznom zatvorima. Ovaj institut kako autor ističe je jako cijenjen i uvažen od strane svih državnih institucija, koje ulažu velika sredstva ali i nade u kriznim momentima koji mogu da eskaliraju u bilo kom trenutku.

Američki kongres osnovao je i tajnu službu 1865, kao ogranak ministarstva finansija nadležan da prikuplja informacije i prati eventualne utaje poreza i drugih oblika prihoda. Ovaj segment je jako važan za SAD obzirom da su evidentni ogromni gubici prihoda državnom budžetu. Kako autor u ovom dijelu naglašava da su zakonom predviđene visoke kazne za lica koja na bilo koji način utaje porez državi. Za vrijeme svojih mandata predsjednici SAD-a su formirali različite obavještajne službe, te na taj način nastojali da kontrolišu neželjene pojave u okruženju ali i šire. Autor na to daje odgovor da niti jedan sistem nije savršen, a samim tim ni organizacije koje su formirane ispred istih. Ono što je zapaženo i što je autor istakao u svojoj knjizi odnosi se na priznate i uspješne agente kao što je Joseph Pistone, koji je provodio veliki broj istraga s rezultatom velikog broja izrečenih osuđujućih presuda.

Jedna od najzapaženijih agencija u SAD-u, a kojoj također autor znatno pridaje pažnju jeste agencija za suzbijanje opojnih droga (DEA). Prije nastanka pomenute agencije predsjednik Richard Nixon 1972. god., osnovao pod svojom ingerencijom ured za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga pod nazivom Office of Drug Abuse Law Enforcement (ODALE). Ovu agenciju autor objašnjava tako što rad ove agencije nije pokazao očekivane rezultate, te na osnovu toga Richard Nixon je agenciju (ODALE) spojio zajedno sa starim zavodima za narkotike, te formirao administraciju (DEA). Ova agencija započela je sa radom velikog kapaciteta gdje je bilo uposleno 1.470 agenata.

U dijelu prekogranični kriminalitet autor nastoji objasniti kako ovaj vid kriminaliteta predstavlja elementarni dio svake države u smislu otkrivanja i sprečavanja. Autor ovdje čitaoce usmjerava na segment koji se odnosi na ozbiljnu povredu granice. Tu se konkretno misli da zloupotrebu prava granice gdje prestaje područje jedne, a nastaje područje druge države, što je jasno definirano međunarodnim javnim pravom. Ono na što naročito autor skreće pažnju jeste špijuniranje

kao upad na teritoriju druge države radi prikupljanja zaštićenih podataka i informacija, predstavlja ozbiljan zločin špijunaže.

Poseban podnaslov ovog poglavlja posvećen je nastanku i razvoju međunarodne policijske organizacije poznatije pod nazivom INTERPOL. Kao osnovni cilj je unaprijediti kapacitete zemalja članica kako bi se učinkovitije borile protiv ozbiljnog transnacionalnog kriminala i terorizma. Interpol kao međunarodna institucija prema svome ustavu izričito zabranjuje bilo kakve intervencije, političke ili vojne, vjerske ili rasne. Autor naglašava izazove INTERPOL-a, i nastojanje da zauzme ulogu u globalnoj policiji. Uspješnost rada ove institucije doprinijelo je velikom unapređenju i razvoju u svim zemljama članicama. Kako smo prethodno istakli da interpol ima veliki broj zemalja članica, autor u svojoj knjizi ističe i Bosnu i Hercegovinu kao uspješnu članicu INTERPOLA.

Također još jedan podnaslov u ovom poglavlju autor izdvaja kao poseban segment, a odnosi se na izručenje ili "Ekstradiciju". Ovaj pojam svojstven je međunarodnom pravu i odnosima s kojim je INTERPOL kao posebna policijska agencija povezana i koordinira kada je potrebno izručenje određene osobe u drugu radi suđenja. Ovdje autor pravi distinkciju, te napominje kako pojedine zemlje nisu potpisale sporazum o izručenju. U ovom slučaju primjetne su kako autor upozorava nezakonite radnje kada se radi o izručenju lica iz kriminalnog miljea.

Kao i prethodna poglavlja naredno poglavlje VII obuhvata niz primjera iz prakse koje autor forsira tokom pisanja ove knjige. Primjeri koje pominjemo su oblasti gdje policija kao organ istrage dolazi do izražaja i utiče na sigurnosni ambijent prostora gdje uživa zakon. Upravo u tim primjerima evidentna je upotreba vatrenog oružja i širenja straha među građanstvom. Problem s kojim se susreću kako građani tako i policija je zahtjevan, dok zakoni koji su na snazi pružaju dovoljno odgovora na počinjene zločine. Nije rijedak slučaj da su počinitelji krivičnih djela u bjekstvu i da je relativno teško doći do istih. Na osnovu toga policija mora da uloži dodatne napore kako bi ispoštovala zakon i zadovoljila očekivanja građana i uspostavila viši stepen sigurnosti.

Zaključno poglavlje VIII tema je odnosa kriminaliteta i medija. Mediji kako autor naglašava su ključni element koji utiče na globalizaciju i razvoj ove negativne društvene pojave. Širenjem velikog broja informacija putem sredstava javnog informisanja, putem filma, interneta i dr., zapravo doprinosi razvoju kriminaliteta intenzivnim plasiranjem u široku javnost. Evidentno je da su novi oblici kriminaliteta kao negativne pojave prošireni na područja zemaljske kugle gdje do tada nisu bili poznati, dok je svemu tome prethodilo medijsko plasiranje vijesti na svjetskom nivou. Mnoge TV stanice, internet kao i mnogi printani mediji u okviru svog poslovanja znatnu pažnju posvećuju prenošenju kriminalnih slučajeva, gdje neka istraživanja pokazuju da je evidentan interes javnosti upravo za kriminalitet i njegove pojavne oblike. Autor ovdje ukazuje na komunikaciju kriminalaca i medija, a to potkrepljuje i primjerima iz stvarnog života koji se odnose na slučajeve gdje su serijske ubojice dostavljale pisma lokalnim novinama. Interesantni su i primjeri odnosa psihopata s medijima, te na koji način komuniciraju s istima i kako ostavljaju poruke o eventualnim zločinima ili pokušajima izvršenja zločina. Ovim poglavljem autor završava svoje izlaganje o borbi protiv kriminaliteta i prevenciji kriminaliteta.

Prethodno smo predstavili prikaz knjige "Kriminalistika - borba protiv kriminaliteta i prevencija kriminaliteta", gdje smo nastojali približiti čitaocima najzanimljivije elemente koje autor iznosi u svojoj knjizi. Neophodno je da se kritički osvrnemo na neke elemente u ovom prikazu. Naime, autor relativno malo iznosi svoje stavove i zaključke na pojavne oblike kriminaliteta, kao i na način rada policije na svim nivoima vlasti koje je obradio. U nekim dijelovima primjetno

je odstupanje od naslova knjige, gdje je autor trebao usmjeriti svoju pažnju na prevenciju dok u knjizi dominantno govori o represivnim elementima policije i rada ostalih agencija u SAD-u. Evidentan je veliki broj slučajeva iz prakse i primjera koje autor prezentira tokom elaboriranja cijele knjige. Također, primjetan je i veliki broj statističkih izvještaja policijskih agencija koje autor iznosi u poglavljima koji se odnose na lokalnu, gradsku i federalnu policiju, ali nedostaju zapažanja autora i objašnjenja svih iznesenih podataka. Raspoloživi svim tim podacima nedostaje komparativni pregled stanja prije i poslije, što bi dalo odgovore na pitanja da li policija kroz svoj rad ostvaruje napretke na suzbijanju pojedinih krivičnih djela?

Autor prilikom pisanja ove knjige koristio je veoma mali broj literature, dok su većina izvora usmjereni na izvještaje policijskih agencija. U bibliografiji evidentno je samo 7 izvora koji su korišteni prilikom pisanja ove knjige. Mišljenja smo da je za pisanje ove knjige bilo potrebno konsultovati mnogo širu literaturu i na taj način pokušati dati odgovore na mnoge izazove s kojim je suočena današnjica u kontekstu svih oblika kriminaliteta.

Podaci o autoru

Sedin Lakača magistar kriminalistike, doktorant na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije u Sarajevu. Učesnik većeg broja naučnih konferencija međunarodnog i domaćeg karaktera kao što su "Sigurnost urbanih sredina", "Kriminologija i kriminalistika u funkciji upravljanja kvalitetom sistema sigurnosti", "Aplikativna kriminologija i institucionalna kriminologija na Balkanu". Na pomenutim konferencijama izlagao je teme iz oblasti kriminalistike, sigurnosti, privatnog detektivstva i sl. Od zapaženih radnih iskustava bio je uposlenik Kabinet Potpredsjednika F BiH, a trenutno je uposlen u MUP SBK Travnik.

E-mail: sedin.fkn@gmail.com.